

การสัมมนาวิชาการประจำปี 2544

เรื่อง

ยุทธศาสตร์การขจัดปัญหาความยากจน

คณจน: มุมมองจากการศึกษาหมู่บ้านและชุมชน
(*The Poor: From View of Villages and Communities Study*)

โดย

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

ร่วมจัดโดย

มูลนิธิชัยพัฒนา

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

สำนักงานประมาณ

และ

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

สารบัญ

	หน้า
คณจน: มุมมองจากการศึกษาหมู่บ้านและชุมชน	1
บ้านแม่ยางส้าน	5
บ้านโคกหินเหล็กไฟ	21
บ้านไทรงาม	33
บ้านบางไผ่	45
ชุมชนมหาดไทย 4	59
ชุมชนใบเสลี่ยง	73

คณจน : มุมมองจากการศึกษาหมู่บ้านและชุมชน

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการศึกษาและกำหนดยุทธศาสตร์การลดความยากจน ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างธนาคารโลกและมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ) โครงการนี้ประกอบด้วยกิจกรรมสองส่วน ส่วนแรกได้แก่ การจัดสัมมนาวิชาการประจำปี ส่วนที่สองเป็นการศึกษาวิจัยปัญหาความยากจน หนึ่งในโครงการวิจัยย่อยเป็นการส่งนักวิจัยเข้าไปศึกษาวิถีชีวิตของคนจนในหมู่บ้านยากจนและชุมชนแออัดจำนวน 10 แห่งทั่วประเทศ เป็นระยะเวลา 2 เดือน เพื่อเพิ่มองค์ความรู้เกี่ยวกับความเป็นอยู่ที่แท้จริงของคนจน ทศนคติ วิธีการแก้ปัญหาความยากจน และความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอก สถาบันฯ หวังว่าผลการศึกษาอาจช่วยให้ความชัดเจนในเรื่องความยากจนของประเทศไทย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดยุทธศาสตร์และนโยบายลดความยากจนในประเทศ

ชุมชนที่ทำการศึกษามีภาคสนาม ประกอบด้วย ชุมชนเมือง 2 ชุมชน ชนบท 8 หมู่บ้าน ในจำนวน 10 ชุมชนนี้ จัดเป็นหมู่บ้านยากจน 7 หมู่บ้าน และหมู่บ้านไม่จน 3 หมู่บ้าน สำหรับรายงานฉบับนี้จะนำเสนอรายละเอียดของ 4 หมู่บ้าน และ 2 ชุมชนเท่านั้น เนื่องจากบางหมู่บ้านยังอยู่ในขั้นตอนการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้รายงานมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น นอกจากนี้สถาบันฯ จะตีพิมพ์ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณในภายหลัง หากสนใจรายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์สามารถติดต่อได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษา “คนจน” ในมุมมองของชาวบ้านในชุมชน ประเด็นศึกษาได้แก่ ใครคือคนจน คนจนมีลักษณะอย่างไร ทำไมถึงคิดว่าคนเหล่านั้นจน และคนจนเหล่านั้นยากจนจริงหรือไม่ ยากจนเมื่อไร เหตุใดจึงยากจน คนเคยจนทำไมจึงหายจน
2. ศึกษาการทำมาหากิน แหล่งรายได้ และการปรับตัวเมื่อไม่มีกินหรือเกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิด
3. ศึกษาบทบาทการรวมกลุ่มในชุมชน การมีส่วนร่วมของคนจน ประโยชน์ที่คนจนได้รับจากกลุ่ม ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มมีประสิทธิภาพหรือล้มเหลว
4. ศึกษากระบวนการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน ในกลุ่มคนจนด้วยตนเอง และความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอก

เกณฑ์ในการเลือกชุมชน

การเลือกหมู่บ้านในภาคชนบท ใช้ข้อมูล กชช 2 ค. ในปี 2541 เป็นข้อมูลพื้นฐานในการคัดเลือกหมู่บ้าน โดยมีขั้นตอนการคัดเลือกดังนี้

1. ระดับจังหวัด : เลือกจังหวัดที่มีจำนวนหมู่บ้านยากจนมากที่สุดสองอันดับแรกในแต่ละภูมิภาคเพื่อเป็นตัวแทนของภูมิภาค
2. ระดับอำเภอ : เลือกอำเภอที่มีจำนวนหมู่บ้านยากจนมากที่สุดสามอันดับแรกในแต่ละจังหวัดเพื่อเป็นตัวแทนของจังหวัด

3. เมื่อได้อำเภอเป้าหมายแล้ว เลือกเฉพาะหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 3 (หมู่บ้านล่าง) และหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 2 (หมู่บ้านพัฒนาปานกลาง) และพิจารณาข้อมูลพื้นฐานอื่นประกอบดังต่อไปนี้
  - ขนาดของหมู่บ้าน เพื่อให้การวิจัยทำได้อย่างมีประสิทธิภาพขนาดของหมู่บ้านไม่ควรใหญ่หรือเล็กจนเกินไป ขนาดที่เหมาะสมคือ 60-120 ครัวเรือน
  - ด้านสุขภาพ หมู่บ้านตัวอย่างบางแห่งมีปัญหาการขาดอาหารของเด็กอายุ 0-5 ปี (จปฐ.)
  - ด้านการศึกษา หมู่บ้านยากจนมีสัดส่วนผู้ไม่รู้หนังสือสูง
  - ด้านสิ่งแวดล้อม หมู่บ้านตัวอย่างบางแห่งมีพื้นที่ป่าไม่มาก
  - ด้านสาธารณูปโภค (infrastructure) บางหมู่บ้านไม่มีไฟฟ้า หรือเป็นหมู่บ้านที่มีการคมนาคมติดต่อกับภายนอกลำบาก (พิจารณาจากประเภทของถนนและเวลาเดินทาง)
  - ด้านทรัพยากรสิน เป็นหมู่บ้านที่มีสัดส่วนมอเตอร์ไซด์ต่อครัวเรือนทั้งหมดค่อนข้างน้อย
  - ที่ดิน เลือกหมู่บ้านที่มีครัวเรือนไม่มีที่ดินทำกินจำนวนมากหรือไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกิน
  - อาชีพและพืชหลัก กระจายตัวอย่างให้ครอบคลุมอาชีพหลัก ได้แก่ ทำนา ทำไร่ (อ้อย ข้าวโพด มันสำปะหลัง) ทำสวน และประมง
4. เมื่อได้ชื่อหมู่บ้านและรายละเอียดของข้อมูลพื้นฐานที่จะใช้ประกอบในการพิจารณาคัดเลือกหมู่บ้านตัวอย่างแล้ว จึงส่งนักวิจัยเข้าไปสำรวจพื้นที่ ตรวจสอบข้อมูลที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกอีกครั้ง และเก็บข้อมูลเพิ่มเติม โดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับความยากจน (จำนวนครัวเรือนยากจน ลักษณะของครัวเรือนยากจน และสาเหตุของความยากจน) และเรื่องการรวมกลุ่ม โดยได้ประสานงานเพื่อขอข้อมูลจากปลัดอำเภอ พัฒนาการ เจ้าหน้าที่อบต. กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน
5. เมื่อได้ข้อมูลเพิ่มเติมจากการส่งนักวิจัยเข้าไปสำรวจแล้ว นำข้อมูลที่ได้มาใช้เป็นเกณฑ์ประกอบการพิจารณาเลือกหมู่บ้าน ดังนี้

เกณฑ์ในการเลือกหมู่บ้านที่จะเข้าไปศึกษา

อายุหมู่บ้าน	> ใหม่ (น้อยกว่า 25 ปี)
	> เก่า (มากกว่า 40 ปี)
อาชีพ	> ข้าว
	> พืชไร่
	> ประมง
อพยพ	> คนในพื้นที่
	> ชาวเขา
การรวมกลุ่ม	> เข้มแข็ง (SIF กองทุนหมู่บ้าน NGO)
	> ปกติ
การคมนาคม	> เข้าออกยากมาก
	> เข้าออกได้

สำหรับชุมชนเมืองได้ติดต่อขอข้อมูลจากศูนย์ข้อมูลท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาและมูลนิธิดวงประทีป และได้ส่งนักวิจัยเข้าไปสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อใช้ประกอบในการเลือกชุมชนตัวอย่าง

ตารางที่ 1 ลักษณะของหมู่บ้านที่เลือกศึกษา

หมู่บ้าน/ชุมชน	อาชีพ/พืชหลัก	จน/ไม่จน	ความเข้มแข็ง ของกลุ่ม	คมนาคม	อายุ
บ้านหนองสองห้อง	ทำนา	จน	ปกติ	เข้าออกได้	100 ปี
บ้านป่าเทื่อ	ทำนา ไร่ข้าวโพด	ไม่จน	ปกติ	เข้าออกได้	150 ปี
บ้านแม่ยางสำน	ทำนา ไร่ข้าวโพด	จน	เข้มแข็ง	เข้าออกยาก	200 ปี
บ้านโคกหินเหล็กไฟ	ไร่มันสำปะหลัง	จน	ปกติ	เข้าออกได้	70 ปี
บ้านไทรงาม	ทำนา ไร่อ้อย	ไม่จน	เข้มแข็ง	เข้าออกได้	100 ปี
บ้านหนองสรวง	ทำนา	จน	ปกติ	เข้าออกได้	60 ปี
บ้านบางไผ่	สวนมะพร้าว ประมง	ไม่จน	เข้มแข็ง	เข้าออกได้	100 ปี
บ้านแหลมมะขาม	ประมง	จน	เข้มแข็ง	เข้าออกยาก	100 ปี
ชุมชนมหาดไทย 4	รับจ้าง	จน	ปกติ	เข้าออกได้	10 ปี
ชุมชนใบเลี้ยง	รับจ้าง เก็บขยะ	จน	ปกติ	เข้าออกได้	15 ปี

รายชื่อนักวิจัยภาคสนาม

ชื่อ-สกุล	หมู่บ้าน/ชุมชน	ภาค
<u>หมู่บ้านชนบท</u>		
น.ส.ทิพย์ดาริน กীরตวาสี	บ้านหนองสองห้อง	กลาง
นายรพีพงษ์ กันยะมี	บ้านป่าเทื่อ	เหนือ
น.ส.ทิพาดรี จิตตรีพันธ์	บ้านแม่ยางสำน	เหนือ
นายประวิทย์ มุ่นเซย	บ้านโคกหินเหล็กไฟ	ตะวันออกเฉียงเหนือ
น.ส.สมพร เป็นสมุทร	บ้านไทรงาม	ตะวันออกเฉียงเหนือ
นายธนะชัย ว่างสงคราม	บ้านหนองสรวง	ตะวันออกเฉียงเหนือ
น.ส.ปัทมาพร พูนมิตรทรัพย์	บ้านบางไผ่	ใต้
น.ส.ณัฐรุณิชา พลับปลั่ง	บ้านแหลมมะขาม	ใต้
<u>ชุมชนเมือง</u>		
นายสันติ ย่ำสัน	ชุมชนมหาดไทย 4	กรุงเทพฯ
นายณัฐพล อัครวิเศษศิริกุล	ชุมชนใบเลี้ยง	ตะวันออกเฉียงเหนือ

ตารางที่ 2 สรุปข้อมูลหมู่บ้าน

ข้อมูลหมู่บ้าน	ห้องสองห้อง	ป่าเทอ	แมยงสำกัน	โคกหินเหล็กไฟ	ไทรงาม	หนองสว่าง	บางไผ่	แหลมมะขาม	มหาไศไทย 4	ไบลย์
จำนวนครัวเรือน	80	130	78	86	78	69	67	122	86	81
จำนวนประชากร (คน)	443	530	307	422	366	306	256	655	399	177
จำนวนคนจน (ครัวเรือน)	6	23	10	8	10	9	17	16	61	5
จำนวนคนพิการ	2	2	3	3	5	3	1	6	4	1
พื้นที่ทั้งหมด (ไร่)	n.a.	13,500	1,675	6,500	1,200	1,137	730	1,940	18	25
ที่ดินทำกิน (ไร่)	4,568	281	794	6,200		987	730	1,340		
จำนวนครัวเรือนไม่มีที่ดินทำกิน	28	47	1	29	22	9	5	120	86	81
จำนวนครัวเรือนที่ไม่มีไฟฟ้า	6	-	78	5	-	2	-	122	-	80
อาชีพ (ครัวเรือน)										
- ข้าว	53	55	27	36	55	58	-	-	-	-
- พืชไร่	44	47	78	57	30	-	-	-	-	-
- พืชสวน	-	-	-	-	-	-	50	30	-	-
- ประมง	-	-	-	-	-	-	13	112	-	-
- เลี้ยงสัตว์	15	3	2	7	8	25	9	-	-	-
- ค้าขาย	1	8	3	4	2	4	4	6	8	5
- รับจ้าง	21	28	-	26	4	2	8	-	139	15
- เก็บของเก่าขาย	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1
- รับราชการ	1	9	6	-	2	2	9	4	-	-
ไปทำงานนอกหมู่บ้าน (ครัวเรือน)										
- ในประเทศ	20	19	13	37	66	78	99	5	137	-
- ต่างประเทศ	1	-	-	1	1	4	-	-	1	-
ผู้ที่กำลังเรียน (คน)	103	109	59	91	87	51	57	108	76	20
กองทุน กข. คจ.	มี	ไม่มี	มี	มี	ไม่มี		มี	มี	ไม่มี	ไม่มี

ที่มา: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย การศึกษาหมู่บ้านและชุมชน กันยายน-ตุลาคม 2544

บ้านแม่ยางล้าน

ข้อมูลทั่วไป

บ้านแม่ยางล้านเป็นหมู่บ้านทางภาคเหนือของประเทศไทย เป็นหมู่บ้านกะเหรี่ยงสะกอ เรียกตนเองว่า “ปะเกอยอ” คนไทยภาคเหนือจะเรียกชนกลุ่มนี้ว่า “ยางขาว” ชาวบ้านแม่ยางล้านจะตั้งบ้านบนที่ดอนหรือเชิงเขาไม่ห่างจากลำห้วยมากนัก ประกอบด้วย 3 กลุ่มบ้าน คือ บ้านยางล้านบน บ้านยางล้านล่างและบ้านแม่กองอน

จากสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ แหล่งน้ำตามธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อทางชาติพันธุ์ มีผลต่อการประกอบอาชีพ กะเหรี่ยงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ทำการเกษตรมาโดยตลอด โดยเป็นการเกษตรแบบยังชีพ มีการปรับพื้นที่เป็นนาขั้นบันได ซึ่งสามารถระบายน้ำจากลำห้วยเข้าที่นาได้สะดวก และอีกวิธีหนึ่งคือการทำไร่สำหรับปลูกข้าวไร่เป็นหลัก และปลูกพืชอาหารอื่นๆ ผสมในไร่ข้าว เช่น พืชตระกูลพริก แตง และถั่ว ซึ่งพืชเหล่านี้สามารถเก็บไว้นานๆ ได้ ในอดีตการทำเกษตรของบ้านแม่ยางล้านเป็นแบบไร่หมุนเวียน (cyclical bush fallow cultivation) กล่าวคือ พื้นที่สำหรับทำไร่ถูกถางและปลูกพืชเพียงปีเดียว ปีถัดไปพื้นที่นั้นจะถูกทิ้งไว้ และถางแปลงใหม่ แล้วจะย้ายไปในพื้นที่แปลงใหม่ทุกๆ ปี ในที่สุดท้ายจะกลับมาใช้ประโยชน์ที่ดินแปลงที่หนึ่งอีก หมุนเวียนไปตามวงรอบเดิม โดยมีวงรอบอยู่ที่ 8-10 ปี แต่ด้วยข้อจำกัดต่างๆ ทำให้ระบบการทำไร่หมุนเวียนหมดไปจากบ้านแม่ยางล้าน ในปัจจุบันชาวบ้านจะเพาะปลูกในพื้นที่แปลงเดิมเป็นการปลูกพืชแบบเป็นประจำปี (annual cropping) ที่ดินได้ถูกพักเพียงช่วงฤดูแล้งหรือภายหลังเก็บเกี่ยว 1-3 เดือน เป็นการไ้ใช้ที่ดินแบบเข้มข้น รูปแบบการใช้ที่ดินดังกล่าวสอดคล้องกับการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการใช้ที่ดินในพื้นที่บ้านแม่ยางล้าน ซึ่งสืบเนื่องมาจากแรงกดดันหรือการเพิ่มขึ้นของประชากรและการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ

จากพื้นฐานด้านการเกษตร ชาวบ้านแม่ยางล้านจึงประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก พืชสำคัญได้แก่ ข้าวไร่ (เบือคี) ข้าวนา (เบือซี) ส่วนรายได้หลักมาจากการปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ข้าวโพดอาหารสัตว์ (ข้าวโพดแข็ง) และข้าวโพดทำพันธุ์ (ข้าวโพดถอดดอก) โดยมีจำนวนครัวเรือนดังนี้:

1. ข้าวไร่	จำนวนครัวเรือนที่ปลูก 52 ครัวเรือน
2. ข้าวนา	จำนวนครัวเรือนที่ปลูก 27 ครัวเรือน
3. ข้าวโพดอาหารสัตว์	จำนวนครัวเรือนที่ปลูก 33 ครัวเรือน
4. ข้าวโพดทำพันธุ์	จำนวนครัวเรือนที่ปลูก 23 ครัวเรือน

จากในอดีตที่มีการปลูกข้าวไร่และข้าวนาเท่านั้น ต่อมาในปี 2524 โครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่แจ่ม ได้เข้ามาดำเนินกิจกรรมส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนการปลูกฝิ่นในที่สูง มีการส่งเสริมการปลูกถั่วเหลือง ไม้ผล ข้าวโพดอาหารสัตว์ ในช่วงปี 2542 ได้มีการทำการเกษตรแบบพันธสัญญา (contract farming) โดยบริษัทส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกข้าวโพดทำพันธุ์หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ข้าวโพดถอดดอก” สำหรับเมล็ดพันธุ์จะต้องซื้อจากบริษัทและเมื่อได้ผลผลิตก็ต้องขายให้แก่บริษัทเช่นกัน ซึ่งได้รับผลตอบแทนสูงกว่าการปลูกพืชชนิดอื่นในบ้านแม่ยางล้าน แต่ชาวบ้านต้องมีภาระในการดูแลจัดการมากกว่าเดิม

ความเป็นมาของหมู่บ้าน

พ่อเผ่าตะแคงและแม่เผ่าคูพอ เล่าให้ฟังว่า บ้านแมยองล้านมีอายุราว 200 ปี เดิมอยู่บ้านบนใกล้ลำน้ำ ต่อมาเมื่อบ้านเรือนมีมากขึ้นจึงได้ขยับขยายบริเวณออกไปและบางส่วนได้ย้ายลงมาบริเวณที่นากลางบ้าน เพราะบริเวณทุ่งนาอยู่ใกล้ลำห้วย ารฝนน้ำเข้านาจะทำได้สะดวก ต่อมามีคนชื่อนายคะนะ ทำผิดประเพณี นำเอาเขาควายที่ห่อเลี้ยงผี ที่ชาวบ้านนำไปเลี้ยงผีไปทำกลองยาสูบ ทำให้เกิดอาเพศชาวบ้านล้มตายมาก ประกอบกับช่วงนั้นชัปปาซีโค (ผู้นำพิธีกรรม) ได้ตายลง ชาวบ้านจึงหนีตายย้ายบ้านไปถิ่นอื่นๆ เช่น บ้านสามสบ บ้านปากกล้วย ประมาณ 3-4 ปี จึงย้ายกลับมา ในครั้งแรกมีมาประมาณ 4-5 หลังคา มาอยู่ที่บริเวณบ้านยางล้านบนในปัจจุบัน ต่อมาเมื่อมีบ้านเรือนมากขึ้น ประกอบกับต้องทำนาจึงมีบางส่วนย้ายลงมาที่ทุ่งนาที่ได้บุกเบิกใหม่ คนละแห่งกับทุ่งนากลางบ้านในครั้งแรกที่ย้ายไป เป็นกลุ่มบ้านยางล้านล่าง ซึ่งอยู่คนละฟากกับลำห้วยในปัจจุบัน ต่อมาในช่วงปี 2525-2526 มีฝนตกหนัก หินจากหน้าผาจึงตกลงมาใส่บ้านเรือน ชาวบ้านจึงตกลงย้ายมาตั้งอยู่ในบริเวณปัจจุบัน สำหรับบ้านแมยองงอนนั้น เดิมเป็นชาวบ้านแมยองล้านแต่เนื่องจากมีที่ทำกินใกล้บ้านไม่สะดวกในการเดินทางและทำงานจึงได้ย้ายครอบครัวไปอยู่ใกล้ที่ทำกินเมื่อประมาณปี 2524 ในช่วงแรกย้ายไป 4 ครอบครัว ซึ่งเป็นญาติพี่น้องกันทั้งหมด จนในปัจจุบันมีลูกหลานตั้งบ้านเรือนเพิ่มเป็น 9 หลังคาเรือน

สำหรับชัปปาซีโค นั้น ย้ายไปได้ 3 รุ่น คือ ปู่หัวแคง ตายเมื่อครั้งตั้งบ้านเรือนที่บ้านบนครั้งแรก คนที่ 2 ปู่ดู ตายเมื่อครั้งเกิดอาเพศในหมู่บ้าน คนที่ 3 ปู่อินตา ถูกแทงตายเมื่อ 16 ปีก่อน จากนั้นก็ไม่มีลูกหลานมาสืบทอดตำแหน่งอีกเลย (ผู้สืบทอดจะต้องเป็นคนเชื้อสายตระกูลเดียวกัน) ชัปปาซีโคจึงหายไปจากบ้านแมยองล้านพร้อมๆ กับการเลี้ยงห่อผีกลางบ้านได้หายไปด้วย ในปัจจุบันบ้านแมยองล้านไม่ได้นับถือผีและมีพิธีกรรมมากมายอย่างกะเหรี่ยงหมู่บ้านอื่นๆ ความเป็นอยู่ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปตามความเชื่อแบบใหม่มากขึ้น

สาธารณูปโภค

ถนน ในอดีตการติดต่อกับหมู่บ้านอื่นใช้วิธีเดินตามเส้นทางลำลองตามธรรมชาติ เริ่มมีการสร้างถนนเมื่อปี 2524 พร้อมกับการเข้ามาของโครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่แจ่ม ได้มีการปรับปรุงเส้นทางนี้หลายครั้งจากแรงงานชาวบ้าน แต่สภาพถนนในปัจจุบันยังเป็นเพียงเส้นทางลำลองหรือถนนแบบชั่วคราวเท่านั้น ในช่วงฤดูฝนการเดินทางจะลำบากมาก เป็นอุปสรรคในการสัญจรเข้าออกหมู่บ้านและการขนส่งผลผลิตทางการเกษตร

ไฟฟ้า บ้านแมยองล้านยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ในปี 2542 กระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ ได้เข้ามาติดตั้งแผงพลังงานแสงอาทิตย์ (solar battery) ชาวบ้านหลายครัวเรือนจึงเริ่มใช้พลังงานแบบใหม่ โดยนำมาใช้กับวิทยุและไฟฉาย เป็นต้น หลายครอบครัวไม่สามารถใช้ประโยชน์จากพลังงานนี้ได้ เนื่องจากแบตเตอรี่สำเร็จรูปมีราคาแพง ชาวบ้านจึงยังใช้ตะเกียงเหมือนเดิม

ประปา หมู่บ้านมีระบบประปาใช้เมื่อ 7 ปีที่แล้ว โดยการสนับสนุนงบประมาณจากทางราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน ปัจจุบันกรมชลประทานได้สร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กสำหรับการอุปโภคบริโภค 3 แห่ง สร้างเสร็จเมื่อปี 2543 (บ้านยางล้านบน 1 แห่ง บริเวณวัด 1 แห่ง และบ้านยางล้านล่าง 1 แห่ง) สำหรับบ้านแมยองงอน องค์กรภาครัฐ-ประเทศไทยได้สนับสนุนงบประมาณในการจัดสร้างบ่อเก็บน้ำและท่อน้ำใช้ในหมู่บ้าน

แหล่งน้ำธรรมชาติและระบบชลประทาน บ้านแมยองล้านมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่ไหลผ่านบริเวณหมู่บ้าน 4 ห้วย ได้แก่ ห้วยยางล้าน ไหลผ่านจากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตกผ่านพื้นที่นาของหมู่บ้าน ห้วยท้อแท้ ไหลผ่านจากทิศตะวันออกเฉียงใต้ไปทิศเหนือผ่านพื้นที่การเกษตรไปรวมกับห้วยยางล้าน ห้วยนอกลาโก๊ะ ไหลผ่านจาก

ทิศใต้ไปทิศเหนือผ่านพื้นที่การเกษตรและผ่านระหว่างบ้านยางसानบนและบ้านยางसानล่างไปรวมกับห้วยยางसान ห้วยแม่กองงอนไหลจากทิศตะวันออกเฉียงใต้ไปทิศตะวันออกเฉียงเหนือไหลผ่านบ้านแม่กองงอนและพื้นที่การเกษตรไปรวมกับห้วยยางसान บ้านแม่ยางसानมีระบบเหมือนฝายที่ชาวบ้านสร้างขึ้นเองระหว่างลำห้วยต่างๆ เพื่อค้ำน้ำเข้าสู่พื้นที่การเกษตร ต่อมาได้จัดสร้างฝายใหญ่ขึ้น 2 ฝาย เพื่อกั้นน้ำไว้ในอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กส่งต่อไปยังพื้นที่การเกษตร ฝายแรกกั้นน้ำห้วยยางसान ฝายที่ 2 กั้นน้ำห้วยท้อแท้ สร้างเสร็จเมื่อปี 2541

สวัสดิการของรัฐ

การศึกษา บ้านแม่ยางसानมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวงอยู่ในหมู่บ้าน แต่ครูไม่ได้อยู่ประจำ จึงไม่เป็นที่นิยมของชาวบ้าน ศูนย์พัฒนาการเรียนรู้อีกก่อนวัยเรียน (อายุ 2-5 ปี) จัดตั้งโดยกรมการศาสนา เมื่อ 6-7 ปีที่แล้ว มีครูพี่เลี้ยง 1 คน มีเด็ก 21 คน ได้รับการสนับสนุนงบประมาณอาหารกลางวันและนมจากองค์การบริหารส่วนตำบลวันละ 72 บาท โรงเรียนประถมศึกษาที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 6 กิโลเมตร เด็กนักเรียนจากบ้านแม่ยางसानจะต้องเดินไปกลับทุกวัน โรงเรียนมัธยมศึกษาที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 9 กิโลเมตร เป็นโรงเรียนประจำเด็กนักเรียนจะไปพักที่หอพักโรงเรียน ทำให้สะดวกในการเดินทางมากขึ้น

สาธารณสุข มีการเข้ามาให้ความรู้เรื่องสุขภาพอนามัยจากหน่วยงานพัฒนาเอกชน (NGOs) มีการให้เงินทุนเพื่อการก่อสร้างห้องส้วมเมื่อปี 2535 ปัจจุบันเมื่อมีการตั้งบ้านเรือนใหม่ก็จะสร้างห้องส้วมด้วยเลย ขณะนี้บ้านแม่ยางसानมีห้องส้วม 42 หลัง มีการจัดตั้งสาธารณสุขชุมชนประจำหมู่บ้าน โดยมีการอบรมชาวบ้านด้านสุขภาพอนามัยเป็นครั้งคราว มีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำ 1 คน ขณะนี้ลาศึกษาต่อทำให้บ้านแม่ยางसानไม่มีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำสำนักงาน เมื่อมีการเจ็บป่วยจะต้องเดินทางไปสถานีอนามัยที่อยู่ห่างจากหมู่บ้าน 12 กิโลเมตร แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่นิยมใช้บริการสถานีอนามัย หากเกิดการเจ็บป่วยมักจะเดินทางไปใช้บริการโรงพยาบาลซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 14 กิโลเมตร เนื่องจากชาวบ้านมีความเชื่อถือบุคลากรของโรงพยาบาลมากกว่า ในการเดินทางปกติชาวบ้านที่มีรถมอเตอร์ไซด์จะนำรถไปเอง หรือบางครั้งจะออกไปพร้อมรถยนต์ไปซื้อของที่อำเภอโดยเสียค่าโดยสาร 30 บาท หากมีคนป่วยที่ต้องส่งโรงพยาบาลจะเสียค่าเหมารถ 300 บาทในตอนกลางวัน และ 400 บาทในตอนกลางคืน สำหรับผู้สูงอายุหากเจ็บป่วยเล็กน้อยมักจะหายาสมุนไพรกินเองมากกว่าเดินทางไปรักษาที่โรงพยาบาล กรณีการตั้งครรภ์ของผู้หญิงในหมู่บ้านจะทำการตรวจและฝากครรภ์เมื่อตั้งครรภ์ได้ 3 เดือน และไปคลอดที่โรงพยาบาล เด็กแรกเกิดจะได้รับการฉีดวัคซีนตามกำหนดเช่นเดียวกับคนพื้นราบ มีการวางแผนครอบครัวโดยวิธีฉีดยาคุมกำเนิด และมีบุตรเพียง 2-3 คน ซึ่งช่วยให้ความเป็นอยู่และฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นกว่าในอดีต (จำนวนสมาชิกเฉลี่ยครอบครัวละ 4 คน) ในปัจจุบันผู้สูงอายุบ้านแม่ยางसानได้รับเงินช่วยเหลือ (เดือนละ 300 บาท) จำนวน 9 คน

ทรัพยากรธรรมชาติ

บ้านแม่ยางसानได้กั้นพื้นที่ส่วนหนึ่งไว้เป็นป่าชุมชน พื้นที่ป่าชุมชนเหล่านี้มีทั้งป่าคงสภาพและป่าที่เคยเป็นพื้นที่ทำไร่มาก่อน ภายหลังชุมชนเห็นว่าควรกั้นไว้เป็นป่าอนุรักษ์ในบริเวณพื้นที่ป่าต้นน้ำ สำหรับป่าใช้สอยได้กั้นพื้นที่ใกล้เคียงกับหมู่บ้านเพื่อความสะดวกในการใช้ประโยชน์ พื้นที่ป่าชุมชนของชาวบ้านแม่ยางसान แบ่งออกเป็น ป่าอนุรักษ์ 320.5 ไร่ ป่าใช้สอย 560.5 ไร่ รวมพื้นที่ป่าชุมชนทั้งสิ้น 881 ไร่ (ข้อมูลจากรายงานการศึกษาการใช้ที่ดินพื้นที่ลุ่มน้ำแม่แรกตอนบน โดย อ.จิระ ประังเขียว มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2542) โดยการสนับสนุนจากองค์การแควร์-ประเทศไทย (NGOs) ชุมชนได้ตั้งกฎระเบียบการใช้ทรัพยากรของชุมชน และจัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อควบคุมใช้ประโยชน์

กฎระเบียบป่าใช้สอย

ป่าใช้สอย หมายถึง ป่าที่สงวนไว้เพื่อใช้ประโยชน์ในการใช้ก่อสร้างที่อยู่อาศัย

1. ผู้ที่มีสิทธิใช้ไม้จากป่านี้ ต้องเป็นคนอยู่อาศัยในบ้านแมงสาบเท่านั้น
2. การตัดไม้เพื่อใช้ก่อสร้างต้องผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการ ฝ่าฝืนปรับตั้งแต่ 500 บาทต่อไม้ 1 ต้น พร้อมยึดของกลางและเครื่องมือเป็นของชุมชน และแจ้งให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการตามกฎหมาย
3. ห้ามซื้อขายและนำไม้ทุกชนิดออกนอกเขตหมู่บ้าน ฝ่าฝืนปรับ 1,000-5,000 บาท และยึดไม้ของกลาง ค่าซื้อขายเป็นของชุมชน พร้อมแจ้งให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการตามกฎหมาย
4. ห้ามบุกรุกยึดครองพื้นที่ป่าใช้สอยเป็นของตนเอง ฝ่าฝืนปรับ 500-3,000 บาท พร้อมยึดพื้นที่มาปลูก ป่าทดแทน หากไม่ปฏิบัติตามให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการตามกฎหมาย

กฎระเบียบป่าอนุรักษ์

ป่าอนุรักษ์ หมายถึง ป่าที่กันเอาไว้ในบริเวณต้นน้ำลำธาร

1. ห้ามบุคคลใดๆ เข้าไปกระทำการใดๆ ที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อดิน น้ำ ต้นไม้ และสัตว์ป่าทุกชนิด ฝ่าฝืนปรับ 500 บาทขึ้นไป และยึดเครื่องมืออุปกรณ์ หากไม่ปฏิบัติตามให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการตามกฎหมาย
2. ห้ามล่าสัตว์ทุกชนิด ทุกวิธีการและห้ามเผาป่าเพื่อหาของป่า ฝ่าฝืนปรับ 1,000-5,000 บาท พร้อมยึดของกลาง หากไม่ปฏิบัติตามแจ้งให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการตามกฎหมาย
3. ผู้ใดทำให้ไฟไหม้ลุกลามเข้าไปในเขตป่าอนุรักษ์ จับได้ปรับ 500-1,000 บาท พร้อมทั้งส่งให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการตามกฎหมาย
4. ชาวบ้านทุกคนต้องช่วยกันดูแลรักษาป่าและประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง เพื่อดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง
5. ช้อยกเว้นบางประการสำหรับคนในหมู่บ้านแมงสาบ
  - หาของป่าได้
  - ปลดสัตว์เลี้ยงเข้าไปหากินได้
  - หาสมุนไพรเพื่อใช้ในชุมชนได้
  - เก็บไม้ที่แห้งมาทำฟืนใช้ภายในหมู่บ้านเท่านั้น

การใช้ที่ดินสำหรับเพาะปลูกของบ้านแมงสาบ แบ่งเป็นพื้นที่นา 65.5 ไร่ พื้นที่สวน 27 ไร่ พื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจ 679 ไร่ และพื้นที่ว่างไม่ได้ทำการเพาะปลูก 22 ไร่ พื้นที่เหล่านี้ไม่มีเอกสารสิทธิ์แต่ใช้การสืบทอดจากรุ่นต่อรุ่น ในช่วงที่มีการปลูกพืชเศรษฐกิจแบบเป็นประจำทุกปี ปัญหาที่ชาวบ้านประสบคือ พื้นที่การเกษตรมีความลาดชันสูงทำให้หน้าดินถูกชะล้างพังทลายง่าย ชาวบ้านจึงแก้ปัญหาโดยการทำแนวอนุรักษ์ดินตามคำแนะนำของ

เจ้าหน้าที่องค์การแควร์-ประเทศไทย โดยใช้หญ้าแฝก กระจิน หรือพืชอื่นๆ เพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดิน ทำให้ชะลอผลกระทบด้านนี้ได้บ้างพอสมควร

สำหรับแหล่งน้ำธรรมชาติ บ้านแม้อย่างสันมีลำห้วย 4 สายไหลผ่านบริเวณพื้นที่หมู่บ้านดังกล่าวข้างต้น ในอดีตช่วงฤดูแล้ง ลำห้วยหลายสายมักจะแห้งขอดแต่ในช่วง 2-3 ปีมานี้ น้ำในลำห้วยไม่เคยแห้งเพียงแต่มีปริมาณลดลงเท่านั้น ชาวบ้านกล่าวว่า เป็นผลจากการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของหมู่บ้านนั่นเอง ปัญหาเรื่องน้ำจึงไม่ใช่เรื่องปริมาณ หากแต่เป็นเรื่องคุณภาพของน้ำ โดยเฉพาะที่บ้านแม่กองงอน ประสบปัญหาน้ำจากลำห้วยแม่กองงอนที่ต่อท่อส่งน้ำเข้าหมู่บ้านเพื่อใช้อุปโภคบริโภค มีความขุ่นและมีตะกอนไม่สามารถใช้ดื่มกินได้ ชาวบ้านเกรงจะเกิดการเจ็บป่วยจากการดื่มน้ำนี้ ในปัจจุบันยังไม่สามารถหาทางแก้ไขได้

การเปลี่ยนแปลงฐานะทางเศรษฐกิจของชุมชน

ในอดีต บ้านแม้อย่างสันทำการเกษตรแบบยังชีพ ทำไร่หมุนเวียนโดยมีวงรอบ 8-10 ปี ต่อมาก็ลดจำนวนวงรอบลงเนื่องจากพื้นที่ถูกจำกัดและจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น ผลผลิตที่ได้ไม่เพียงพอกับความต้องการของชาวบ้านทำให้หลายครอบครัวต้องไปรับจ้างภายนอกหมู่บ้านและรับจ้างถางป่าปลูกฝิ่นให้กับคนพื้นราบ ในช่วงนั้นชาวบ้านหลายคนได้ลองสูบฝิ่นด้วย ทำให้การรับจ้างทำงานกลายเป็นได้ฝิ่นมาสูบแทนได้เงินสำหรับซื้อข้าวกิน ชาวบ้านประสบปัญหาความยากจนและขาดแคลนข้าวเกือบทุกครัวเรือน ในช่วงปี 2524 โครงการพัฒนาสูบน้ำแม่แจ่ม ได้ตั้งกองทุนธนาคารข้าวให้ชาวบ้านได้กู้ยืมข้าวไปบริโภค ต่อมาหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน (ไม่ทราบแน่ชัด) ได้นำพันธุ์ข้าวมาแนะนำให้ชาวบ้านปลูกแทนพันธุ์ข้าวดั้งเดิมซึ่งให้ผลผลิตต่อไร่ต่ำ และแนะนำให้ชาวบ้านใส่ปุ๋ยในไร่ข้าวทำให้ผลผลิตดีขึ้นมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่มีข้าวเพียงพอสำหรับบริโภคตลอดปี ข้าวพันธุ์ใหม่จึงได้เข้ามาแทนที่ข้าวพันธุ์ดั้งเดิมของชาวบ้านแม้อย่างสันไป สำหรับพันธุ์ข้าวใหม่นี้ชาวบ้านเรียกว่า “ข้าวเกษตร” เมื่อมีข้าวเพียงพอสำหรับบริโภค พืชเศรษฐกิจอื่นจึงได้รับการดูแลมากขึ้น เพราะไม่ต้องออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้าน ในระยะแรกชาวบ้านปลูกถั่วเหลือง ข้าวโพดอาหารสัตว์หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ข้าวโพดแข็ง ผลผลิตและราคาของถั่วเหลืองไม่ดีมีความไม่แน่นอนสูง ชาวบ้านจึงไม่นิยมปลูกกัน คงเหลือเพียงข้าวโพดอาหารสัตว์ที่เป็นรายได้ของชาวบ้าน ราคาของข้าวโพดอาหารสัตว์อยู่ในช่วงประมาณ 1.80-2.20 บาทต่อกิโลกรัม ประมาณปี 2542 กรมชลประทานได้ดำเนินการจัดสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กในหมู่บ้าน ชาวบ้านหลายครัวเรือนได้ไปทำงานรับจ้างรายวันได้ค่าแรงงานวันละ 185 บาท ซึ่งถือว่าเป็นค่าแรงที่สูงมากในความรู้สึกของชาวบ้าน ซึ่งโดยปกติแล้วจะจ้างกันในอัตรา 100 บาทต่อวัน แต่ปัญหาที่ตามมาคือ การแพร่ระบาดของยาบ้า ซึ่งมีผู้นำมาขายให้ชาวบ้านเพื่อให้ชาวบ้านสามารถทำงานได้มากขึ้น เมื่อชาวบ้านหลายคนติดยาและการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำเสร็จ ชาวบ้านแม้อย่างสันจึงมีทั้งผู้เสพและผู้ขายยาบ้าในหมู่บ้านแทนการซื้อหาจากนอกหมู่บ้านพร้อมกับได้อ่างเก็บน้ำไว้ใช้ ผู้ขายบ้านแม้อย่างสันซึ่งเป็นแรงงานหลักหลายครอบครัวติดยา รายได้จากการทำงานถูกนำมาซื้อยาแทนการซื้อของกินของใช้หรือเพื่อลงทุนทางการเกษตร หลายครอบครัวมีฐานะยากจนลงไปอีก แรงงานหลักในครอบครัวกลายเป็นแม่บ้านแทนพ่อบ้าน และในช่วงเดียวกันนี้ระบบการเกษตรแบบใหม่ได้เข้ามาในหมู่บ้าน สหกรณ์การเกษตรร่วมกับบริษัทเอกชนได้นำข้าวโพดทำพันธุ์มาแนะนำให้ชาวบ้านปลูกและจำหน่ายคืนให้กับบริษัท ในปีแรกมีชาวบ้านทดลองเข้าโครงการไม่กี่หลังคาเรือน แต่เมื่อได้ผลผลิตและราคาดี คือ กิโลกรัมละ 11.75 บาท ผลผลิตต่อไร่ประมาณ 1,300-1,500 กิโลกรัม ถึงแม้ว่าผลผลิตต่อไร่จะน้อยกว่าข้าวโพดแข็งแต่ราคาสูงกว่าประมาณ 9 บาทต่อกิโลกรัม ชาวบ้านเริ่มสนใจมากขึ้น แต่ผู้ที่ปลูกข้าวโพดทำพันธุ์หรือข้าวโพดถอดดอกจะต้องดูแลและมีกรรมวิธีในการจัดการมากเป็นพิเศษ ทางบริษัทจะจัดส่งเจ้าหน้าที่มาดูแลการเพาะปลูกในทุกๆ ขั้นตอน

การขายผลผลิตได้ราคาสูง ทำให้หลายครอบครัวมีฐานะดีขึ้นมาก เริ่มมีการสะสมเงินและทรัพย์สินเพิ่มขึ้น ในขณะที่หลายครอบครัวยากจนลงเพราะติดยาไม่สามารถทำงานได้ ในช่วงต้นปี 2544 พระสงฆ์ในโครงการพระธรรมจาริก ซึ่งจำพรรษาที่บ้านแม้อย่างसानร่วมกับกลุ่มแม่บ้านได้จัดประชุมตกลงกันในหมู่บ้านห้ามไม่ให้มีการซื้อขายและเสพยาบ้าในหมู่บ้านแม้อย่างसानอีกต่อไป ทางโครงการพระธรรมจาริกได้จัดให้มีการบำบัดผู้ติดยาเสพติดรวม 2 ครั้งในปี 2544 ปัจจุบันไม่มีการขายยาบ้าในหมู่บ้าน จำนวนผู้ติดยาเหลือน้อยลง พระสงฆ์แจ้งว่าโครงการต่อต้านยาเสพติดและบำบัดผู้ติดยาได้ผลกว่า 95% ซึ่งถือว่าประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง อีกทั้งบ้านแม้อย่างसानยังได้รับรางวัลหมู่บ้านต่อต้านยาเสพติดดีเด่นของอำเภอด้วย

คนจน

การวัดความจนในสายตาของชาวบ้านโดยรวมๆ แล้ว ชาวบ้านมักกล่าวว่า ตนเองนั้นยากจนด้วยกันทั้งสิ้น แต่ในความยากจนของตนนั้น ยังสามารถมีชีวิตอยู่ได้ไม่อดตาย ถ้าหากไม่ซีเกียจ เนื่องจากมีทรัพยากรธรรมชาติและการทำงานตลอดทั้งปี ดังนั้น พฤติกรรมของแต่ละบุคคลจึงส่งผลต่อความเป็นอยู่และฐานะของบุคคลนั้นๆ ด้วย ในหมู่บ้านแห่งนี้ชาวบ้านหลายคนได้ให้ความเห็นว่า การกำหนดว่าผู้ใดยากจนหรือลำบากนั้น ให้ดูจากการมีข้าวกินเพียงพอตลอดปีหรือไม่เป็นอันดับแรก และจากการสอบถามพบว่า ในหมู่บ้านมีคนจน 10 ครอบครัว จากจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 58 ครัวเรือน ซึ่งคนจนทั้ง 10 ครัวเรือนนี้มีลักษณะร่วมคือ มีข้าวไม่พอกินตลอดทั้งปี มีกินเพียง 3-6 เดือนเท่านั้น ต้องทำงานรับจ้างทั้งภายในหมู่บ้านและตระเวนรับจ้างนอกหมู่บ้านเพื่อนำเงินมาซื้อข้าวและเป็นค่าใช้จ่ายในบ้าน ลักษณะสำคัญของคนจนที่พบเห็นในหมู่บ้านคือ

- ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองหรือมีที่ดินน้อย
- ในครอบครัวมีแรงงานน้อย
- ในครอบครัวมีผู้ติดยาซึ่งมักเป็นหัวหน้าครอบครัว
- ในครอบครัวมีคนเจ็บป่วยเรื้อรังหรือเจ็บออกๆ แอดๆ
- มีลูกมากและลูกอายุยังน้อย ทำให้มีแรงงานน้อยและมีการบริโภคมากกว่าครัวเรือนทั่วไป
- มีผู้สูงอายุในครอบครัว

ลักษณะของคนจนในบ้านแม้อย่างसान

ชื่อ	ที่ดินไม่มี/มีน้อย	ขาดแรงงาน	ติดยา	ลูกมาก/ลูกอายุน้อย	เจ็บป่วย	สูงอายุ
แก้วนา	✓	✓			✓	✓
คะมะะ	✓	✓				
จันทร์แก้ว		✓		✓		✓
ป้อ	✓	✓	✓	✓		✓
พามุ	✓	✓				
มือคุด	✓	✓			✓	
เมอะเลอะ	✓			✓		✓
หน้า	✓	✓				
โหละ	✓	✓	✓		✓	
สิงห์แก้ว	✓	✓				

ทฤษฎีความจน

คนจนในหมู่บ้านแม่ยางสำนเป็นการจนมาตั้งแต่บรรพบุรุษและมีข้อจำกัดของที่ดินทำกิน แต่ชาวบ้านได้แบ่งคนจนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) จนแล้วขยัน/นำสงสาร 2) จนแล้วยังทำตนเองขี้เกียจ จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านพบว่า พื้นฐานดั้งเดิมของชุมชนเหมือนๆ กันไม่มีความแตกต่างทางฐานะมากนัก ใช้ชีวิตตามวิถีของชนชาวปะเทอยอ ทำการเกษตรแบบยังชีพมีการพึ่งพาป่าและมีความผูกพันกับธรรมชาติดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น จุดเปลี่ยนที่ทำให้เห็นความแตกต่างครั้งแรกเริ่มจากการเปลี่ยนพันธุ์ข้าวจากพันธุ์ดั้งเดิมมาเป็นข้าวพันธุ์ใหม่ (พันธุ์ข้าวเจ้าฮอดชาวบ้านเรียกว่า ข้าวเกษตร) ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่มีข้าวเพียงพอสำหรับบริโภคตลอดทั้งปี จุดเปลี่ยนครั้งที่สองเกิดขึ้นเมื่อมีการระบาดของยาเสพติด (ยาบ้า) ซึ่งเข้ามาในหมู่บ้านพร้อมกับการจ้างงานสร้างอ่างเก็บน้ำในปี 2541 และจุดเปลี่ยนที่สามเกิดจากการปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้แก่การปลูกข้าวโพดทำพันธุ์หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ข้าวโพดถอดดอก จุดเปลี่ยนทั้งสามครั้งนี้ทำให้หลายครอบครัวหลุดพ้นจากความจนและมีบางครอบครัวกลับจนลงมากกว่าเดิมจากที่จนอยู่แล้วมาตั้งแต่อดีต

ชาวบ้านมองว่า คนที่จนแล้วนำสงสารเนื่องจากเจ็บป่วยแต่ยังขยันขันแข็งไม่ยอมมืองอเท่านั้นมีอยู่หลายครอบครัว แต่ที่ชาวบ้านมักพูดถึงอยู่เสมอในเรื่องความขยัน คือ นายเมอะเลอะ หัวหน้าครอบครัวผู้ขยันหมั่นเพียร นายเมอะเลอะ แต่งงานกับนางลิลลา มีลูก 10 คน เสียชีวิตไป 1 คน เพราะไม่สบายและไม่ได้ไปรักษาเนื่องจากไม่มีเงินค่ารถและการเดินทางเข้าออกหมู่บ้านค่อนข้างลำบาก นายเมอะเลอะเล่าให้ฟังว่า พ่อแม่ของตนคือ นายตะและกับนางกุน (ในสมัยนั้นและเมื่อ 10 ปีที่แล้วไม่ค่อยแตกต่างกันมากนัก) ทำงานหาเช้ากินค่ำ นอกเหนือจากการทำไร่เพราะผลผลิตที่ได้ไม่เพียงพอสำหรับบริโภคในครัวเรือน การเพาะปลูกเป็นแบบดั้งเดิมเป็นไร่หมุนเวียนและขาดการบำรุงดิน ทำให้ผลผลิตไม่ดีนัก น้ำในลำห้วยและน้ำฝนก็ไม่ค่อยมี ต้องไปทำงานรับจ้างที่หมู่บ้านรอบๆ เพื่อมาซื้อข้าวกิน ตั้งแต่เมอะเลอะเป็นเด็กจนโตเป็นหนุ่ม แต่งงานมีลูก และอายุได้ 60 กว่าปี เพิ่งจะมีข้าวพอกินเกือบตลอดปีเมื่อปีที่แล้ว แต่ก็ยังต้องรับจ้างทำงานแลกข้าวหรือซื้อข้าวกินอยู่เสมอ เนื่องจากนายเมอะเลอะมีลูกหลายคนและมีอายุไล่เลี่ยกัน ตั้งแต่เกือบ 40 ปีจนถึง 15 ปี เมื่อก่อนนายเมอะเลอะเป็นแรงงานหลักเพียงคนเดียว เพราะนางลิลลาต้องเลี้ยงลูก บ่อยครั้งที่ต้องออกไปรับจ้างเพื่อหาเงินซื้อข้าวซื้อเกลือให้ลูกกิน ตั้งแต่เข้ามีจดจกตึกดิน ก็ยังไม่มีข้าวกลับมาบ้าน ลูกและเมียที่รออยู่ต้องอด ยังดีอยู่บ้างที่สามารถหาผักหาของป่ากินได้บ้าง บ่อยครั้งที่มิข้าวเล็กน้อยต้องแบ่งให้ลูกๆ กินกันคนละนิดแก๊หัวไปวันๆ เมื่อ 20-30 ปีที่แล้ว ค่าแรงวันละ 10-20 บาทเท่านั้น จนเมื่อลูกคนโตสามารถช่วยงานได้ทำให้มีแรงงานเพิ่มขึ้น ชาวบ้านหลายคนจะพูดเหมือนกันว่า นายเมอะเลอะขยันมากทำงานในไร่แล้วกลับมาบ้านยังสานกะลาสานเสื่อไว้ขายหรือแลกข้าวอีกด้วย นายเมอะเลอะทำงานจักสานทุกวันมาตั้งแต่หนุ่มจนแก่ โอกาสที่คนทั่วไปจะเห็นนายเมอะเลอะอยู่หนึ่งๆ ทำตัวให้ว่างนั้นมีน้อยมาก หลายคนบอกว่าบ้านนี้ลูกๆ ก็ขยันกันทุกคน ถึงแม้จะจนแต่มีความขยันใครได้เป็นลูกเขยลูกสะใภ้ก็สบาย ความเชื่อถือของชาวบ้านในตัวนายเมอะเลอะตกทอดลงมาถึงรุ่นลูกๆ ของเขาด้วย ความเป็นคนจนไม่ได้เป็นอุปสรรคในการมีคู่ครองของลูกๆ เลยและเนื่องจากนายเมอะเลอะไม่มีที่ดินมากพอที่จะแบ่งให้ลูกๆ แต่ละคน ลูกชายหลายคนได้แต่งงานกับหญิงสาวในหมู่บ้านที่มีที่ดินจากพ่อแม่แบ่งให้ ปัจจุบันบ้านนายเมอะเลอะมีสมาชิก 6 คน ซึ่งแต่ละคนแบ่งหน้าที่กันทำ นายเมอะเลอะกับนางมิลลาปลูกข้าวไร่ นายวันจันทร์รับจ้างเลี้ยงวัว การเลี้ยงจะเป็นแบบเลี้ยงฝ่า ถ้าวัวที่เลี้ยงมีลูก ก็แบ่งกับเจ้าของวัวคนละตัว ตอนนี้นายวันจันทร์มีวัวเป็นของตนเองแล้ว 3 ตัว นายตะไปรับจ้างหน่วยงานป่าไม้ในช่วงฤดูแล้ง เมื่อถึงฤดูเพาะปลูกจะกลับมาช่วยพ่อแม่ปลูกข้าวไร่ ส่วนนางอิซอຍกับนายอุทัย ลูกสาวกับลูกเขยซึ่งไม่ได้แยกบ้านปลูกข้าวโพดในที่ดินของนายอุทัย นายเมอะเลอะและลูกๆ บอกว่า ช่วงชีวิตในตอนนี้นับว่าดีที่สุดในชีวิตแล้ว ถึงแม้ยังต้องทำงานอย่างหนักอยู่เช่นเดิมแต่ไม่ถึงกับอดเช่นในอดีต เพราะจำนวนสมาชิกในบ้านน้อยลง

สำหรับคนจนเพราะทำตนเองนั้น ชาวบ้านมักจะละเลยหรือหลงลืมไปว่า มีคนกลุ่มนี้อยู่ในชุมชนด้วย ขอยกตัวอย่างนางป๊อกกับนายแกะโม สองสามีภรรยาที่เมียดิตเหล้าส่วนสามิติตยา ครอบครัวนี้จนมาตั้งแต่บรรพบุรุษและซ้ำเติมตนเองด้วยการเสพยา นางป๊อกเป็นลูกของนายและป๊อและนางเตอะแนะ มีพี่น้อง 3 คน ไปอยู่หมู่บ้านอื่น 1 คน เหลือนายทอโคพี่ชายซึ่งอาศัยในหมู่บ้านเพียงคนเดียว นางป๊อกและนายแกะโมมีลูก 7 คน อายุของลูกๆ ไล่เสียกันตั้งแต่ 20 ปีลงมาจนถึง 7 ปี นางป๊อกเล่าว่า พ่อแม่ นางไม่ไต่หาที่ทำงานไว้มากนักเพราะมักจะไปรับจ้างนอกหมู่บ้านมากกว่า เมื่อตนแต่งงานกับนายแกะโมจึงต้องออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้านมาโดยตลอด นางป๊อกบอกว่านายแกะโมออกไปรับจ้างที่บ้านผานังในตอนแรกๆ ได้เงินเล็กๆ น้อยๆ ทำงานประมาณ 10 วัน จึงจะได้เงิน 200 บาท ไปรับจ้างที่ขุนน้ำนายจ้างให้ฝืนมาแทนเงิน นายแกะโมเลยไม่ได้เงินรวมทั้งติดฝิ่นแถมมาด้วย ชาวบ้านเล่ากันว่า นางป๊อรู้มาตั้งแต่ก่อนแต่งงานแล้วว่า นายแกะโมติดฝิ่นไม่ค่อยทำงานทำการ แต่นางป๊อกจะไม่ใส่ใจเพราะนายทอโคพี่ของตนก็ติดฝิ่นเหมือนกัน สรุปว่านางป๊อกหาความลำบากใส่ตัวเองแท้ๆ เพื่อนบ้านของนางป๊อกหลายคนบอกว่า นางป๊อกเองไม่ค่อยขยันทำงานเหมือนกัน พอหาเงินมาได้ก็เอาไปซื้อเหล้ากิน สองคนผัวเมียบ้านนี้พอๆ กัน นายแกะโมทำงานหาเงินมาซื้อฝิ่นสูบ ไม่มีเงินก็เอาข้าวเปลือกในบ้านไปขายซื้อยา ต่างคนต่างขี้เกียจไม่ขยันทำงาน ที่น่าสงสารคือลูกๆ ลูก 3 คนแรกออกเรือนไปแล้ว ย้ายไปทำงานรับจ้างที่อื่น 2 คน คนที่ 3 คือนางสมพรแต่งงานกับนายจันทร์แก้ว กำลังมีลูกเล็กๆ 2 คน ทำให้ครอบครัวนี้ซึ่งแยกจากพ่อแม่มาแล้วมีแรงงานคนเดียวคือนายจันทร์แก้ว เนื่องจากนางสมพรต้องดูแลลูกที่อายุยังน้อยจึงยังมีความลำบากอยู่ในปัจจุบัน ลูกคนที่ 4 คือนายวันเพ็ญ ออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้านแล้วนายจ้างให้ย่ำบ้านแทนเงินจนเด็กคนนี้ติดยาตั้งแต่อายุ 12 ปี ขณะนี้อายุ 15 ปีกำลังพยายามเลิกยา ลูกคนที่ 5 ณีรัฐณีไปอาศัยอยู่ที่วัดเป็นเด็กวัดได้มีโอกาสเรียนหนังสือระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนบ้านผานัง โดยพระเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายต่างๆ ให้ทั้งหมด เด็กชายเล็กๆ อีก 2 คนคือ สมจริงกับเดชา ยังคงอาศัยอยู่กับพ่อแม่ ไม่สามารถทำงานในไร้ได้เนื่องจากอายุยังน้อย บ่อยครั้งที่เด็กๆ ไม่มีข้าวกินต้องไปขอข้าวที่วัดบ้าง กินข้าวโพดแทนข้าวบ้าง ข้าวไร้ของนางป๊อกได้ผลผลิตเพียง 50 ถังต่อไร้เท่านั้น บริโภคประมาณ 4-5 เดือนก็หมด นางป๊อกบอกว่าไม่มีเงินซื้อปุ๋ย บางปีใส่ปุ๋ยเพียงครั้งเดียวเท่านั้น คนอื่นๆ จะใส่ปลูก 2 ครั้ง กว่าจะเก็บเงินซื้อปุ๋ยได้สักกระสอบก็ต้องไปทำงานรับจ้างหลายวัน จากการสังเกต มีหลายครอบครัวที่ได้ผลผลิตข้าวน้อยแต่มีความเป็นอยู่ดีกว่าครอบครัวนี้ เพราะขยันทำงาน เมื่อไม่มีข้าวกินก็จะทำงานแลกข้าว มีข้าวกินตลอดทั้งปี แต่บ้านนี้มักจะทำงานซื้อเหล้าซื้อยามากกว่าซื้อข้าวกิน โอกาสที่จะหลุดจากความจนคงเป็นไปได้ยากถ้าหากสองสามีภรรยายังไม่เปลี่ยนพฤติกรรม

จากที่ยกตัวอย่างกรณีของนายแกะโมและนางป๊อก นั้น ลูกๆ ของนายแกะโมและนางป๊อกเป็นกลุ่มคนที่มีโอกาสหลุดพ้นจากความจนและไต่บันไดเป็นคนฐานะปานกลางในหมู่บ้านทุกคน ลูกคนโตที่แต่งงานแยกบ้านไปหลายปีแล้วนั้นได้ยกฐานะเป็นคนฐานะปานกลางในหมู่บ้านแล้ว ความขยันและการมีพื้นที่ทำกินจากฝ่ายภรรยาทำให้นายชูเหมาะและนายลอยโพหลุดพ้นจากความจนมาได้ นายลอยโพบอกว่า “ถ้าหากเราอยากให้ลูกของเรามีอนาคตที่ดีกว่าเราตอนเด็กเราต้องขยันกว่าคนอื่น ๆ หลายเท่าตัวนัก” นายลอยโพแต่งงานกับนางขาวทำกินบนที่ดินที่พ่อแม่ของนางขาวแบ่งให้ปลูกข้าวไร่และข้าวโพด แม้ว่า การปลูกข้าวโพดทำพันธุ์จะมีต้นทุนสูงและมีการดูแลรักษาที่ยุงยาก แต่ก็ทำให้ได้รับค่าตอบแทนจำนวนมากอย่างเห็นได้ชัด เมื่อมีเวลาว่างสองสามีภรรยาจะไปรับจ้างทำงานในไร้ของคนอื่น ไม่ปล่อยให้เวลาให้ผ่านไปอย่างเปล่าประโยชน์ ในช่วง 4 ปีที่ผ่านมา ครอบครัวของนายลอยโพมีข้าวเพียงพอสำหรับบริโภคตลอดทั้งปี ไม่ต้องอดมือกินมือเหมือนในอดีต และบางปียังสามารถเผื่อแผ่ให้พ่อแม่ของตนได้อีกด้วย อีกทั้งคนทั้งคู่เห็นความสำคัญของการศึกษา ลูกสาวและลูกชายได้มีโอกาสเล่าเรียนที่โรงเรียนบ้านผานัง และเมื่อลูกต้องการเรียนต่อในระดับที่สูงกว่า พวกเขาที่ยินดีส่งเสริม นายลอยโพบอกว่า ลูกสาวของตนนั้นสุขภาพไม่แข็งแรง โดดเป็นสาวคงจะทำงานในไร้ไม่ได้ คงจะต้องให้เรียนหนังสือต่อเพื่อที่จะได้มีโอกาสทำงานที่สบายกว่าอยู่ในไร้ เป็นการวางแผนชีวิตให้กับลูก

ชีวิตของคนจน: การแก้ปัญหาและทางออกของคนจน

การดำเนินชีวิตของชาวบ้านแม้อย่างसानซึ้งพึ่งพิงการเกษตรเป็นหลัก ทุกครัวเรือนจะปลูกข้าวไร่หรือข้าวนาสำหรับบริโภค และปลูกข้าวโพด ไม่ว่าจะปลูกข้าวโพดอาหารสัตว์หรือข้าวโพดทำพันธุ์เพื่อขายเป็นรายได้หลักของครอบครัว รายได้เสริมอีกทางหนึ่งคือการรับจ้าง ทั้งในและนอกหมู่บ้าน ซึ่งมีทั้งการทำงานแลกข้าวและรับเงินเป็นค่าตอบแทน ในการจ้างงานปกติค่าแรงจะประมาณ 100 บาทต่อวัน หากต้องการแลกข้าวจะได้ข้าวเปลือก 2 ถึง 3 ถัง โดยทำงานตั้งแต่เช้าถึงเย็น ตามแต่ผู้ว่าจ้างจะให้ทำอะไร ส่วนมากจะเป็นการเตรียมพื้นที่เพาะปลูก ถางหญ้า ฉีดยาฆ่าแมลง และหักข้าวโพด ซึ่งมักจะเป็นข้าวโพดทำพันธุ์ เพราะการปลูกข้าวโพดทำพันธุ์มีขั้นตอนการดูแลรักษา มากกว่าการปลูกข้าวโพดอาหารสัตว์ การจ้างงานจึงมีเกือบตลอดตั้งแต่เตรียมพื้นที่จนกระทั่งเก็บเกี่ยว ตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงเดือนพฤศจิกายน แปลงปลูกข้าวโพดทำพันธุ์ในหมู่บ้านมีบริเวณกว้างจึงต้องใช้แรงงานจำนวนมาก หากใครต้องการรับจ้างก็สามารถทำงานได้ทันที ในช่วงว่างจากฤดูเกษตร ชาวบ้านมักไปรับจ้างทำงานนอกหมู่บ้าน ซึ่งสามารถปลูกพืชระยะสั้นได้ตลอดทั้งปี รายได้ของคนจนแต่ละคนจึงขึ้นอยู่กับความขยันส่วนบุคคลเป็นหลัก

การแก้ปัญหาเมื่อไม่มีกินหรือจำเป็นต้องใช้เงินเนื่องจากเจ็บป่วย จะขอยืมเงินจากพี่น้องแล้วทำงานหาเงินมาใช้คืนภายหลัง เนื่องจากญาติพี่น้องของคนจนก็มักจะเป็นคนที่มีฐานะไม่ดีกว่ากันมากนัก สามารถจนเจือได้เป็นครั้งคราวเท่านั้น ไม่สามารถที่จะโอบอุ้มได้ตลอด คนจนในหมู่บ้านจึงต้องพึ่งพาตนเองเป็นหลัก

การแก้ปัญหา-ทางออกของคนจน				
ชื่อ	ถูกกลุ่มในชุมชน	ยืมญาติพี่น้อง	รับจ้าง	กู้เพื่อนบ้าน
แก้วนา			✓	
คะมะมะ			✓	
จันทร์แก้ว	✓		✓	
ป้อ			✓	
พามุ			✓	
มื่อดู		✓	✓	
เมอะเลอะ		✓		
หน้า		✓		✓
โหละ	✓	✓		
สิงห์แก้ว	✓			

โดยภาพรวมแล้วคนจนไม่ได้ถูกกีดกันทางสังคมเสมอไป ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงคบหาสมาคมกันตามปกติ แต่จะมีกลุ่มคนที่ค่อนข้างกันตนเองออกจากสังคมอยู่ด้วย มักใช้ชีวิตวนเวียนอยู่กับครอบครัวไม่ยุ่งเกี่ยวสมาคมกับคนอื่นในหมู่บ้านและมักจะกล่าวว่าเป็นเพราะถูกกีดกันไม่ให้รวมกลุ่มด้วย กลุ่มนี้มักจะเป็นกลุ่มคนจนที่ติดยาเสพติดหรือไม่ก็เป็นคนชรา ซึ่งเมื่อมีการกิจกรรมต่างๆ ในหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็นงานบุญหรืองานพัฒนา คนกลุ่มนี้จะอยู่บ้านเฉยๆ ไม่มาร่วมงาน เมื่อเกิดเหตุการณ์เช่นนี้บ่อยครั้งก็มักจะกลายเป็นว่าคนกลุ่มนี้หลุดจากวงจรสังคมของหมู่บ้านไปเลย ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็จะหลงลืมว่ามีคนกลุ่มนี้อยู่ด้วยในบางครั้ง

กลุ่มในหมู่บ้านและทุนทางสังคม

การรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ในหมู่บ้านมีมาตั้งแต่อดีตแล้ว เป็นการร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านทั้งปรับปรุงถนนหนทางในหมู่บ้าน การร่วมงานบุญหรืองานประเพณีต่างๆ ชาวบ้านจะมาช่วยกันทำกิจกรรมการงานต่างๆ เมื่อมีการนัดหมาย การมาช่วยลงแรงกันนั้นจะช่วยกันทั้งหญิงและชาย ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ตามกำลังความสามารถของตน ในการทำการเกษตรของชาวบ้านก็เช่นกัน การเอาแรงกันยังคงมีอยู่ในปัจจุบันเป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานกัน ซึ่งไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นญาติพี่น้องกันเท่านั้น การเอาแรงยังคงมีอยู่ทั่วไปชาวบ้านไม่ถือว่าเป็นการจ้างงานแต่เป็นการช่วยเหลือกัน เป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานทางการเกษตร

การจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ในปัจจุบันนั้น เป็นกลุ่มที่หน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชนมาจัดตั้งโดยอาศัยการรวมกลุ่มตามธรรมชาติของชุมชนมาเป็นเครื่องมือและยกระดับให้เป็นกลุ่มทางการมากขึ้น กลุ่มหลักๆ ในหมู่บ้าน ได้แก่ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มพ่อบ้าน และกลุ่มอนุรักษ์ โดยกลุ่มแม่บ้านยังแตกย่อยเป็นกลุ่มทอผ้าและกลุ่มเลี้ยงหมู ส่วนกลุ่มพ่อบ้านเป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นเพื่อรองรับและจัดการเงินกองทุนต่างๆ ของรัฐ สำหรับกลุ่มอนุรักษ์เป็นกลุ่มที่ดูแลและจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน

ในส่วนของกลุ่มแม่บ้าน ภาพของแม่บ้านกลุ่มใหญ่นั้นมีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการในช่วงปี 2541 มีเงินกองทุนสนับสนุนจากรัฐและองค์กรเอกชน ได้รับเงินทุนกลุ่มเลี้ยงหมูจากองค์การการค้า-ประเทศไทย ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่มบ้าน คือ ยางล้านบน ยางล้านล่าง แม่กองงอน กลุ่มบ้านละ 25,000 บาท ในช่วงแรกเงินทุนก้อนนี้อยู่ในความดูแลของกลุ่มพ่อบ้านและได้อิโณความรับผิดชอบมาให้กลุ่มแม่บ้านในตอนหลัง วัตถุประสงค์ของกลุ่มเลี้ยงหมู คือ เป็นรายได้เสริมของครอบครัว โดยให้กู้ยืมเงินกองทุนไปซื้อลูกหมูและอาหาร เมื่อครบกำหนด 6 เดือนก็จะขายหมูเอาเงินที่ยืมไปมาคืนกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกคนอื่นๆ กู้ยืมเงินต่อไป แต่กิจกรรมของกลุ่มไม่สามารถทำได้ตามวัตถุประสงค์ เพราะระยะเวลา 6 เดือนน้อยเกินไป หมูที่ชาวบ้านเลี้ยงยังไม่สามารถขายได้ จึงต้องเลื่อนระยะเวลาไปเป็น 12 เดือน และชาวบ้านที่เป็นสมาชิกมักไปกู้ยืมเงินที่อื่นมาใช้คืนกองทุนเลี้ยงหมู หรือไม่ก็ไม่สามารถหาเงินมาคืนตามกำหนดได้ ทำให้สมาชิกคนอื่นไม่ได้กู้ยืมต่อไป ปัญหาเหล่านี้จะพบในกลุ่มบ้านยางล้านบนมากกว่าอีกสองกลุ่มบ้าน เนื่องจากบ้านยางล้านบนมีจำนวนครัวเรือนมากกว่า ประกอบกับระบบการจัดการของกรรมการไม่มีประสิทธิภาพ สำหรับกลุ่มทอผ้า ตั้งเมื่อปี 2542 โดยกรมประชาสัมพันธ์จัดอบรมการทอผ้าพื้นเมืองให้ชาวบ้าน 25 คน ระหว่างอบรมให้ค่าแรงวันละ 50 บาทเป็นเวลา 2 เดือน เมื่ออบรมเสร็จได้จัดหาฝ้ายมาให้สมาชิกกลุ่มใช้ทอผ้า ต่อมาหน่วยงานป่าไม้ได้เข้ามาทำโครงการทอผ้า และให้คนที่เคยได้รับการอบรมทั้ง 25 คนมาเป็นกลุ่มทอผ้าโครงการป่าไม้ โครงการได้จัดส่งฝ้ายและเงินกองทุนจำนวน 30,000 บาท ให้เป็นทุนดำเนินงานและรับเป็นผู้จัดการดำเนินการตลาดให้ ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ กลุ่มทอผ้าไม่เอื้อประโยชน์ต่อคนนอกกลุ่มเลย ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้ประโยชน์จากเงินกองทุนและไม่สามารถเข้าร่วมกลุ่มได้ มีการจำกัดจำนวนสมาชิกและเป็นจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งในกลุ่มแม่บ้าน เนื่องจากกลุ่มแม่บ้านส่วนใหญ่เห็นว่ากิจกรรมต่างๆ ทำในนามของกลุ่มแม่บ้าน ดังนั้นแม่บ้านทั้งหมดน่าจะได้รับประโยชน์ตรงนี้ด้วย ไม่ใช่จำกัดเฉพาะ 25 คนเท่านั้น ฝ้ายกลุ่มทอผ้า 25 คน ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นแกนนำกลุ่มแม่บ้านกล่าวว่า "เงินกองทุนของกลุ่มทอผ้าได้มาจากการเสียสละของคนทั้ง 25 คนในการมาอบรมทอผ้าเป็นเวลานาน หากไม่มีคนมาเข้าอบรมก็จะไม่มีเงินกองทุนและฝ้าย ดังนั้น ผลประโยชน์ส่วนนี้จึงควรเป็นของ 25 คนเท่านั้น" ในการบริหารงานของกลุ่มแม่บ้านผู้ที่มีบทบาทหลักมี 4 คน เป็นคนฐานะปานกลางค่อนข้างดีและฐานะดี คนจนทั่วไปมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม แต่มักไม่มีบทบาททั้งในฐานะกรรมการ การออกเสียงหรือร่วมตัดสินใจ อำนาจในการตัดสินใจทั้งหมดอยู่กับแกนนำเป็นหลัก ปัญหาที่แม่บ้านพูดกันคือ การจัดสรรเงินทุน การให้กู้ยืมไม่ทั่วถึง และการทำบัญชีไม่โปร่งใส

มีการเลือกปฏิบัติในการให้ความช่วยเหลือในยามฉุกเฉิน ทำให้คนจนไม่ได้รับประโยชน์จริง ชาวบ้านมักมองว่ากลุ่มแม่บ้านเอื้อประโยชน์ให้กับคนฐานะดีและฐานะปานกลางมากกว่าที่จะเอื้อประโยชน์ต่อคนจน

สำหรับกลุ่มพ่อบ้านได้มีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการก่อนหน้ากลุ่มแม่บ้าน จัดตั้งขึ้นเพื่อรองรับเงินกองทุนต่างๆ ที่เข้ามาภายในหมู่บ้าน ทั้งกองทุน กข.คจ. กองทุน อพป. เงินสงเคราะห์ฯ และกองทุนพัฒนาเศรษฐกิจ ผู้ที่มีบทบาทในด้านบริหารจัดการจัดการในกลุ่มพ่อบ้านก็มักเป็นผู้มีฐานะดีและฐานะปานกลางเช่นเดียวกัน แต่ไม่มีปัญหาเรื่องความไม่โปร่งใสในการทำบัญชีเหมือนกลุ่มแม่บ้าน หากแต่เป็นปัญหาและข้อขัดแย้งอื่นๆ โดยเฉพาะการเลือกปฏิบัติในการจัดสรรเงินทุนและการให้ความช่วยเหลือ

ถึงแม้ว่า ชาวบ้านแม่ยางสำนหลายคนจะพูดกันว่า “เงินกองทุนต่างๆ นั้น ทำให้เกิดความแตกแยกในหมู่บ้าน แต่ถ้าหากไม่มีเงินกองทุนนี้ ชาวบ้านก็จะลำบากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน” เนื่องจากชาวบ้านสามารถกู้ยืมเงินกองทุนมาลงทุนทางการเกษตร กองทุนจะเปิดให้กู้ยืมในช่วงเตรียมการเพาะปลูก และให้ชำระคืนเมื่อได้ขายผลผลิตได้ เงินกองทุนจึงเป็นเงินหมุนเวียนเพื่อการลงทุนทางการเกษตรของชาวบ้าน

สถานภาพการเป็นสมาชิกกลุ่มของคนจนในบ้านแม่ยางสำน

ชื่อ	กลุ่มแม่บ้าน	พ่อบ้าน	ทอผ้า	เลี้ยงหมู	กองทุนกขคจ.	อนุรักษ์	ปุยป่าไม้
แก้วนา							
คะมะมะ	✓					✓	✓
จันทร์แก้ว		✓			✓	✓	
ปิ๊อ							
พามู							
มือตุ	✓		✓				
เมอะเลอะ	✓	✓				✓	
หน้า							
โหละ	✓			✓	✓	✓	✓
สิงห์แก้ว	✓	✓			✓		

ความสำคัญของสายตระกูลใหญ่ในบ้านแม่ยางสำน

	สายตระกูลของหมู่บ้าน				
	เบมะ+นิเว	กู+ตะและ	นิแน+ตีพอ	ปู่เต้า+โก๊ะลิ๊ะ	ตันตี+หมาน้อย
ครัวเรือนทั้งหมด = 78 ครัวเรือน					
จำนวนครัวเรือน	16	20	20	9	21
จำนวนคน	63	64	63	32	70
จำนวนครัวเรือนยากจน	-	3	1	-	-
จำนวนครัวเรือนปานกลางและเลี้ยง	14	17	16	8	21
จำนวนครัวเรือนฐานะดี	2	-	3	1	-
กรรมการในกลุ่มต่างๆ (คน)	2	-	3	4	4
ผู้นำทางการ – ผู้ใหญ่ ผู้ช่วย อบต. (คน)	1	1	2	1	3

โครงการคุ้มครองทางสังคม

คนในหมู่บ้านแม่ยางล้านเน้นการพึ่งพิงตนเองเป็นหลัก มักไม่เรียกร้องความช่วยเหลือจากผู้อื่น เว้นแต่เกินกำลังของตนเองและเป็นสิทธิที่ควรได้รับเท่านั้น เมื่อมีเรื่องเดือดร้อนเกิดขึ้นในครอบครัวมักจะช่วยตัวเองก่อน เมื่อเกินกำลังจึงขอความช่วยเหลือจากคนอื่น ซึ่งมักเป็นญาติพี่น้องมากกว่าคนกลุ่มอื่นๆ และนอกเหนือจากระบบเครือข่ายที่ให้ความช่วยเหลือกันนั้น คนในหมู่บ้านยังได้รับความช่วยเหลือจากพระ ซึ่งเป็นที่เคารพของชุมชน ยามเมื่อเกิดฝนแล้งใครที่ลำบากขาดแคลนอาหารพระสงฆ์จะให้ความช่วยเหลือในขั้นต้น ให้เงินช่วยเหลือและให้อาหารแก่ชาวบ้านที่ประสบปัญหาภัยแรง

ชาวบ้านกล่าวว่าเมื่อประสบปัญหาทางธรรมชาติทำให้ผลผลิตไม่ดีนั้น มีบางครั้งที่หน่วยงานอื่นๆ เช่น หน่วยงานป่าไม้ หรือองค์กรเอกชน เช่น องค์กรแคร์ เข้ามาให้ความช่วยเหลือบ้างเป็นครั้งคราว พอที่จะช่วยบรรเทาความเดือดร้อนได้บ้าง

สำหรับสวัสดิการที่ได้รับจากรัฐนั้น ชาวบ้านในหมู่บ้านได้รับสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล มีบัตร สปร. ซึ่งช่วยบรรเทาปัญหาค่ารักษาพยาบาลได้เป็นอย่างดี แต่ปัญหายังอยู่ตรงการเดินทางไปรับการรักษามากกว่าเนื่องจากถนนที่ใช้เดินทางค่อนข้างลำบาก และค่าเดินทางไปโรงพยาบาลหรือสถานบริการค่อนข้างสูง ชาวบ้านฐานะปานกลางค่อนข้างจนและคนจนมักจะไม่ไ้ไปรักษาเนื่องจากไม่มีค่าเดินทาง ทำให้การมีบัตรสงเคราะห์ต่างๆ แทบไม่มีความหมายเนื่องจากไม่สามารถเดินทางไปรับการรักษาได้อย่างจริงจัง

ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน

จำนวนครัวเรือน 78 ครัวเรือน จำนวนครัวเรือนที่ไม่มีไฟฟ้า 78 .

การเดินทาง : ลักษณะถนน ทางล้าลอง .

วิธีการเดินทางที่ชาวบ้านนิยมใช้ รถมอเตอร์ไซด์/รถกระบะ เวลาที่ใช้ในการเดินทางไปยังอำเภอ 45 นาที

เวลาเข้า-ออกของรถโดยสาร ไม่เป็นเวลา ราคาค่าโดยสาร 30 บาท .

ค่าเหมารถเวลามีคนไม่สบาย กลางวัน 300 บาท กลางคืน 400 บาท .

จำนวนรถมอเตอร์ไซด์ 29 คัน จำนวนรถกระบะ 2 คัน จำนวนรถอื่นๆ รถไถเดินตาม 5 คัน

โรงเรียนประถมที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 6 กม. ค่ายรถ - บาท/เดือน

โรงเรียนมัธยมต้น (ม.3) ที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 9 กม. ค่ายรถ - บาท/เดือน

โรงเรียนมัธยมปลาย (ม.6) ที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 9 กม. ค่ายรถ - บาท/เดือน

สถานีอนามัยที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 12 กม. โรงพยาบาลรัฐที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 14 กม.

ความเป็นมาของหมู่บ้าน :

จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าในหมู่บ้านเล่าว่าบ้านยางสำนมีอายุราว 200 ปี ตั้งถิ่นฐานบริเวณต้นน้ำ เมื่อมีบ้านเรือนมากขึ้นจึงขยับขยายออกไป บางส่วนได้ย้ายลงมาบริเวณที่นากลางบ้าน เพราะใกล้ลำห้วย การผันน้ำเข้านาทำได้สะดวก ต่อมาเมื่อผู้ทำผิผิประเพณี (กระเหรี่ยง) เกิดอาเพศ ผู้คนล้มตาย ชาวบ้านจึงย้ายไปอยู่หมู่บ้านใกล้เคียง เมื่อเวลาผ่านไป 3-4 ปี จึงมีผู้ย้ายกลับมาอยู่บ้านยางสำนจนในปัจจุบัน เมื่อบ้านเรือนมากขึ้น บางส่วนจึงย้ายลงมาตั้งบ้านเรือนใกล้ที่นา เมื่อเกิดน้ำพัดพาหินตกลงบ้านเรือน ชาวบ้านจึงย้ายข้ามฝั่งห้วยมาตั้งบ้านเรือนเป็นบ้านยางสำนล่างพร้อมๆ กับบางกลุ่มคนที่มีที่ดินทำกินอยู่บ้านแม่กองงอนก็ย้ายไปตั้งบ้านเรือนให้ใกล้ที่ทำกิน เพื่อความสะดวกในการทำมาหากิน เป็นบ้านแม่กองงอนในปัจจุบัน

สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน : (สภาพทางภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ และการปกครอง)

บ้านแม่ยางสำนเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในแถบเทือกเขา ที่ตั้งหมู่บ้านอยู่ในระดับ 840 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง มีลำห้วยไหลผ่านบริเวณหมู่บ้าน 4 ห้วย คือ ห้วยแม่ยางสำน ห้วยท้อแท้ ห้วยนกอกลาใกล้ และห้วยแม่กองงอน สภาพอากาศหนาวเย็นในฤดูหนาว มีฝนตกชุกเกือบตลอดทั้งปี แบ่งเป็น 3 กลุ่มบ้าน คือ ยางสำนบน ยางสำนล่าง และแม่กองงอน ปัจจุบันมีนายพิพัฒน์ ธนุวิทยา เป็นผู้ใหญ่บ้าน

การใช้ที่ดิน : พื้นที่ทั้งหมด 1,674.5 ไร่ ที่อยู่อาศัย ไร่ พื้นที่เกษตร 793.5 ไร่ พื้นที่ป่า 881 ไร่

พืชหลัก :

1. ข้าวไร่ จำนวนครัวเรือนที่ปลูก 52 ครัวเรือน
2. ข้าวนา จำนวนครัวเรือนที่ปลูก 27 ครัวเรือน
3. ข้าวโพดอาหารสัตว์ จำนวนครัวเรือนที่ปลูก 33 ครัวเรือน
4. ข้าวโพดทำพันธุ์ จำนวนครัวเรือนที่ปลูก 23 ครัวเรือน

ประเภทของเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกิน ไม่มีเอกสารสิทธิ์ .

ปัญหาเรื่องดิน หน้าดินชะล้างง่าย เนื่องจากเป็นพื้นที่มีความลาดชันสูง .

จำนวนครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินทำกิน 1 ครัวเรือน สาเหตุของการไม่มีที่ดิน คนในหมู่บ้านเอาที่ดินไปเป็นของตนเอง เนื่องจากเจ้าของที่ดินเดิมไม่ทำกิน

โครงสร้างประชากร :

อายุ	ชาย	หญิง	รวม	จำนวนผู้ที่กำลังเรียน	ไปทำงานนอกหมู่บ้าน
0-1 ปี	1	1	2	-	-
1-5 ปี	15	19	34	-	-
6-11 ปี	9	22	31	27	-
12-14 ปี	9	11	20	16	-
15-17 ปี	6	13	19	6	2
18-49 ปี	85	73	158	10	11
50-59 ปี	3	8	11	-	-
60 ปีขึ้นไป	15	17	32	-	-
รวม	143	164	307	59	13

อาชีพ : (จำนวนครัวเรือน)

ทำนา 27 ครัวเรือน ทำไร่ 78 ครัวเรือน เลี้ยงสัตว์ 2 ครัวเรือน ประมง - ครัวเรือน ค้าขาย 3 ครัวเรือน
 โรงสี 2 ครัวเรือน ข้าราชการ 6 ครัวเรือน รับจ้าง(อย่างเดียว) - ครัวเรือน

ครัวเรือนที่มีคนไปทำงานในเมืองหรือกรุงเทพฯ 13 ครัวเรือน ไปทำงานต่างประเทศ - ครัวเรือน

ครัวเรือนที่ส่งลูกไปทำงานนอกหมู่บ้านตั้งแต่จบชั้นประถม - ครัวเรือน

คนจน :

ในหมู่บ้านมีคนจน 10 ครัวเรือน ลักษณะของคนจนในหมู่บ้าน มีข้าวไม่พอกินตลอดปี มีที่ดินทำกินน้อย ไม่มีแรงงานใน
 ครัวเรือน มักจะรับจ้างทำงานในไร่นาคนอื่น หัวหน้าครอบครัวติดยา หรือมีคนเจ็บป่วยในบ้าน

ในหมู่บ้านมีคนพิการ 3 คน ในหมู่บ้านมีคนเจ็บป่วยเรื้อรัง 15 คน ระบุโรค ภูมิแพ้ หัวใจ

ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐอย่างไร คนพิการในหมู่บ้านได้รับเงินสงเคราะห์จากกรมประชาสงเคราะห์สำหรับคนเจ็บป่วยเรื้อรัง
 ได้รับบัตร สปร. รับการรักษาฟรี

รายละเอียดด้านความมั่นคงและหลักประกันด้านสังคม

- > คนชราได้รับเงินสงเคราะห์ ไม่มี มี จำนวน 9 คน
- > ครัวเรือนที่ได้รับเงินสงเคราะห์จากกรมประชาสงเคราะห์ ไม่มี มี จำนวน - ครัวเรือน
- > คนจนในหมู่บ้านได้รับการช่วยเหลือด้านอาหารและที่พักจากใคร และอย่างไร ส่วนมากแล้วจะขอความช่วยเหลือ
 จากพี่น้อง หรือในบางครั้งจะได้รับความช่วยเหลือจากพระสงฆ์ กรณีเกิดความเสียหายของพืชไร่ที่ปลูก
- > สถานพยาบาลเบื้องต้นในหมู่บ้าน มี ไม่มี ทำอย่างไรเวลามีคนป่วย
- > ในกรณีที่ไม่มีเงินจ่ายค่าเดินทางไปโรงพยาบาล มีวิธีแก้ปัญหาอย่างไร ขอยืมจากพี่น้องหรือญาติ เพื่อนบ้านก่อน
 แล้วจึงมาทำงานใช้หนี้ภายหลัง หรือไม่ไปรักษาก่อนว่าจะมีเงินจ่ายค่าเดินทางไปโรงพยาบาล

การอพยพ :

	ย้ายเข้า (ครัวเรือน)	ย้ายออก (ครัวเรือน)	เหตุผลในการย้าย
ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา	-	2	แต่งงานกับคนบ้านอื่นแล้วย้ายไปทำกินด้วยเลย
ในรอบ 25 ปีที่ผ่านมา	1	-	มีที่ทำกินแถบนี้

การรวมกลุ่ม :

หมู่บ้านได้รับหรือมี กขค. กองทุนเศรษฐกิจ 100,000 เงินสงเคราะห์ (12,500 บาท) กองทุนหมู่บ้าน
 SIF SIF menu5 มี NGO ในหมู่บ้าน อื่นๆ ระบุ.....

ในหมู่บ้านมีกลุ่มทั้งหมด 9 กลุ่ม

ชื่อกลุ่ม	จำนวนสมาชิก	เงินทุนหมุนเวียน (ปัจจุบัน)	ประวัติการจัดตั้ง (ปีที่ตั้ง เหตุผลในการตั้งกลุ่ม)	ประโยชน์ของกลุ่ม
1. กลุ่มแม่บ้าน (กลุ่มใหญ่)	54	25,000	จัดตั้งปี 2541 เพื่อขอรับความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ	
2. กลุ่มทอผ้า	25	30,000	จัดตั้งปี 2542 ประชาสงเคราะห์ และหน่วยป่าไม้เข้าจัดตั้ง	มีเงินกองทุนกลุ่มและมีอาชีพเสริมในช่วงว่างจากการทำงาน
3. กลุ่มเลี้ยงหมู (มี 3 กลุ่มบ้าน)		75,000 ในแต่ละกลุ่มบ้าน	จัดตั้งปี 2541 องค์การเคหะเข้ามาจัดตั้ง	มีเงินกองทุนของกลุ่มเพื่อซื้อหมูมาเลี้ยงไว้ขาย
4. กองทุนอนุรักษ์		116,000	จัดตั้งกลุ่มปี 2540 ร่วมตัวกันจัดการทรัพยากรในชุมชน	ทำให้เกิดการร่วมมือกันดูแลรักษาป่าต้นน้ำและได้รับการสนับสนุนเงินกองทุนจากหน่วยงานต่างๆ
5. กลุ่มพ่อบ้าน			ไม่ทราบปีจัดตั้ง ร่วมตัวกันพัฒนาหมู่บ้านและดูแลเงินกองทุนต่างๆ	เป็นการร่วมตัวเพื่อขอรับการสนับสนุนเงินช่วยเหลือต่างๆ
6. กองทุน กข. คจ.		280,000	ตั้งปี 2540	
7. กองทุนพัฒนาเศรษฐกิจ		100,000 (แรกตั้ง)	ตั้งปี 2544	
8. กองทุน อพช.		80,000	ตั้งปี 2527	
9. กองทุนปุยป่าไม้		32,000	ตั้งปี 2535	

บ้านโคกหินเหล็กไฟ

ข้อมูลทั่วไป

บ้านโคกหินเหล็กไฟ อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กไม่ใหญ่มาก มีจำนวน 86 ครัวเรือน อยู่ห่างจากตัวอำเภอ 24 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 40 กิโลเมตร ทางเข้าหมู่บ้านยังเป็นถนนลูกรัง ระยะทางประมาณ 6 กิโลเมตร ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ทำนาสำหรับเลี้ยง รองลงมาเป็นข้าวโพดและข้าว และมีอีกจำนวนไม่น้อยที่มีอาชีพรับจ้างในภาคเกษตรกรรม อาทิเช่น รับจ้างปลูกมัน ฝักกล้วย ทุเรียน และรับจ้างเลี้ยงวัว

สาธารณูปโภคและสวัสดิการของรัฐ

ไฟฟ้า เข้ามาในปี 2533 โดยการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคตั้งเสาไฟฟ้าเข้ามาสูดหมู่บ้าน จะมีบางบ้านที่อยู่ข้างใน ก็จะไม่สามารถติดตั้งไฟฟ้าได้ จนปี 2540 จึงมีการเดินเสาไฟฟ้าต่อไปอีก ทำให้บ้านที่อยู่ไกลถนนสามารถติดตั้งได้ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคือ หลายครอบครัวที่อาศัยอยู่ตามไร่ตามนาย้ายเข้ามาอยู่ใกล้ถนนในหมู่บ้านมากขึ้น เพราะต้องการต่อไฟฟ้า ส่วนบ้านที่อยู่ลึกมากๆ ก็ยังคงไม่ต่อนอกจากบ้านไหนพอมีเงินซื้อสายไฟได้ก็จะต่อไฟฟ้า

ถนนลูกรัง ก่อสร้างในปี 2535 โดยมีการเปลี่ยนทิศทางการเดินทางจากถนนเดิมที่เป็นทางแคบๆ บางช่วงมีทางน้ำตัดผ่าน ซึ่งถ้าทำถนนที่เดิมอาจโดนน้ำเซาะได้ ผู้ใหญ่บ้านจึงขอแบ่งที่ดินของชาวบ้านเพื่อให้ถนนตัดผ่านภายในหมู่บ้านได้ เมื่อมีถนนและไฟฟ้าจึงมีการอพยพจากคุ่มหนองกา ซึ่งเป็นที่ตั้งบ้านเรือนในสมัยแรกมาอยู่ติดถนนมากขึ้น

วัด ปัจจุบันยังคงเป็นสำนักสงฆ์ผู้มีพระจำวัด 3 องค์ ตั้งเมื่อประมาณปี 2533 มีศาลาการเปรียญ 1 หลัง กุฏิ 2 หลัง ซึ่งได้จากผ้าป่าหาเงินมาสมทบทุนสร้างของชาวบ้าน งานบุญที่ปฏิบัติคือ เข้าพรรษา ออกพรรษา ทอดกฐิน ผ้าป่า ชาวบ้านจะมาทำบุญจำนวนมาก นอกนั้นก็จะมีงานบวช งานศพ งานแต่ง งานตามประเพณีทั่วไป

การเดินทาง ส่วนใหญ่ใช้รถส่วนตัว ได้แก่ รถมอเตอร์ไซด์ รถกระบะ รถอีแต๋น (ชาวบ้านเรียกรถตุ๊กๆ) ส่วนใครไม่มีรถก็อาศัยโดยสารไปกับรถรับส่งนักเรียนที่ไปโรงเรียนประจำอำเภอและเหมารถกลับมาเอง ค่าเหมารถประมาณ 70 บาท ค่าโดยสารรถนักเรียนเที่ยวละ 15 บาท

การศึกษา ภายในหมู่บ้านไม่มีโรงเรียนถ้าจะเรียนต้องไปเรียนที่บ้านโคกหินเหล็กไฟ ซึ่งห่างจากหมู่บ้าน 3 กิโลเมตร ในอดีตการไปเรียนใช้การเดินทางเท้าไปและต้องออกแต่เช้า นักเรียนไปเรียนบางครั้งก็แวะตามข้างทางไปไม่ถึงโรงเรียน บางครั้ง 1 สัปดาห์ไปเรียนเพียงวันเดียว นานๆ เข้าก็ลาออกจากโรงเรียน 5 ปีที่ผ่านมาเริ่มมีรถรับส่ง ปัจจุบันชาวบ้านนารถอีแต๋นมารับจ้างรับส่งนักเรียนค่าบริการ 70 บาทต่อเดือน สำหรับเด็กโตและเด็กอนุบาลคิด 50 บาทต่อเดือน ทำให้เด็ก ๆ สมัยนี้ได้เรียนอย่างจริงจังไม่เผลอเผลอเหมือนในอดีต เมื่อจบการศึกษาระดับประถมแล้ว ถ้าจะเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาก็สามารถเรียนต่อได้ที่โรงเรียนขยายโอกาสซึ่งอยู่ห่างออกไป 13 กิโลเมตร โดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน คนในหมู่บ้านกำลังเรียนอยู่ 3 คน ส่วนครอบครัวที่ฐานะดีหน่อยก็จะส่งลูกไปเรียนที่โรงเรียนประจำอำเภอเพราะคิดว่าน่าจะดีกว่าโรงเรียนขยายโอกาส ค่ารถรับส่ง 250 บาทต่อเดือน

ทรัพยากรในหมู่บ้าน

ที่ดิน พื้นที่ทั้งหมดประมาณ 6,500 ไร่ เป็นป่าไม้รวกประมาณ 200 ไร่ ที่สาธารณประโยชน์ของหมู่บ้าน อีก 200 ไร่ ซึ่งจัดแบ่งเป็นพื้นที่ให้ชาวบ้านที่ไม่มีพื้นที่ทำกินครัวเรือนละ 1-2 งาน พื้นที่เกษตรประมาณ 6,200 ไร่ ลักษณะดินเป็นดินปนทราย

แหล่งน้ำ เป็นสระน้ำขุดทั้งหมด 7 บ่อ แต่มีเพียง 1 บ่อที่น้ำใสสามารถใช้ประโยชน์ได้ บ่ออื่นๆ น้ำจะขุ่น เป็นสีน้ำตาลแดง เนื่องจากน้ำที่พัดพามาจากพื้นที่ทำการเกษตรที่ดินเป็นสีน้ำตาลแดงอยู่แล้ว เมื่อเวลาฝนตกน้ำจะพัดดินลงไปใบบ่อน้ำไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ ใช้สำหรับให้วัวกิน

ป่าไม้รวกอนุรักษ์ ในอดีตเป็นป่าไม้รวกขนาดใหญ่ ถูกชาวบ้านค่อยๆ ถางเพื่อทำไร่ไปเรื่อยมา จนปี 2534 ได้มีการรณรงค์และประกาศเป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์ของหมู่บ้าน ถ้ามีใครฝ่าฝืนถากถางเข้าไปอีกก็จะถูกดำเนินคดี ป่าไม้รวกจึงอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ ในอดีตพื้นที่ป่าประมาณ 300 กว่าไร่ ถูกแบ่งเพื่อขุดสระน้ำประมาณ 100 ไร่ ปัจจุบันเหลือแค่ 200 ไร่ ต้นเดือนกันยายน 2544 มีโครงการอนุรักษ์จัดการป่าไม้รวก โดยการปิดป่าไฟไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปหาหน่อไม้ในช่วงฤดูฝน เพราะก่อนการอนุรักษ์จะมีคนทั้งในหมู่บ้านและต่างหมู่บ้านเข้ามาเอาหน่อไม้กินมากทั้งหาไปกินและไปขาย บางครั้งก็ขุดต้นตอไปปลูก เคยมีผู้ฝ่าฝืนเข้ามาหลายรายชาวบ้านที่เฝ้าพบเห็นเข้าก็จะบอกกล่าวแต่ถ้าตัดเดือนแล้วยังแอบมาลักขโมยอีกก็จะถูกปรับตามที่ได้เขียนป้ายปิดประกาศไว้เป็นจำนวนเงิน 1,000 บาท แต่เมื่อจับได้จริงก็มักผ่อนผันเหลือ 500 บาท การประกาศปิดป่าไฟชาวบ้านก็บ่นว่าไม่มีหน่อไม้กินบ้าง แต่ก็ไม่กล้าทำอะไรโดยหาผักชนิดอื่นกินแทน

สภาพทางสังคม

ชาวบ้านอยู่แบบครอบครัวและเครือญาติ จากการพูดคุยสอบถามชาวบ้านและเดินสำรวจรอบๆ หมู่บ้าน ส่วนมากตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กับพ่อแม่ เมื่อแยกครัวเรือน แต่ความสัมพันธ์ ความช่วยเหลือกันยังคงมีอยู่เช่นเดิม ลูกที่แยกครัวเรือนไปตั้งบ้านเรือนอยู่ต่างหากเมื่อจำเป็นต้องออกไปทำงานนอกบ้านหรือทำงานต่างจังหวัดก็จะฝากพ่อแม่ให้ช่วยเลี้ยงดูลูกหลาน นอกจากนั้นเมื่อมีลูกๆ อยู่ใกล้พ่อแม่ก็จะเป็นผู้ดูแลพ่อแม่ เช่น การทำและแบ่งปันอาหารให้พ่อแม่หรือให้เงินสำหรับใช้จ่ายแก่พ่อแม่ที่แก่ชราแล้ว รวมทั้งการเป็นเครือญาติกันคอยช่วยเหลือเกื้อกูลกันยามขาดแคลนหรือพึ่งพาอาศัยกันอย่าง เช่น เมื่อมีธุระหรือเจ็บป่วยญาติที่มีรถก็จะช่วยเหลือพาไปโรงพยาบาลหรือไปทำธุระ แต่ถ้าเป็นรถคนในหมู่บ้านก็จะเป็นการเหมารถมากกว่าการช่วยเหลือธรรมดา

สภาพทางเศรษฐกิจ

อาชีพหลักของชาวบ้านคือ เกษตรกรรม ได้แก่ ไร่มันเป็นส่วนใหญ่ ไร่ข้าวโพด ทำนาบ้างแต่ไม่มาก นอกนั้นคือ รับจ้างคนที่มีที่ดินเป็นของตนเองและมีบางส่วนที่เช่าที่ดินทำกิน

เหตุที่นิยมปลูกมันสำปะหลังเนื่องจากดูแลง่าย ทนแล้ง ได้ผลผลิตทุกปี การขาดทุนหรือกำไรขึ้นอยู่กับราคามันสำปะหลัง ถ้าราคาประมาณ 1 บาทต่อกิโลกรัม ชาวบ้านบอกว่าสามารถอยู่ได้ เมื่อขายผลผลิตได้จะนำเงินไปใช้หนี้ก่อน และพอเหลือได้ใช้สอย ส่วนข้าวโพดชาวบ้านต้องดูสภาพดินฟ้าอากาศเป็นหลักเพราะถ้าเกิดฝนแล้งฝนข้าวโพดจะไม่ออกฝัก แคร่แกรน ส่วนการปลูกข้าวจะมีน้อยมากเพราะพื้นที่ราบลุ่มมีน้อย รวมทั้งต้องอาศัยน้ำฝนอย่างเดียว ดังนั้นชาวบ้านจะซื้อข้าวกิน มีส่วนน้อยที่ไม่ต้องซื้อข้าวคือชาวบ้านที่มีที่นาและได้ผลผลิตดี

สำหรับผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกิน ซึ่งมักเป็นชาวบ้านที่อพยพมาจากหมู่บ้านอื่นแล้วเข้ามารับจ้างภายในหมู่บ้านจนมีครอบครัวลูกหลานโตขึ้นมาก็ไม่มีที่ดินทำกินจึงยึดอาชีพรับจ้างเช่นเดียวกับพ่อแม่ มีบางรายที่พอรับจ้างหาเงินได้ก็เก็บเงินเพื่อซื้อหรือเช่าที่ทำกิน งานสำหรับชาวบ้านที่รับจ้างในหมู่บ้านคือ ปลูกมัน ปลูกทุเรียน (ตายหญ้า) ขุดมัน ปลูกข้าวโพด หักข้าวโพด รับจ้างเลี้ยงวัว บางครัวเรือนก็ออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้าน ต่างอำเภอหรือต่างจังหวัด โดยรวมกลุ่มชาวบ้านออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีงานรับจ้างนอกภาคเกษตรกรรม เช่น เป็นกรรมการก่อสร้างในตัวเมืองหรือกรุงเทพฯ ซึ่งจะทำในช่วงที่ไม่มีงานในหมู่บ้าน อันเกิดจากฝนแล้ง เพราะเมื่อฝนแล้งต้นหญ้าจะโตช้าทำให้เจ้าของไร่ไม่ต้องจ้างตายหญ้า

แหล่งเงินทุน

เกษตรกร แหล่งเงินทุนเมื่อจำเป็นได้แก่ ธกส., สหกรณ์นิคม, กองทุน, กลุ่มออมทรัพย์, และลานมันสามารถกู้ยืมเป็นตัวแทนและบู้ยได้ ส่วนลานมันมีข้อแม้ คือ เมื่อขุดมันได้เวลาขายต้องมาขายที่ลานมันห้ามไปขายที่อื่น ซึ่งให้ราคาสูงกว่า

คนรับจ้าง บางคนเข้ากลุ่มกองทุนหมู่บ้านก็สามารถกู้ยืมได้ ส่วนคนที่ไม่ได้เข้ากลุ่มเมื่อขาดแคลนเงินก็จะยืมคนในหมู่บ้านซึ่งเป็นญาติพี่น้องบ้างหรือคนที่มีเงินสะสมที่ให้กู้ยืมโดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ 5-10 บาทต่อเดือน หรือไม่ก็ไปติดหนี้ตามร้านค้าไว้ก่อนเมื่อมีเงินก็มาจ่ายที่หลัง ส่วนคนที่รับจ้างเลี้ยงวัว เมื่อขาดแคลนก็จะไปขอยืมจากเจ้าของวัวก่อนหรือขอข้าวสารมากิน

คนจน

จากการสอบถามพูดคุยกับผู้นำหมู่บ้าน ผู้รู้และผู้ที่ยังมีฐานะปานกลางให้ความนับถือ ทำให้ทราบว่ามีชาวบ้านจำนวน 8 ครัวเรือนที่มีฐานะยากจนมาก 15 ครัวเรือนอยู่ในกลุ่มเสี่ยง และ 63 ครัวเรือน เป็นกลุ่มฐานะปานกลางถึงดี

เหตุผลที่ผู้รู้ ผู้นำหรือชาวบ้านเลือกทั้ง 8 ครัวเรือนว่าเป็นครัวเรือนยากจน เนื่องจากเห็นว่าคนจนเหล่านี้เป็นคนซราไม่มีญาติพี่น้อง เริ่มทำงานไม่ค่อยได้ เป็นคนพิการ เป็นคนสติไม่ค่อยสมประกอบ ไม่มีที่ดินทำกิน เป็นม่ายอยู่คนเดียว ความยากจนของคนเหล่านี้มีสาเหตุแห่งความจนต่างกัน คือ จนเพราะกระทำตนเอง รักสนุกและสามีทั้ง 1 ราย จนเพราะพิการและสามีทั้ง 1 ราย จนเพราะสามีแยกทาง 1 ราย จนเพราะโชคร้ายจากประสบอุบัติเหตุถูกรถชน 1 ราย จนเพราะสามีตาย 1 ราย จนเพราะข้อจำกัดของทรัพยากร มีที่ดินน้อย 1 ราย จนมาตั้งแต่บรรพบุรุษ 2 ราย ซึ่งทั้ง 8 ครอบครัวยังมีชีวิตความเป็นมาที่แตกต่างกัน จุดหักเหที่ทำให้ชีวิตมีความลำบากต่างกัน ซึ่งจะยกตัวอย่างชีวิตของคนจนบางราย

ยายเกา อายุ 68 ปี อาศัยอยู่คนเดียว เป็นกระท่อมที่ถูกทำขึ้นมาง่าย ๆ ใช้สังกะสีและผ้าเย็บเก่า ๆ ใช้คลุมกันฝน มีฝา 2 ด้านซึ่งทำง่าย ๆ เช่นกัน ใช้ป้องกันฝนลมได้บ้าง แต่ถ้าฝนและลมพัดแรง ๆ ก็เปียกและนอนไม่ได้ อดีตประมาณ 30 ปีที่แล้ว ยายเกาเข้ามารับจ้างทำไร่ร่วมกับสามี โดยอาศัยปลูกกระท่อมบริเวณพื้นที่ของนายจ้าง และมีลูกด้วยกัน 2 คน ต่อมาสามีแยกทางไปมีภรรยาใหม่ ยายเกาจึงเป็นแรงงานหลักของครอบครัวเลี้ยงดูลูก 2 คน เมื่อลูกโตขึ้นก็ออกไปทำงานต่างจังหวัด คือ ถีบสามล้อ อีกคนไปรับจ้างขับรถ ต่อมาลูกชายคนโตเสียชีวิตด้วยโรคเอดส์ ส่วนอีกคนหนึ่งไม่ได้ติดต่อกับยายเกาเป็นเวลามากกว่าแล้ว ยายเกาเป็นคนติดเหล้า เมื่อมีสิ่งของจะนำไปขายได้เงินมาก็ซื้อเหล้าจนหมด เคยขายบ้านได้เงินมา 8,000 บาท ก็ซื้อเหล้ากินจนหมด เมื่อบ้านไม่มีก็ไปอาศัยอยู่กับญาตินอกหมู่บ้าน แต่ก็อยู่ไม่ได้ จึงกลับมาอยู่ในหมู่บ้านตามเดิมและสร้างกระท่อมเล็กๆ อยู่จนถึงปัจจุบัน ตาก็มองไม่ค่อย

เห็น ได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านที่อยู่ข้างเคียงให้ข้าวสารมาหุงกินบ้าง นำข้าวที่วัดมาให้กินบ้าง ส่วนกับข้าวก็หาเก็บผักตามหมู่บ้านกิน ยายเภาได้รับเงินจากศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน 1,000 บาท โดยใช้เป็นค่าซ่อมแซมกระท่อมและซื้อข้าวสารไว้หุงกิน

ยายเภาบอกว่ารอลูกที่เคยช่วยเหลือให้ติดต่อมา บางครั้งก็อยากไปอยู่ศูนย์ประชาสงเคราะห์เช่นกัน แต่รอข่าวจากลูกชายก่อนว่าจะให้ตัวแก่ไปอยู่หรือไม่ ตอนนี้แกก็ยังคงใช้ชีวิตตามอัตภาพไปเรื่อย ๆ รอข่าวคราวจากลูกชายที่หายเงิบไป คงมีซักวันที่ยายเภาจะได้รับข่าวคราวจากลูกชาย

กรณีของยายเภา สาเหตุของความยากจนเกิดจากการแตกแยกของครอบครัวคือ สามีย้ายทาง ตามมาด้วย จนเพราะการกระทำของตัวยายเภาเองคือ การติดเหล้าจนเสียผู้เสียคน ติดตามมาด้วยลูกชายที่เคยช่วยเหลือจนเจ็ดตัดขาดจากยายเภา ไม่ยอมติดต่อและให้ความช่วยเหลือดั้งเดิม

ลุงจาก อายุ 66 ปี จากการพูดคุยกับลุงจาก แกเล่าว่า ในอดีตสมัยที่แกเป็นหนุ่มไม่ได้อยู่กับครอบครัวเที่ยวออกหารับจ้างทั่วๆ ไป รวมทั้งครอบครัวมีพี่น้องมากและที่ทำกินก็มีน้อย แกเลยออกหารับจ้างเลี้ยงดูตนเองจนกระทั่งได้แต่งงาน ก็ช่วยกันหารับจ้างเรื่อยไปจนกระทั่งได้เข้ามารับจ้างทำไร่มันสำปะหลังในหมู่บ้านโคกหินเหล็กไฟ เพราะช่วงเข้ามารับจ้างแรกๆ มีงานเยอะมาก ต่อมากมีลูกจำนวน 4 คน ก็ต้องแบกภาระเลี้ยงดูจนไม่สามารถตั้งตัวได้สามารถทำได้เพียงซื้อที่ดิน 2 งานสำหรับตั้งบ้านเรือนเป็นของตนเองเท่านั้น เมื่อลูกๆ โตขึ้นมา ก็ยึดอาชีพรับจ้างตามพ่อ เพราะไม่มีโอกาสที่จะทำงานอย่างอื่นได้ ปัจจุบันลูกทั้ง 4 คนมีครอบครัวหมดแล้ว และก็ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ๆ ลุงจาก ซึ่งลูกๆ ก็ไม่สามารถสร้างฐานะให้ดีขึ้นได้ ก็มีชีวิตยากลำบากเหมือนลุงจาก ตอนนี้ลุงจากไม่ได้ออกไปทำงานนอกบ้านแล้ว มีภรรยาที่รับจ้างเลี้ยงวัวกับลูกๆ ที่ยึดอาชีพรับจ้างเลี้ยงวัวเช่นกัน ลุงจากบอกว่าอยากได้ที่ทำกินสักแปลงหนึ่งจะได้มีอาชีพที่ดี และทำไร่อย่างคนอื่นได้บ้าง ฐานะครอบครัวจะได้ดีกว่านี้ แต่ก็ไม่สามารถตั้งตัวได้สักที เงินที่ได้มาจากการรับจ้างก็ใช้เพื่ออยู่กินอย่างนี้เรื่อยๆ

กรณีของลุงจาก สาเหตุของความยากจนเกิดจากตัวลุงจากไม่มีทุนคือ ที่ดินทำกินเหมือนคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน ต้องยึดอาชีพรับจ้างซึ่งได้มาแล้วก็กินหมดไป ไม่สามารถตั้งตัวได้ จนกระทั่งมีภาระที่ต้องเลี้ยงดูลูกๆ อีก 4 คน ลูกๆ โตมาก็เดินตามรอยเท้าผู้พ่ออีกคือรับจ้าง ไม่สามารถตัดทอนความยากจนไปจากครอบครัวได้ และไม่รู้ว่าเมื่อไรครอบครัวนี้จะสลัดหลุดจากความยากจนได้

นางเล็ก อายุ 48 ปี พิกการชา 1 ข้าง (ขาเป๋) และเป็นโรคถุงน้ำดีอักเสบ ไม่สามารถทำงานรับจ้างทำอะไรได้แล้ว มีลูกชายอายุ 15 ปี ซึ่งกำลังเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เป็นคนหารับจ้างนำเงินมาเลี้ยงแม่และตัวเอง บางวันก็ต้องขาดโรงเรียนเพื่อไปหารับจ้างไม่อย่างนั้นก็จะไม่มีกิน การที่ลูกชายเพิ่งอยู่ชั้น ป.4 เพราะหยุดเรียนหลายปีเพื่อมารับจ้างเลี้ยงวัว เลี้ยงดูแม่ ตอนนี้พี่มกลับมาเรียนใหม่ แต่ก็ยังคงขาดเรียนบ้างไปเรียนบ้างเหมือนเดิม ประวัติความเป็นมาของครอบครัวนางเล็กคือ ก่อนจะเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน นางเล็กทำงานรับจ้างทำไร่อยู่ที่หมู่บ้านอื่น มีลูก 4 คน สามีย้ายทางกัน นางเล็กทำงานเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวมาตลอด จนมีคนในหมู่บ้านซึ่งไปทำงานรับจ้างและรู้จักนางเล็กจึงชวนนางเล็กเข้ามาหารับจ้างในหมู่บ้าน โดยนางเล็กมาอาศัยบ้านนางกอบอยู่และคอยช่วยเหลืองานเป็นการตอบแทน ส่วนลูกๆ ที่โตแล้วก็ออกไปหาทำงานรับจ้างต่างจังหวัด นางเล็กจึงอยู่กับลูกชายคนเล็ก ต่อมา ย้ายไปตั้งบ้านบริเวณพื้นที่ป่าสาธารณะที่ทางหมู่บ้านจัดสรรไว้ให้ บ้านถูกสร้างง่าย ๆ เป็นเพิงมุงด้วยสังกะสีมีฝาปิดด้านหลังด้านเดียว ไม่มีไฟฟ้า ใช้ตะเกียง ใช้พื้นหุงข้าว เมื่อยายเล็กอายุมากขึ้นและเจ็บป่วยก็ไม่สามารถออกทำงานได้ มีลูกชายคอยหาเลี้ยงดู ส่วนลูกคนอื่น ๆ ก็มีครอบครัวไปหมด นานๆ จึงจะมาดูแลบ้าง ภาระหน้าที่จึงเป็นของลูกชายคนเล็กที่ต้องหาเลี้ยงตนเองและแม่ ซึ่งผิดกับเด็กในวัยเดียวกันซึ่งครอบครัวพอมีเงินและได้เรียนต่อ และ

ปีหน้าลูกชายนางเล็กจะลาออกจากโรงเรียน ออกมาเรียนรู้ชีวิตที่ลำบากจากความยากจนซึ่งมีค่าต่อปากท้องตัวเอง และแม่

สาเหตุของความยากจนของครอบครัวนางเล็ก คือ ความโชคร้ายจากการเป็นคนพิการและยังถูกซ้ำเติมจากสามที่ที่ทิ้งไป ทำให้ต้องแบกรับภาระเลี้ยงดูลูกๆ ถึง 4 คน ลูกทั้ง 3 คนพยายามดิ้นรนจากความจนโดยออกไปทำงานรับจ้างในเมืองหลวง ส่วนอีก 1 คนต้องรับความจนต่อจากแม่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ชีวิตของคนจน : การแก้ปัญหาและทางออกของคนจน

คนจนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง จึงยึดอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพหลัก งานรับจ้างที่ทำในหมู่บ้าน ได้แก่ ป่ลูกมันสำปะหลัง ดายหญ้า ขุดมันมันสำปะหลัง หักข้าวโพด เลี้ยงวัว งานรับจ้างต่างๆ เหล่านี้ ไม่ได้มีตลอด จะมีเป็นช่วงๆ อย่างเช่นในช่วงฤดูปลูกมันๆ ก็จะมีงานปลูกมันๆ ทำ ซึ่งมีงาน 3-4 วัน ก็จะเว้นระยะอีกนาน บางครั้งเป็น 1-2 สัปดาห์จึงมีงานทำอีก ส่วนงานดายหญ้าและรับจ้างขุดมันๆ ก็มีเป็นช่วงๆ เช่นกัน ค่าจ้างรายวันสำหรับงานรับจ้างประมาณ 100-120 บาทต่อวัน คนจนบางคนบ่นว่าเดี๋ยวนี้งานรับจ้างน้อยลงเพราะมีการใช้เครื่องจักรมากขึ้น อีกทั้งชาวไร่ที่มีพื้นที่ทำกินของตนเองเมื่อเสร็จงานของตนก็หันมารับจ้างเช่นกัน ทำให้งานหมดเร็ว ช่วงว่างงานจึงเยอะกว่าในอดีต ส่วนงานรับจ้างเลี้ยงวัว ซึ่งนายจ้างหรือเจ้าของวัวมักเป็นคนนอกหมู่บ้านจะนำวัวมาจ้างเลี้ยงในช่วงฤดูเพาะปลูกและเจ้าของไม่มีพื้นที่สำหรับเลี้ยง ก็จะจ้างคนในหมู่บ้านซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนจนไม่มีงานอื่นทำ ระยะเวลาจ้างประมาณ 6 เดือน ค่าจ้างอยู่ในช่วง 14,000-18,000 บาทต่อปี และมีข่าวสารให้ด้วยประมาณ 2-3 กระสอบ การรับจ้างเลี้ยงวัวทำให้มีรายได้เสริมจากการขายมูลวัว ซึ่งบางครั้งขายได้ 2-3 รถอีแต๋นต่อปี ราคาซื้อรถละ 400 บาท

นอกจากงานรับจ้างในหมู่บ้านแล้ว ยังมีงานรับจ้างที่ชาวบ้านอพยพไปทำกินเป็นช่วงๆ คือ งานรับจ้างขุดมันๆ ซึ่งจะออกไปรับจ้างตามจังหวัดใกล้เคียงหรืออำเภอใกล้เคียง การออกไปรับจ้างแต่ละเที่ยวใช้เวลาประมาณ 15-20 วัน แต่แต่ละปีจะออกไปประมาณ 3 เที่ยว ในแต่ละครั้งจะนำของใช้ที่จำเป็นและเครื่องครัวติดไปด้วย ไปตั้งที่พักอยู่บริเวณไร่มัน เริ่มงานตั้งแต่เช้ามีตจนถึงค่ำเพื่อจะได้งานมากๆ ค่าจ้างขุดมันตันละ 130 บาท ครอบครัวไหนมีสมาชิกไปมากก็สามารถช่วยกันขุดได้มาก ครอบครัวหนึ่งถ้าไปกัน 2 คน จะมีเงินก้อนกลับมาเที่ยวละประมาณ 6,000 บาท เงินที่ได้กลับมาส่วนใหญ่นำมาใช้หนี้ตามร้านค้าบ้าง ใช้หนี้นายทุนบ้าง และเก็บไว้กินบางส่วน บางครอบครัวมีหนี้สินมาก กลับมาใช้หนี้แล้วเหลือแทบไม่พอกินก็มี แต่คนจนเหล่านี้ไม่เคยทอดทิ้ง ลูกหลานของคนจนจะออกไปหารับจ้างในตัวเมืองและต่างจังหวัด งานที่สามารถทำได้คือขายปลาหมึกย่าง เด็กเสิร์ฟ งานตามอยู่ซ่อมรถงานไปกับคาราวานสินค้า ลูกหลานคนจนเหล่านี้ออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน แต่ก็ไม่สามารถช่วยเหลือครอบครัวได้มากนัก บางรายนานๆ จึงจะส่งเงินกลับมาบ้านบ้างประมาณ 400-500 บาทก็ดีแล้ว เพราะเด็กๆ เหล่านี้ไม่มีวุฒิการศึกษาหรือการศึกษาต่ำทำให้ได้ค่าแรงต่ำ รวมทั้งค่าใช้จ่ายในด้านที่พักอาศัย ค่ากินอยู่ก็แทบไม่พอแล้วสำหรับชีวิตในเมืองใหญ่ๆ หรือในกรุงเทพฯ

โอกาสทางการศึกษาของลูกคนจนเหล่านี้ดูแล้วยังแย่มาก บางคนไม่ได้ไปโรงเรียนต้องออกมารับจ้าง บางคนติดตามพ่อแม่ซึ่งต้องรับจ้างไปเรื่อยๆ จนลูกๆ ไม่ได้เรียนหนังสือก็มี แม้ปัจจุบันจะมีโรงเรียนขยายโอกาส ซึ่งไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน ลูกๆ ของคนจนเหล่านี้ก็ยังไม่สามารถเข้าเรียนได้เลย เพราะมีขีดจำกัดในเรื่องค่ารถโดยสาร ค่าอาหารของเด็ก ดังนั้นเมื่อจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้ว ก็มักไม่ได้ศึกษาต่อ ต้องออกมาช่วยครอบครัวทำงานรับจ้างในหมู่บ้านหรือในเมืองใหญ่

ทรัพยากรธรรมชาติแหล่งใหญ่ที่เป็นแหล่งอาหารของคนจนและชาวบ้านก็คือ ป่าไผ่ลวก ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 200 ไร่ ไผ่ลวกจะแตกหน่อเมื่อเริ่มเข้าฤดูฝนจนถึงปลายฤดูฝน หน่อไผ่จึงเป็นอาหารหลักของคนจนและชาวบ้าน โดยนำมาทำหน่อไม้ต้มและหน่อไม้ต้มเก็บไว้บริโภคยามขาดแคลนหรือช่วงหน้าแล้ง บางรายนำไปแลกข้าวเปลือกกับญาติพี่น้องที่ทำงานนอกหมู่บ้าน หมู่บ้านเริ่มมีโครงการอนุรักษ์ป่าไผ่ลวกในปี 2544 โดยห้ามหาหน่อไม้ในช่วงหน่อไม้แตกหน่อโดยเฉพาะคนจากหมู่บ้านอื่นเพราะคนหมู่บ้านอื่นเข้ามาหาเพื่อนำไปขาย มากันเป็นคันรถจนป่าเริ่มเสื่อมโทรมไม่พอเหลือให้คนในหมู่บ้านได้กิน ในป่าไผ่ลวกยังมีเห็ดหลายชนิด ที่พบมากคือเห็ดโคน ป่าไผ่ลวกจึงเป็นแหล่งอาหารที่มีค่าอีกแหล่งหนึ่งของคนจน

คนจนแก้ปัญหาเวลาไม่มีกินหรือไม่มีเงินโดยการเซ็นชื่อร้านค้า ครั้งหนึ่งประมาณ 30-40 บาท ซึ่งเจ้าของร้านก็จะให้ติดไว้ก่อน เมื่อมีเงินก็มาใช้คืนโดยไม่คิดดอกเบี้ย สินค้าที่ให้เซ็นส่วนใหญ่จะเป็นสินค้าสดและเครื่องปรุง ส่วนเหล้ายามักไม่ให้เซ็น การติดหนี้ร้านค้าเมื่อทำงานได้เงินมากก็จะรีบใช้คืน เพราะถ้าเป็นหนี้มากขึ้นเจ้าของร้านก็จะทวงถาม คนจนเล่าให้ฟังว่าเวลาเซ็นมักจะเซ็นข่าวสารเป็นหลัก เพราะกับข่าวสามารถหาหน้าพริกหาผักกินได้ และเมื่อได้เงินมาจะใช้หนี้ร้านขายข่าวสารก่อน (กรณีที่เป็นหนี้หลายร้าน) สำหรับคนจนบางคนที่เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ก็สามารถกู้ยืมเงินจากกลุ่มได้โดยได้ประมาณ 3,000-5,000 บาทต่อปี เสียดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อเดือน กำหนดกู้ 1 ปี เงินที่กู้นำมาใช้สำหรับเป็นค่าอาหาร ชำระหนี้ตามร้านค้าบ้าง คนจนบอกว่าเมื่อถึงกำหนดเวลาชำระเงินถ้าไม่มีเงินส่งก็จะกู้ยืมก่อน เมื่อนำมาชำระแล้วก็สามารถกู้ต่อได้อีก แล้วนำเงินจากกลุ่มมาใช้นายทุนคืนบ้างก็มี ส่วนเวลาถูกเงินที่จำเป็นต้องใช้เงินอย่าง เช่น เกิดเจ็บป่วยอย่างหนักถึงขั้นต้องส่งโรงพยาบาล ซึ่งต้องเหมารถไป ก็จะถูกยืมญาติพี่น้อง บางทีญาติจะสามารถให้ยืมได้ แต่ถ้าจำนวนเงินมากก็จะกู้จากชาวบ้านที่ออกเงินกู้ โดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อเดือน วงเงินให้กู้ประมาณ 3,000-5,000 บาท เหตุผลที่นายทุนให้กู้ได้เนื่องจากคนจนมีอาชีพรับจ้าง ซึ่งสามารถหาเงินเป็นก้อนในช่วงออกไปรับจ้างขุดมันนอกหมู่บ้าน บางคนก็เลี้ยงวัวซึ่งจะได้เงินเป็นก้อนในช่วงก่อนเลี้ยงครึ่งหนึ่งและอีกครึ่งเมื่อครบกำหนดการเลี้ยง สำหรับคนจนที่เลี้ยงวัวเมื่อเกิดเหตุฉุกเฉินจำเป็นต้องใช้เงินก็สามารถไปเบิกเงินล่วงหน้าจากนายจ้างได้

คนจนกับการถูกกีดกันทางสังคมและเศรษฐกิจ

การถูกกีดกันของคนจนที่พบในหมู่บ้าน มักเป็นการกีดกันทางด้านการจัดสรรสวัสดิการหรือความช่วยเหลือจากรัฐ ได้แก่ เงินกองทุน กข.คจ. ซึ่งเป็นเงินช่วยเหลือแก่คนจนโดยตรง แต่การจัดสรรให้ยืมกับเป็นวากกลุ่มฐานะปานกลางถึงฐานะดี (ซึ่งเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านด้วย) ได้กู้ยืมในรอบแรก ส่วนคนจนต้องรอรอบสองรอบสามและจำนวนเงินที่สามารถกู้ได้ก็มีจำนวนน้อยกว่าคนอื่น ๆ โดยคณะกรรมการอ้างว่าครัวเรือนคนจนไม่สามารถใช้คืนได้นอกจากนี้ยังมีเงินกองทุนเศรษฐกิจซึ่งผ่านมาจากอบต. และลงมาในหมู่บ้านในรูปกองทุนปุ๋ยและกองทุนเลี้ยงสุกร กองทุนปุ๋ยมีสมาชิก 10 คน คนจนไม่สามารถเข้าเป็นสมาชิกได้ เพราะข้อจำกัดในเรื่องไม่มีที่ดินทำกิน ไม่มีโอกาสเป็นสมาชิก ส่วนกองทุนเลี้ยงสุกรมีสมาชิก 4 คน ก็เป็นคนฐานะปานกลางและเป็นกรรมการหมู่บ้านด้วยเช่นกัน ส่วนทางด้านสังคมและศาสนา ทุกคนมีความเสมอภาคกัน คนจนไม่ได้ถูกดูถูกจากคนอื่น การนับถือศาสนาการประกอบพิธีกรรมไม่มีการกีดกัน ตามแต่ศรัทธาของแต่ละบุคคล

การรวมกลุ่มและทุนทางสังคม

บ้านโคกหินเหล็กไฟมีการรวมกลุ่มและจัดกิจกรรมกลุ่มอย่างต่อเนื่อง กลุ่มที่ยังดำเนินการอยู่มีความสำคัญด้านเศรษฐกิจมากที่สุดคือกลุ่มออมทรัพย์ เนื่องจากเป็นแหล่งเงินออมและแหล่งเงินทุนของหมู่บ้าน สมาชิกมีทั้งชาวบ้านฐานะยากจน ปานกลางและฐานะดี

กลุ่มออมทรัพย์ตั้งขึ้นในปี 2537 เนื่องจากประธานกลุ่มซึ่งเป็นภรรยาของผู้ใหญ่บ้านเห็นหมู่บ้านอื่นๆ มีกลุ่มออมทรัพย์ จึงได้ปรึกษากับทางพัฒนากรให้มาช่วยแนะนำการรวมกลุ่มให้กับชาวบ้าน เพื่อให้เข้ามาเป็นสมาชิก และสามารถรวมกลุ่มได้ พัฒนาการต้องเข้ามาให้คำแนะนำถึงสองครั้ง ชาวบ้านจึงเข้าใจและเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์ โดยเก็บค่าสมัครคนละ 10 บาท ค่าหุ้นๆ ละ 20 บาท ในครั้งแรกมีสมาชิก 46 ราย ปัจจุบันเหลือสมาชิก 41 ราย มีเงินออมทรัพย์ประมาณ 100,000 บาท

การดำเนินงานของกลุ่ม มีคณะกรรมการ 5 คน คอยรับฝากเงินจากสมาชิกแล้วนำไปฝากธนาคาร และคิดเงินปันผลให้กับสมาชิก ในปีแรกของการจัดตั้งกลุ่มเป็นการรับเงินฝากจากชาวบ้านเพื่อการออม ต่อมาได้นำเงินที่ได้ไปซื้อปุ๋ยมาขายให้กับสมาชิกและชาวบ้าน และนำกำไรมาปันผล แต่เกิดปัญหาเรื่องการเก็บเงินคืนจึงงดซื้อปุ๋ย กลับมาเป็นการออมตามเดิม ในปี 2542 ทางคณะกรรมการได้ประชุมกับสมาชิกเพื่อนำเงินกองทุนไปยื่นขอกู้จากธนาคารออมสินเพื่อนำเงินมาให้สมาชิกกู้ยืม ซึ่งทางกลุ่มกู้มาได้ 250,000 บาท ธนาคารคิดดอกเบี้ยร้อยละ 7 ต่อปี สัญญาชำระคืน 3 ปี ทางกรรมการนำเงินที่กู้มาได้มาจัดสรรให้สมาชิกกู้คิดดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อเดือน ในการจัดสรรเงินให้สมาชิกกู้ กรรมการจะพิจารณาว่าสมาชิกคนใดจะสามารถกู้เงินได้มาก คนใดได้น้อย ในตอนแรกพิจารณาตามจำนวนหุ้นด้วย แต่ปัจจุบันไม่ได้ดูตามการถือหุ้นแล้ว พิจารณาตามความสามารถในการชำระคืนของสมาชิก และดูพฤติกรรมการของสมาชิกด้วย เช่นหากส่งเงินคืน ส่งดอกเบี้ยตามกำหนด ก็จะมีโอกาสได้กู้ยืมในปีต่อไป

บทบาทของคนจนในการเข้าร่วมกลุ่มหรือเป็นกรรมการ

คนจนและกลุ่มเสี่ยงในหมู่บ้านมีโอกาสเป็นสมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์ได้เพราะเงินออมไม่มาก ถ้าถือ 1 หุ้นก็ส่งเดือนละ 20 บาททุกเดือน ซึ่งคำนวณดูแล้วเป็นจำนวนไม่มากนัก ส่วนคนจนที่ไม่ได้เป็นสมาชิกอันเนื่องมาจากไม่มีเงินส่งออมทรัพย์บ้าง บางรายคิดว่ายุ่งยากก็ไม่ใช่สมาชิกและบางคนก็ไม่ค่อยอยู่บ้าน ออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้านและขาดการติดต่อกับกลุ่มบ้างก็มี ส่วนคณะกรรมการของกลุ่มส่วนใหญ่จะอยู่ในกลุ่มฐานะปานกลางถึงฐานะดีซึ่งพออ่านออกเขียนได้ คนจนไม่ได้เป็นกรรมการเนื่องจากไม่รู้หนังสือ การเขียนหนังสือไม่เป็นจึงเป็นข้อจำกัดในการเป็นคณะกรรมการของคนจน

จำนวนเงินที่สมาชิกสามารถกู้ยืมได้ แบ่งเป็น

กลุ่มคนจนและกลุ่มเสี่ยง กู้ได้ในวงเงิน	3,000-5,000 บาท
กลุ่มฐานะปานกลางและฐานะดี กู้ได้ในวงเงิน	5,000-20,000 บาท

การได้รับประโยชน์จากกลุ่มออมทรัพย์

ประโยชน์ทางตรง คือสมาชิกทั้งคนจน กลุ่มฐานะปานกลางและฐานะดี สามารถกู้เงินได้ในอัตราดอกเบี้ยต่ำ แต่คนฐานะปานกลางและฐานะดีสามารถกู้เงินได้ในวงเงินที่มากกว่ากลุ่มคนจน เพราะมีหลักประกันดีกว่าคือมีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง นอกจากนี้เมื่อมีการปันผลสมาชิกก็จะได้รับเงินปันผล ส่วนประโยชน์ทางออม คือสมาชิกมีเงิน

ออมเนื่องจากต้องฝากเงินตามหุ้นทุกเดือนหรือจะฝากมากกว่าหุ้นที่มีอยู่ก็ได้ เมื่อออกจากความเป็นสมาชิกกลุ่มก็จะได้รับเงินเป็นก้อน

นอกจากมีกลุ่มออมทรัพย์แล้ว ยังมีเงินกองทุนต่างๆ ที่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ได้แก่ กองทุน กข.คจ. มีเงินทุนหมุนเวียน 280,000 บาท กองทุนนี้ตั้งขึ้นเพื่อให้ชาวบ้านมีเงินทุนกู้ยืมโดยไม่มีดอกเบี้ย กองทุนปุ๋ย เงินทุนหมุนเวียน 100,000 บาท และกองทุนเลี้ยงสุกร เงินทุนหมุนเวียน 10,000 บาท ทั้งสองกองทุนได้งบประมาณจาก อบต. จัดตั้งขึ้นเพื่อให้ชาวบ้านมีเงินทุนในการทำการเกษตร โดยไม่คิดดอกเบี้ย ระยะเวลากู้ยืม 5 ปี นอกจากนี้ยังมีกองทุนสงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน จำนวนเงิน 12,500 บาท ตั้งขึ้นเพื่อใช้สำหรับเกิดอุทกภัย ว่างภัย เพื่อนำเงินมาช่วยเหลือชาวบ้าน ปัจจุบันได้นำเงินจำนวน 1,000 บาท จากกองทุนมาช่วยเหลือชาวบ้านยากจน 1 ครัวเรือนแล้ว (ช่วยเหลือด้านสร้างที่พักอาศัยและค่าอาหาร) ส่วนกองทุนยาประจำหมู่บ้านมีเงินหมุนเวียนประมาณ 2,000 บาท ตั้งเพื่อรวบรวมเงินสมทบกับทางสถานีอนามัยที่มีงบประมาณมาให้ซื้อยาสามัญประจำบ้านที่จำเป็นมาจำหน่ายในหมู่บ้านเพื่อเป็นการรักษาเบื้องต้นหรือรักษาสำหรับอาการเจ็บป่วยที่ไม่ร้ายแรง และนำกำไรจากการจำหน่ายยามาปันผลแก่สมาชิกเมื่อสิ้นปี และกองทุนสุดท้ายที่น่าสนใจคือ กองทุนสร้างส้วม กองทุนนี้ได้รับงบประมาณจากสำนักงานสาธารณสุขประจำอำเภอ เงินหมุนเวียนประมาณ 40,000 บาท โดยนำเงินดังกล่าวมาให้ชาวบ้านกู้ยืมรายละ 2,000 บาท เพื่อนำไปสร้างส้วมซึมในครอบครัว และให้ผ่อนส่งเดือนละ 200 บาทจนครบ และนำเงินที่สมาชิกใช้คืนไปให้ชาวบ้านคนอื่นสร้างส้วมต่อจนครบทั้งหมู่บ้าน

ในบรรดากองทุนที่กล่าวมาข้างต้นนั้น กองทุนที่กลุ่มคนจนได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ ได้แก่ กองทุนสร้างส้วม ที่ช่วยให้คนจนมีส้วมใช้ในครัวเรือน และกองทุนสงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้านที่ช่วยเหลือคนจนแบบให้เปล่า 1 ครัวเรือน และยังมีกองทุนยาประจำหมู่บ้านซึ่งคนจนมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกได้บ้างเพราะจำนวนหุ้นไม่มาก

ส่วนกองทุนที่กลุ่มชาวบ้านยากจนและกลุ่มเสี่ยงรู้สึกว่าคุณเอาเปรียบจากกลุ่มฐานะปานกลางและฐานดีก็คือ กองทุนกข.คจ. ซึ่งคนจนกู้ได้ในรอบหลังๆ และจำนวนเงินที่ให้กู้ก็น้อยจนไม่สามารถนำมาลงทุนได้ ส่วนกองทุนปุ๋ย และกองทุนเลี้ยงสุกร คนจนไม่ได้รับโอกาสจากเงินกองทุนนี้เลย เมื่อคนจนถูกกีดกันจึงเป็นเหตุให้เกิดความแตกแยกในหมู่บ้านและแตกแยกกระหว่างคณะกรรมการหมู่บ้านกับกลุ่มคนจนและกลุ่มเสี่ยง เมื่อถึงเวลาประชุมหมู่บ้านจึงมักไม่ได้รับความร่วมมือจากกลุ่มคนจน หรืออย่างเช่นงานทอดกฐินที่ทางหมู่บ้านประชุมกันว่าจะจัดเก็บหลังคาเรือนละ 100 บาท เพื่อซื้อของกฐิน ก็ไม่ได้รับความร่วมมือในการบริจาคเงินจากกลุ่มคนจน กลุ่มฐานะปานกลางก็อ้างว่าเมื่อกลุ่มคนจนไม่ให้อินก็ไม่ให้อ่าง จึงเห็นได้ว่าเมื่อมีเรื่องเกี่ยวกับเงินเข้ามาในหมู่บ้านมักจะทำให้เกิดความแตกแยกทุกครั้งไป

โครงการช่วยความช่วยเหลือทางสังคม

การช่วยเหลือคนจนในหมู่บ้านนั้น มีการช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านในด้านต่างๆ แต่ที่เห็นชัดเจนคือการให้ที่พักพิงแก่คนจนที่เข้ามารับจ้างทำไร่มันสำปะหลังในหมู่บ้าน บางคนรู้จักกับคนที่เคยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันก่อนมารับจ้างในหมู่บ้านใหม่ ก็อาศัยอยู่ด้วยบ้างหรือตั้งกระท่อมอยู่ใกล้เคียงกัน ช่วยเหลือกัน ส่วนคนที่ไม่รู้จักรักใคร่อาศัยตั้งบ้านเรือนอยู่ข้างๆ บ้านนายจ้างที่ตนเองรับจ้างก็มี เมื่อมีคนที่ไม่มียี่สิบเข้าไปสร้างบ้านเรือนบริเวณป่าอนุรักษ์ของหมู่บ้านมากขึ้น จึงได้มีการจัดสรรที่ดินสำหรับคนจนโดยแบ่งให้ครัวเรือนละ 2 งาน สำหรับสร้างบ้านเรือนและปลูกผักสวนครัวไว้สำหรับบริโภค

ต่อมาครอบครัวของคนจนขยายเพิ่มขึ้น ลูกหลานของคนจนได้รับความช่วยเหลือจากญาติพี่น้องซึ่งยากจนเหมือนกัน แทนนายจ้างที่คอยช่วยเหลือในอดีต ลูกหลานของคนจนเหล่านั้นจะตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ๆ กัน คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเครือญาติมากกว่าไปขอความช่วยเหลือจากคนอื่น นอกจากคนจนบางคนที่ไม่มีญาติพี่น้องก็ต้องอาศัยเพื่อนบ้านที่อยู่อาศัยใกล้เคียงช่วยเหลือในเรื่องอาหาร เช่น ข้าวสาร หรือให้คนจนมาช่วยทำงานบ้านให้ แลกเปลี่ยนกับอาหารบ้างในบางครั้ง จะไม่ได้ให้ความช่วยเหลือเป็นเงินแต่จะให้เป็นการมากกว่า

จะเห็นได้ว่าการช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านนั้นจะช่วยเหลือคนจนที่ขาดแคลนและลำบากจริงๆ ไม่มีที่พึ่งแล้ว ส่วนคนจนที่พอมีแรงทำงานได้ ก็จะช่วยเหลือในด้านอื่นๆ เช่น เมื่อมีงานก็ช่วยเหลือโดยจ้างคนจนมาทำงานให้ หรือให้ความช่วยเหลือเมื่อเดือนร้อนมากๆ

ส่วนในด้านการให้ความช่วยเหลือด้านสวัสดิการจากรัฐที่พบเห็นในหมู่บ้านคือ การให้เงินช่วยเหลือ สงเคราะห์คนชราจำนวน 5 ราย ได้รับเงินรายละ 300 บาทต่อเดือน ซึ่งเงินดังกล่าวก็ถึงครอบครัวยากจนจริงๆ นอกจากนี้ยังได้รับความช่วยเหลือในด้านการรักษาพยาบาล ได้แก่ บัตรสปร. และบัตรทองรักษาทุกโรค 30 บาท ซึ่งชาวบ้านบอกว่าใช้บัตรสปร. ดีกว่า ไม่ต้องเสียค่ารักษาพยาบาลเลย แต่กระนั้นการไปรักษาพยาบาลแต่ละครั้งจะสิ้นเปลืองตรงค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ซึ่งต้องเหมารถไปโรงพยาบาล อัตราเหมาครั้งละ 200-250 บาท โดยคนจนเมื่อไม่มีเงินจ่ายก็จะติดหนี้กับเจ้าของรถไว้ก่อน เมื่อมีเงินจึงนำมาใช้คืนภายหลัง

เด็กนักเรียนที่อยู่ในครอบครัวยากจนจะได้รับความช่วยเหลือด้านอาหารกลางวัน โดยให้นักเรียนห่อข้าวไป ส่วนกับข้าวทางโรงเรียนจัดทำให้ นอกจากนี้ยังได้รับเสื้อและกางเกงนักเรียนด้วย

ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน

จำนวนครัวเรือน 86 ครัวเรือน จำนวนครัวเรือนที่ไม่มีไฟฟ้า 5 ครัวเรือน

การเดินทาง : ลักษณะถนน ถนนลาดยาง 14 กม. และถนนลูกรังไปถึงหมู่บ้านและภายในหมู่บ้านประมาณ 6 กม.

วิธีการเดินทางที่ชาวบ้านนิยมใช้ รถส่วนตัว (มอเตอร์ไซด์ อีแต่น) เหมารถยนต์

เวลาที่ใช้ในการเดินทางไปยังอำเภอ 60 นาที

เวลาเข้า-ออกของรถโดยสาร มีรถรับ-ส่งนักเรียนไปอำเภอขามทะเลสอ ราคาค่าโดยสาร เที่ยละ 10 บาท

ค่าเหมารถเวลามีคนไม่สบาย 200-250 บาท

จำนวนรถมอเตอร์ไซด์ ๕ คัน จำนวนรถกระบะ 5 คัน จำนวนรถอื่นๆ

โรงเรียนประถมที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 3 กม. ค่ารถ 70 บาท/เดือน

โรงเรียนมัธยมต้น (ม.3) ที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 13 กม. ค่ารถ 280 บาท/เดือน

โรงเรียนมัธยมปลาย (ม.6) ที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 20 กม. ค่ารถ 250 บาท/เดือน

สถานีอนามัยที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 6 กม. โรงพยาบาลรัฐที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 20 กม.

ความเป็นมาของหมู่บ้าน :

บ้านโคกหินเหล็กไฟเป็นหมู่บ้านอายุประมาณ 70 ปี โดยชาวบ้านกลุ่มแรกที่เข้ามาบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อตัดไม้ขายประมาณ 6 ครอบครั้ว ต่อมาเริ่มมีชาวบ้านกลุ่มอื่นเข้ามาอีกในช่วงตัดไม้ฟันหลารถไฟและตัดไม้เผาถ่าน ในอดีตพื้นที่มีแต่ป่าไม้หนาแน่น มีสัตว์ป่ามากมาย จนกระทั่งประมาณ 40 ปีที่แล้ว เริ่มมีการปลูกมันสำปะหลังขึ้นมากมาย ป่าก็ถูกบุกเบิกจับจองจนเตียนหมด สภาพเป็นป่า หนึ่มาทำไร่มันสำปะหลังกันมาก มีชาวบ้านจากอำเภอข้างเคียงเข้ามารับจ้างทางการเกษตร ต่อมาก็ตั้งครอบครัวมากมาย แต่ก่อนรวมอยู่ในเขตปกครองของบ้านโคกกระพี้ และแยกออกมาเป็นบ้านโคกหินเหล็กไฟในปัจจุบัน

สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน : (สภาพทางภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ และการปกครอง)

บ้านโคกหินเหล็กไฟมีพื้นที่เป็นเนินต่ำๆ สลับที่ลุ่ม ดินเป็นดินเหนียวปนทราย ดินร่วนปนทราย เป็นดินแดง เก็บน้ำไม่อยู่ สภาพภูมิอากาศมี 3 ฤดู การปกครองแบบกระทรวงมหาดไทยทั่วๆ ไป มีผู้ใหญ่บ้าน อบต. และ กรรมการหมู่บ้าน มีกลุ่มต่างๆ คือ กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนยา กองทุน กข. คจ.

การใช้ที่ดิน : พื้นที่ทั้งหมด 6,500 ไร่ ที่อยู่อาศัย 40 ไร่ พื้นที่เกษตร 6,200 ไร่ พื้นที่ป่า ประมาณ 200 ไร่

พืชหลัก : 1. มันสำปะหลัง จำนวนครัวเรือนที่ปลูก 57 ครัวเรือน

2. ข้าว จำนวนครัวเรือนที่ปลูก 36 ครัวเรือน

3. ข้าวโพด จำนวนครัวเรือนที่ปลูก ๕ ครัวเรือน

4. อ้อย จำนวนครัวเรือนที่ปลูก ๕ ครัวเรือน

ประเภทของเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกิน ยังไม่มีเอกสารสิทธิ์เป็นส่วนใหญ่ มีเอกสารสิทธิ์ประมาณ 10 กว่าไร่

ปัญหาเรื่องดิน ดินเสื่อม มีกรวดหินปน

จำนวนครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินทำกิน 29 ครัวเรือน สาเหตุของการไม่มีที่ดิน เข้ามารับจ้างไม่ใช้คนในพื้นที่ พ่อแม่มีที่ดินน้อย พ่อแม่มีที่ดินแต่ขายเล่นการพนันจนหมด

แหล่งน้ำ : มีสระน้ำ 8 สระ

ปัญหาเรื่องน้ำ น้ำขุ่น เพราะตะกอนดินทรายที่พัดมาจากไร่ลงไปใส่น้ำ ทำให้สระน้ำขุ่นและตื้นเขิน ไม่มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่ใช้ในการเกษตรได้ ไม่มีน้ำสะอาดกิน น้ำแล้วต้องใช้น้ำจากสระมากิน ซึ่งไม่สะอาดบางครั้งร่วงลงไปและถ่ายมูลไว้

โครงสร้างประชากร :

อายุ	ชาย	หญิง	รวม	จำนวนผู้ที่กำลังเรียน	ไปทำงานนอกหมู่บ้าน
0-1 ปี	2	3	5	-	
1-5 ปี	16	18	34	10	
6-11 ปี	33	14	47	35	
12-14 ปี	12	7	19	8 และกศน. 3	
15-17 ปี	8	14	22	7 และกศน. 6	
18-49 ปี	125	115	240	4 และกศน. 18	
50-59 ปี	12	13	25	-	
60 ปีขึ้นไป	15	15	30	-	
รวม	223	199	422	91	37

อาชีพ : (จำนวนครัวเรือน)

ทำนา 36 ครัวเรือน ทำไร่ 57 ครัวเรือน เลี้ยงสัตว์ 7 ครัวเรือน ประมง - ครัวเรือน ค้าขาย 4 ครัวเรือน
 โรงสี - ครัวเรือน ช่างราชการ - ครัวเรือน รับจ้าง(อย่างเดียว) 26 ครัวเรือน
 ครัวเรือนที่มีคนไปทำงานในเมืองหรือกรุงเทพฯ 36 ครัวเรือน ไปทำงานต่างประเทศ 1 ครัวเรือน
 ครัวเรือนที่ส่งลูกไปทำงานนอกหมู่บ้านตั้งแต่จบชั้นประถม - ครัวเรือน

คนจน :

ในหมู่บ้านมีคนจน 8 ครัวเรือน ลักษณะของคนจนในหมู่บ้าน ชาว พิกการ ไม่มีพื้นที่ทำกินของตนเอง พ่อแม่ยากจนลูก
 ยากจนตามไปด้วย สติไม่ค่อยดี

ในหมู่บ้านมีคนพิการ 3 คน ในหมู่บ้านมีคนเจ็บป่วยเรื้อรัง 3 คน ระบุโรค หัวใจ วัณโรค ไต

ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐอย่างไร ได้รับการรักษาพยาบาลฟรี

รายละเอียดด้านความมั่นคงและหลักประกันด้านสังคม

- > คนชราได้รับเงินสงเคราะห์ ไม่มี มี จำนวน 5 คน
- > ครัวเรือนที่ได้รับเงินสงเคราะห์จากกรมประชาสงเคราะห์ ไม่มี มี จำนวน 1 ครัวเรือน
- > คนจนในหมู่บ้านได้รับการช่วยเหลือด้านอาหารและที่พักจากใคร และอย่างไร เพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง
- > สถานพยาบาลเบื้องต้นในหมู่บ้าน มี ไม่มี ทำอย่างไรเวลามีคนป่วย ซื้อยาจากกองทุนยา
- > ในกรณีที่ไม่มีเงินจ่ายค่าเดินทางไปโรงพยาบาล มีวิธีแก้ปัญหาอย่างไร ติดหนี้ไว้ก่อน มีเงินค่อยนำมาใช้คืน หรือไม่ก็
 ขอยืมญาติ หรือกู้ยืมเงินในหมู่บ้าน

การอพยพ :

	ย้ายเข้า (ครัวเรือน)	ย้ายออก (ครัวเรือน)	เหตุผลในการย้าย
ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา	-	-	
ในรอบ 25 ปีที่ผ่านมา	-	3	ออกไปมีครอบครัว และย้ายไปทำกินที่หมู่บ้านอื่น

การรวมกลุ่ม :

หมู่บ้านได้รับหรือมี กขคจ. กองทุนเศรษฐกิจ 100,000 เงินสงเคราะห์ (12,500 บาท) กองทุนหมู่บ้าน
 SIF SIF menu5 มี NGO ในหมู่บ้าน อื่นๆ ระบุ.....

ในหมู่บ้านมีกลุ่มทั้งหมด 8 กลุ่ม

ชื่อกลุ่ม	จำนวนสมาชิก	เงินทุนหมุนเวียน (ปัจจุบัน)	ประวัติการจัดตั้ง (ปีที่ตั้ง เหตุผลในการตั้งกลุ่ม)	ประโยชน์ของกลุ่ม
1. กลุ่มออมทรัพย์	41	ประมาณ 250,000	ปี 2537 หัวหน้ากลุ่มเห็นหมู่บ้านอื่นจัดตั้งจึงให้ทางพัฒนากรมาแนะนำชาวบ้าน 2 ครั้ง จึงจัดตั้งเป็นกลุ่มจนได้	สามารถกู้เงินด้วยดอกเบี้ยต่ำและมีเงินออมทุกเดือน ได้เงินปันผล
2. กองทุน กข. คจ.		280,000	จัดตั้งปี 2537 ทางพัฒนาชุมชนมาจัดตั้งให้	สามารถกู้เงินได้โดยไม่มีดอกเบี้ย
3. กองทุนยา	35	ประมาณ 2,000	นำเงินที่ได้จาก อสม. มารวมทุนและหุ้นจากชาวบ้าน ชื่อยามาขายในหมู่บ้าน	ได้เงินปันผล
4. กองทุนปุ๋ย	10	100,000	ตั้งปี 2544 เป็นเงินที่ทางอบต. จัดงบประมาณให้แต่ละหมู่บ้านเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจและอาชีพเสริม	สามารถกู้เงินไปซื้อปุ๋ยมาใช้ในการเกษตรและเป็นเงินไม่มีดอกเบี้ย ระยะเวลาใช้คืน 5 ปี
5. กองทุนเลี้ยงสุกร	4	10,000	ตั้งปี 2544 งบประมาณอบต. ให้มาลงทุนเพิ่มผลผลิตของเกษตรกร	ไม่มีดอกเบี้ย ใช้คืนอีก 5 ปี
6. กองทุนสงเคราะห์ราษฎร		12,500		
7. กองทุนสร้างส้วม				
8. กลุ่มผู้เลี้ยงสุกร	36		เริ่มปี 2540 เพื่อการส่งเสริมรายได้ให้แก่กลุ่มสตรีในหมู่บ้าน	สร้างรายได้ให้กับกลุ่มแม่บ้าน

บ้านไทรงาม

ข้อมูลทั่วไป

บ้านไทรงาม เป็นหมู่บ้านหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีจำนวนครัวเรือน 78 ครอบครัวยุทธ ประชากรอาศัยอยู่ทั้งหมด 366 คน เป็นหญิง 187 คน ชาย 179 คน

จากการศึกษาพบว่า สภาพทั่วไปของบ้านไทรงามเป็นหมู่บ้านที่ไม่ไกลจากตัวอำเภอ ระยะทางประมาณ 9 กิโลเมตร การคมนาคมมีความสะดวก เพราะถนนที่เข้าถึงตัวหมู่บ้านเป็นถนนลาดยาง ชาวบ้านจึงมีรถจักรยานยนต์หรือรถยนต์เป็นพาหนะในการเดินทางติดต่อกับจังหวัดและอำเภอ

ส่วนใหญ่แล้วบ้านไทรงามมีลักษณะของครอบครัวเดี่ยวมากกว่าครอบครัวขยายคือมีสมาชิกในครอบครัวอยู่ระหว่าง 1-5 คน ประกอบไปด้วย พ่อ แม่ ลูก ก็เพราะว่าเมื่อลูกแต่งงานมีครอบครัว มักต้องการแยกครอบครัวไปอยู่กันตามลำพัง จากการสอบถามพบว่า ลูกที่แต่งงานจะอยู่กับครอบครัวของพ่อแม่ประมาณ 2-3 ปี หรือจนกว่าจะสร้างฐานะครอบครัวตนเองมั่นคงหรือดีขึ้นแล้ว จึงจะพยายามแยกครอบครัวออกมาเพื่อสร้างครอบครัวของตนเอง ทั้งนี้เนื่องจากสภาพทางเศรษฐกิจในปัจจุบันที่เป็นตัวกำหนดให้ต้องแยกครัวเรือนออกมา เพราะเมื่อสามีภรรยา มีบุตรหากยังอาศัยอยู่ในครอบครัวเดิม สมาชิกในครอบครัวเดิมก็จะเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะเป็นภาระแก่หัวหน้าครอบครัว ซึ่งอาจจะเป็น ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ต้องรับผิดชอบดูแลมากขึ้น การสืบสกุลถือช้างฝ้ายบิดาเป็นหลัก จึงยึดถือพ่อหรือฝ่ายชายเป็นใหญ่ในครอบครัว ฝ่ายชายจึงมีบทบาททางสังคมและเศรษฐกิจเป็นสำคัญ

การศึกษา สถานศึกษาในบ้านไทรงามมี 2 แห่งคือ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด และโรงเรียนบ้านสระกอไทร นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนบ้านสระกอไทร ส่วนใหญ่จะศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนประจำอำเภอ ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านไทรงามประมาณ 7 กิโลเมตร บางครอบครัวที่มีฐานะดีก็จะส่งบุตรหลานไปเรียนที่โรงเรียนในตัวจังหวัดหรือจังหวัดใกล้เคียง โดยให้พักอาศัยกับญาติพี่น้องหรือหอพักหรือเช่ารถเป็นรายเดือนเพื่อรับ-ส่ง บุตรหลาน

การประกอบอาชีพ ของชาวบ้านส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องการเกษตร คือ การทำนา ทำไร่ รับจ้าง รับราชการ และค้าขาย เนื่องจากการทำมาหากินของชาวบ้านยังคงเป็นการทำเกษตร ความสัมพันธ์ของชาวบ้านก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงมากนัก ยังคงเห็นภาพของการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างพี่น้อง เครือญาติ ในรูปแบบการทำงาน (ไถนา ดำนา เกี่ยวข้าว) การแบ่งปันอาหารที่หามาได้ (ปลาที่ได้จากการวางลอบ วางเบ็ด พืชผักสวนครัว) การยืมเงินหรือทรัพย์สิน (วัว ควาย รถไถนา) ถึงแม้จะมีเรื่องของการแสวงหาผลกำไรเล็กน้อยจากดอกเบี้ยหรือสิ่งตอบแทนอย่างอื่น (ข้าวเงิน) แต่ภาพชีวิตของการช่วยเหลือกันในสังคมเกษตรของบ้านไทรงามยังคงมีอยู่ในชีวิตประจำวัน โดยไม่ได้แบ่งใครเป็นผู้มีฐานะดี หรือยากจน แต่เป็นว่า “ใครมีอะไรก็ช่วยเหลือกันไป” ชีวิตประจำวันของชาวบ้านเริ่มจาก ตื่นเช้าสมาชิกในครอบครัวที่รับผิดชอบหน้าที่ดูแลอะไรก็ทำไปตามหน้าที่ของตนเอง เย็นค่ำก็กลับมาพร้อมหน้าพร้อมตารับประทานอาหารที่หามาได้ จากการหาซื้อในร้านค้าของหมู่บ้าน จากห้องนาเมื่อยามมีปลา หรือเมื่อมีคนในครอบครัวที่ออกไปทำงานรับจ้างในอำเภอหรือชายขอบในตลาดเช้า แล้วซื้ออาหารสด แห้ง หรือสำเร็จรูปมาลับเปลี่ยนรสชาติของอาหาร และเพื่อให้ได้สารอาหารประเภทโปรตีน ไขมัน คาร์โบไฮเดรต ครบถ้วนตามหลักโภชนาการ

คนจน

การดำเนินชีวิตโดยทั่วไปของชาวบ้านเป็นแบบนี้ ส่วนหนึ่งมาจากการที่หมู่บ้านไทรงามมีทรัพยากรธรรมชาติ ที่สมบูรณ์ได้แก่ ทรัพยากรดินซึ่งมีผลต่อการปลูกข้าวทำให้ได้ผลผลิตจำนวนมาก ชาวบ้านนิยมปลูกข้าวไว้เพื่อกิน ทรัพยากรแหล่งน้ำที่มีสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ การดำเนินชีวิตจึงอาจแตกต่างกันบ้างสำหรับผู้ที่มิฐานะต่อยกว่า หรือที่เรียกว่า “คนจน” สำหรับหมู่บ้านไทรงาม มีครอบครัวที่สายตาชาวบ้านบอกว่าจนอยู่ประมาณ 10 ครอบครัว คนจนในสายตาของชาวบ้านที่มองดูด้วยตนเองนั้น เป็นคนที่ “ไม่มีที่ดินทำกิน พฤติกรรมลักษณะนิสัยของแต่ละคน เช่น คนที่ดื่มสุราเล่นการพนัน ไม่ประหยัด ขี้เกียจ” ซึ่งสามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ครอบครัวคนจน / ลำดับที่	ลักษณะคนจนในสายตาของชาวบ้าน	สาเหตุที่ทำให้จน
1. นางทองสา	-ไม่มีที่ดินทำกิน -รับจ้าง -ไม่ประหยัด	-นำขายนำที่ดินไปจำนอง
2. นายบุญธง	-ไม่มีที่ดินทำกิน -รับจ้าง	-ย้ายมาจากที่อื่น -แต่งงานกับคนที่ไม่มีที่ดิน -ไม่มีแรงงานในครอบครัว
3. นายหลง	-ไม่มีที่ดินทำกิน -ร่างกายไม่แข็งแรง -รับจ้าง	-ญาติโงงที่กินทำกิน
4. นายสุพิน บัวทอง	-ไม่มีที่ดินทำกิน -ไม่ขยัน เล่นการพนัน -รับจ้าง	-พ่อแม่เฒ่ามาก ไม่เป็นหลักแหล่ง -ญาติพี่น้องของพ่อหลอกโงงที่ดิน -เพื่อนหลอกโงงเอาที่ดิน
5. นางเรณู	-ไม่มีที่ดินทำกิน -ลูกมากและยังเล็ก -รับจ้าง	-แม่พำนักไปจำนอง และไม่แบ่งที่ดินให้ทำกิน -มีค่าใช้จ่ายในครอบครัวเกี่ยวกับ”ลูกหลาน”ที่ยังเล็ก เช่น ค่ารักษาพยาบาล / เสื้อผ้า/ขนม
6. นางทุเรียน	-ไม่มีที่ดินทำกิน -รับจ้าง	-พ่อแม่ขายที่ดินทำกิน ไม่มีที่ดินทำกิน -แยกครอบครัวใหม่
7. นางยอน	-ไม่มีที่ดินทำกิน -รับจ้าง	-ไม่มีเงินซื้อที่ดินทำการเกษตร -ย้ายมาจากที่อื่น/จับจองที่ดินไม่ได้
8. นางสนาม	-ไม่มีที่ดินทำกิน -ดื่มสุรา ไม่ประหยัด -รับจ้าง	-พ่อแม่ของสามีขายที่ดินทำกินเพื่อชำระหนี้ -ไม่มีแรงงานพอเพียง /สามีเป็นโรคประสาท/แม่สามีไม่แข็งแรง
9. นายสุน	-ไม่มีที่ดินทำกิน -รับจ้าง	-ขายที่ดินทำกินเพื่อชำระหนี้ -ไม่มีแรงงาน สมาชิกในบ้านพิการ 1 คน
10. นางลำไย	-ไม่มีที่ดินทำกิน -ลูกเล็กไม่มีคนดูแล -รับจ้าง	-ขายที่ดินทำกินชำระหนี้สิน -ครอบครัวเดิมไม่มีที่ดินทำกิน -แต่งงานกับคนที่ไม่มีที่ดินทำกินครอบครัว -แยกครอบครัวใหม่ -ไม่มีแรงงาน ลูกเล็ก

แต่คนจนในสายตาของชาวบ้านก็มีอีกแบบหนึ่งคือ ถึงแม้ว่าจะไม่มีที่ดินทำกินแต่ก็รู้จักขยัน ทำมาหากิน ยังมีทรัพย์สินหรือญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกลคอยช่วยเหลืออยู่ มีหลายครอบครัวที่มีโอกาสแบบนี้ และชาวบ้านทั่วไปเห็นว่าในอนาคตคงจะไม่จนเหมือนทุกวันนี้ เพราะความขยันของตนเอง ซึ่งก็แล้วแต่ลักษณะนิสัยของแต่ละบุคคล

ครอบครัวคนจน	ลักษณะนิสัย /สาเหตุที่ทำให้ฐานะดีขึ้น
1.นางทองสา	-ขยัน ทำมาหากิน /กระตือรือร้น -ขอเช่าที่ดินครอบครัวของสามีที่ดินทำกิน จำนวน 6 ไร่ -มีญาติพี่น้องทำงานในกรุงเทพฯ ทำให้มีโอกาสนในการทำงาน -มีงานรับจ้างประจำในหมู่บ้าน (ทำงานบ้าน /เลี้ยงสัตว์) -มีทรัพย์สินที่เปลี่ยนเป็นเงิน (วัว)
2.นายบุญจง	-ขยัน ทำมาหากิน ขรมะเข้มโม -มีทรัพย์สินที่เปลี่ยนเป็นเงินได้ (ควาย 4 ตัว) -ได้สิทธิทำกินในที่ดินสาธารณะของหมู่บ้าน ปลุกผัก 2 งาน -เช่าที่ดินทำกินของคนรู้จักซึ่งอยู่หมู่บ้านอื่น
3.นางทุเรียน	-นำเงินที่ได้จากการขายวัว 3 ตัว ประมาณ 25,000 บาท รับเช่าที่ดินของนางแขก บ้านสระกอไทร จำนวน 6 ไร่ เพื่อทำนา
4.นางยอน	-นำเงินจากการขายควายประมาณ 6,000 บาท รับจำนำของลุงจำนวน 3 ไร่ เพื่อปลูกข้าว

แต่ในสายตาของผู้ศึกษาพบว่า 10 ครอบครัวที่ชาวบ้านบอกนั้น ถ้าเปรียบเทียบกับที่อื่นๆ ที่ผู้ศึกษาเข้าไปสัมผัสชีวิตของเขาแล้ว บ้านไททรงามไม่มีคนจน เพราะในหมู่บ้านมีการช่วยเหลือกันในรูปแบบของกลุ่มชุมชน คนที่มีฐานะดีกว่าก็ให้โอกาสในการให้ทำงานตอบแทนช่วยเหลือ และที่สำคัญคนจนเหล่านี้เป็นคนจนเนื่องจากได้รับผลกระทบจากการกระทำของญาติพี่น้องและเครือญาติ แต่ครอบครัวคนจนในหมู่บ้านก็พยายามที่จะดิ้นรนให้หลุดพ้นจากการถูกทำร้ายจิตใจในอดีต ด้วยความขยันหมั่นเพียร และอดทน อย่างน้อยทั้ง 10 ครอบครัวยากจนก็มีที่ดินที่อาศัยเป็นของตนเอง มีทรัพย์สินที่พร้อมจะเปลี่ยนสภาพเป็น "เงิน" หรือรายได้ให้กับครอบครัว เมื่อถึงคราวจำเป็นก็มีทรัพย์สินที่พร้อมจะเปลี่ยนเป็นเงินได้ลงทุนและลงแรงในด้านการศึกษาลูกหลาน โดยได้รับความช่วยเหลือจากทุนการศึกษาของโรงเรียน และหน่วยงานที่สนับสนุนการศึกษา มีทรัพย์สินที่ช่วยอำนวยความสะดวกสบาย เช่น รถจักรยาน รถมอเตอร์ไซด์ หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เตารีด พัดลม และโทรทัศน์ เป็นต้น ไม่ว่าทรัพย์สินที่หามาได้นั้นจะมาจากการซื้อด้วยเงินผ่อนหรือเงินสดที่ย่อมจะมีราคาถูกกว่า แต่สำหรับคนจนในหมู่บ้านตามมุมมองของผู้ศึกษารูสึกว่า "เขายังกระตือรือร้นที่จะดิ้นรนให้กับสภาพชีวิตที่ดีขึ้นในวันข้างหน้า อย่างน้อยตอนนี้เขาก็มีแล้วครึ่งหนึ่งของชีวิตที่หามาได้จากน้ำพักน้ำแรงของเขาเอง" สำหรับตัวอย่างคนจนที่ผู้ศึกษาขอยกมาเป็นกรณีศึกษา ได้แก่

ครอบครัวของนางทองสา มีสมาชิก 5 คน เป็นชาย 1 คน หญิง 4 คน ได้แก่ นายบรรจง (จบ ป.4) นางทองสา (จบ ป.4) น.ส.เกศา (กำลังเรียน ม.3) ต.ญ.อภากาศรี (ไม่ได้ศึกษา) และต.ญ.รัตนวดี (กำลังศึกษา ป.3)

ครอบครัวของนางทองสาหรือ "น้ำเต็ม" เป็นครอบครัวที่ชาวบ้านบอกว่า มีฐานะยากจน ไม่มีที่ดินทำกิน แต่บุคคลลักษณะนิสัยส่วนตัวของน้ำเต็มและสามีเป็นคนขยันและกระตือรือร้น จึงมักมีคนให้ความช่วยเหลือน้ำเต็มโดยให้ทำงานบ้านเล็กๆ น้อยๆ เกิดเป็นรายได้ประจำ การที่ครอบครัวของน้ำเต็มต้องประสบปัญหาไม่มีที่ดินทำกินหลังจากที่พ่อของน้ำเต็ม (นายสุข) เสียชีวิตลง และแม่ (นางกลั่น) ต้องทำนาและรับจ้างเพิ่มเพื่อให้เกิดรายได้มาเลี้ยงลูก ต่อมาน้ำชายของน้ำเต็ม (นายสุพรรณ อดีตผู้ใหญ่บ้าน) ได้ขายที่ดินจำนวน 12 ไร่ที่เป็นที่ดินทำกินขณะนั้น เพื่อนำเงินไปชำระหนี้ของตนเอง โดยไม่ได้บอกให้ครอบครัวของน้ำเต็มทราบเนื่องจากกลัวว่าแม่ของน้ำเต็มและคนใน

ครอบครัวจะไม่ยอมยกที่ดินดังกล่าวให้ ประกอบกับที่ดิน 12 ไร่ นี้ ยังไม่ได้โอนเป็นชื่อของแม่ น้ำเต็ม การเข้าครอบครองที่ดินแปลงนี้จึงเป็นไปได้โดยง่าย เพราะว่าพ่อ (นายบัน) ของแม่ น้ำเต็มเองนั้น เห็นว่าลูกเขยของตนเองตายไปแล้ว การที่แม่ น้ำเต็มจะครอบครองที่ดินไว้ทำนาคนเดียวก็คงไม่ไหว เลยตัดสินใจยกที่ดินให้ลูกชายและลูกสาวคนถัดมาดูแล จากเหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้ครอบครัวของน้ำเต็มไม่มีที่ดินทำกินตั้งแต่นั้นมา

ต่อมาภายหลังเมื่อน้ำเต็มได้แต่งงานกับนายบรรจงแล้ว และได้ไปทำงานรับจ้างอยู่ที่จังหวัดสมุทรปราการ ทำงานขายอาหารในร้านที่อยู่ตามห้างสรรพสินค้าตามคำชักชวนของน้องสาวที่ได้ไปทำงานอยู่ก่อน และเก็บเงินได้จำนวนหนึ่งจึงพากันกับมาอยู่ที่บ้านอย่างถาวร แต่ก็ยังไปทำงานที่ร้านอาหารบ้างถ้าเจ้าของร้านอาหารขาดลูกมือ

หลังจากที่น้ำเต็มกลับมาอยู่บ้าน แบบคนที่ไม่มีที่ดินทำกินแล้ว น้ำเต็มและสามีก็ขอแบ่งที่ดินจากแม่สามมีเพื่อทำนา ซึ่งมีข้อตกลงว่า ต้องแบ่งข้าวกันแบบพี่เอาสอง น้องเอาหนึ่ง (2 : 1) คือ คนที่ทำนาจะได้ผลผลิต 2 ส่วน เจ้าของที่ทำนาจะได้ผลผลิต 1 ส่วน และยังได้รับการว่าจ้างให้เลี้ยงวัวของนางรำไพ จำนวน 4 ตัว การเลี้ยงวัวก็จะเป็นการเลี้ยงแบ่งลูกกัน คือ เมื่อแม่วัวตั้งท้องลูกตัวแรกที่ตกมาจะเป็นของคนเลี้ยง และเมื่อแม่วัวตั้งท้องอีก ลูกที่ตกมาจะเป็นของเจ้าของ ผู้ที่ทำหน้าที่เลี้ยงวัวให้กับนางรำไพ คือ ด.ญ.อาภาศรี (ตุ่ย) ซึ่งไม่ได้เรียนหนังสือแล้ว เพราะว่าครอบครัวไม่สามารถที่จะรับภาระค่าใช้จ่ายของลูกที่เรียนหนังสือติดกันได้ ตุ่ยจึงตัดสินใจลาออกมาช่วยพ่อแม่ทำนาและรับจ้าง เพื่อให้พี่กับน้องได้เรียนหนังสือ

นอกจากนี้ เมื่อหมดช่วงฤดูการทำนาและเก็บเกี่ยวผลผลิตเรียบร้อยแล้ว ครอบครัวน้ำเต็มทั้งครอบครัวยังออกไปทำงานรับจ้าง โดยเฉพาะนายบรรจงต้องไปรับจ้างไกลถึงจังหวัดฉะเชิงเทรา ระยอง จันทบุรี ชลบุรี ซึ่งเป็นการรับจ้างตัดไม้ในสวนปาล์มคาลิปัตส์ที่มีนายหน้ามาหาคนงานถึงหมู่บ้าน การรับจ้างตัดไม้เป็นอาชีพหนึ่งที่ชาวบ้านให้ความสนใจ ส่วนตัวของน้ำเต็มเองในปัจจุบันก็รับจ้างทำงานบ้านของครอบครัวนายธงชัย ซึ่งเป็นข้าราชการครูและเป็นผู้ที่มีฐานะดี ในบ้านไทรงาม ได้ค่าจ้างเดือนละ 1,000 บาท

จากความขยันและกระตือรือร้นของน้ำเต็ม การได้ใกล้ชิดกับครอบครัวที่มีฐานะและมีโอกาสดีกว่า ทำให้น้ำเต็มได้เป็นกรรมการบริหารของกลุ่มกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาทและกลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่ (กักระตุก) ด้วย

ครอบครัวนางสนามหรือยายหนอย มีสมาชิก 6 คน เป็นชาย 1 คนและหญิง 5 คน ลักษณะบ้านที่อาศัยเป็นบ้านไม้ 2 ชั้น หลังคาสังกะสี ตั้งอยู่ที่ที่ดินของนางพันธ์ ครอบครัวของยายหนอยเป็นครอบครัวที่ชาวบ้านทั่วไปบอกว่า “มีความลำบากมากกว่าครอบครัวฐานะยากจนครอบครัวอื่นๆ” เพราะว่ายายหนอยมีนิสัยชอบดื่มสุราเป็นประจำเข้า-เย็น วันละประมาณ 12 บาทหรือมากกว่านั้น สามีของยายหนอย (นายสุพจน์ หรือ ตาจอมน) มีอาการเป็นโรคประสาท ไม่สามารถที่จะทำงานรับจ้างได้เต็มที่ ต้องกินยาและหาหมออยู่เป็นประจำ สาเหตุของการเป็นโรคประสาทของตาจอมน เนื่องจากเคยไปรับจ้างตัดไม้ในเขตจังหวัดชลบุรี จันทบุรี นายจ้างได้ผสมยาบ้าในน้ำดื่ม รับจ้างอยู่ประมาณ 2 ปี จึงรู้ว่าติดยาบ้า ต่อมาได้ประสบอุบัติเหตุรถตกว่า อาการติดยาจึงแสดงออกมา เคยเข้ารับการรักษาตัวที่โรงพยาบาลนานประมาณ 5-6 ปี จนอาการดีขึ้นจึงกลับมารักษาตัวที่บ้าน ในครอบครัวของนางสนามนอกจากนายสุพจน์แล้ว ยังมีภรรยาของครอบครัวอีก 2 คนที่ต้องดูแลคือ แม่ของนายสุพจน์ (นางพันธ์) ซึ่งอายุประมาณ 69 ปี ร่างกายไม่แข็งแรงต้องนั่งรถเข็น และลูกสาวคนเล็กอายุประมาณ 11 ปี ยังไม่สามารถที่จะไปทำงานรับจ้างเพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัวได้ แต่สามารถแบ่งเบาภาระงานบ้านได้บ้างหลังจากเลิกเรียน อาชีพเสริมที่ครอบครัวนี้ทำอยู่เพื่อหารายได้คือ การขายกับข้าว จะได้กำไรวันละประมาณ 30-50 บาท เพราะไม่ต้องลงทุนมาก เนื่องจากเป็นอาหารพื้นบ้าน เช่น ห่อหมกไก่หน่อไม้ หมกหัวปลี เป็นพืชผักที่หาได้ในบ้าน บางครั้งเมื่อลูกสาวคนโต (น.ส.อุไรพร) ที่ไปทำงานรับจ้างที่กรุงเทพฯ (ประมาณ 6 เดือน) ส่งเงินกลับมาบ้าน นางสนามก็จะนำเงินนั้นมา

ซื้อปลาช่อน ปลาดุก และนำไปแลกข้าวไว้กิน โดยให้นายสุพจน์ช่วยเข็นรถรับข้าวเปลือก รายได้ส่วนหนึ่งจึงมาจากการที่ลูกสาวส่งเงินมาช่วยเหลือครอบครัว บางครั้งถ้าลูกสาวส่งเงินมาไม่ทันหรือไม่ได้ขายของ นางสนามก็จะขอข้าวสารหรือข้าวเปลือกจากญาติพี่น้องมาไว้กินหรือยืมเงินญาติหรือคนรู้จักมาไว้ใช้จ่าย เมื่อลูกสาวส่งเงินมาก็จะคืนให้ ซึ่งบางคนก็ให้ยืมโดยไม่คิดดอกเบี้ย

การช่วยเหลือด้านอื่นๆ ที่ครอบครัวของนางสนามได้รับ คือ ลูกสาวได้รับการจัดสรรเงินทุนทางด้านการศึกษา จากโครงการ SIF เมนู 5 ประมาณ 2,000 บาท เมื่อปี 2543 และนางพันธ์ได้รับเงินสงเคราะห์คนชราเดือนละ 300 บาท ครอบครัวได้รับการจัดสรรที่ดินของกลุ่มเกษตรกรพลังงานแสงอาทิตย์จำนวน 2 งานให้ทำกินบริเวณพื้นที่ป่าสาธารณะของหมู่บ้าน แต่ไม่ได้ไปทำเนื่องจากไม่มีเวลาและแรงงาน

ครอบครัวของนางเรณู มีสมาชิก 7 คน เป็นวัยแรงงาน 3 คน ยังต้องพึ่งพิงครอบครัว 4 คน ลักษณะของบ้านพักอาศัยเป็นบ้านชั้นเดียวอยู่ในที่ดินของแม่ (นางน้อย) ความเป็นมาของครอบครัวนางเรณู ชาวบ้านบอกว่า เป็นครอบครัวที่ไม่มีที่ดินทำกิน ลูกมาก ไม่ขยัน แต่ผู้ศึกษาพบว่า ครอบครัวของนางเรณูมีลูกที่ยังเป็นภาระมากเนื่องจากมีลูกเล็กและมีหลานชาย (อายุ 1 และ 4 ขวบ) ที่ต้องเอาใจใส่ดูแล บุตรชายคนหนึ่งของนางเรณูไปทำงานรับจ้างกับญาติที่จังหวัดอยุธยา รายได้ส่วนหนึ่งจึงมาจากลูกชาย

ครอบครัวของนางเรณูไม่มีที่ดินทำกิน เนื่องจากแม่ของนางเรณู (ยายน้อย) ยังไม่ยกที่ดินทำกินให้ ก่อนหน้านั้นนางเรณูเคยได้อาศัยที่ดินของมารดาทำนา ต่อมามารดาเอาที่ดินไปจำนอง แต่นางเรณูยังได้ทำนาอยู่ โดยแบ่งผลผลิตให้กับผู้รับจำนอง แต่ในปี 2544 นางน้อยไม่ให้นางเรณูทำนาในที่ดินของตน และได้นำที่ดินไปให้กับลูกเขยคนโตทำนาแทน ทำให้นายทองนาค (สามีของนางเรณู) ออกไปทำงานรับจ้างตัดไม้และรับจ้างทำงานก่อสร้างตามสถานที่ต่างๆ ตามแต่จะมีคนมาบอกจ้างให้ไปทำ

การแก้ปัญหาของครอบครัวนางเรณู ซึ่งค่อนข้างลำบากกว่าครอบครัวอื่นๆ ที่ฐานะใกล้เคียงกัน เนื่องจากมีลูกมากและไม่มีแรงงานที่จะช่วยทำงานเสริมรายได้ แต่นางเรณูยังมี "ควาย" ที่เป็นทรัพย์สินในครอบครัวที่สามารถเปลี่ยนเป็นเงินได้เมื่อมีความจำเป็นเกิดขึ้น นางเรณูได้บอกกับผู้ศึกษาว่า "ต้องการที่จะขอกู้เงินกองทุนหมู่บ้านจำนวน 30,000 บาท เพื่อจะนำมาไถ่ถอนที่ดินที่นางน้อยได้จำนองไว้ แต่ก็ไม่สามารถที่จะกู้ได้เนื่องจากจำนวนเงินมากเกินวงเงินที่กำหนด" แต่ผู้ศึกษาได้แนะนำให้ปรึกษากับกรรมการกองทุนหมู่บ้านเพื่อขอคำแนะนำ

ครอบครัวของนางเรณูเคยมีปัญหาเกี่ยวกับกลุ่มในหมู่บ้าน เนื่องจากต้องการเงินมารักษาบุตรชายคนเล็กซึ่งป่วย แต่ทางกลุ่มไม่ยินยอมให้นางเรณูยืมเงินมารักษาบุตรชาย จึงมีปัญหากันและกลุ่มมีมติให้นางเรณูถอนเงินจำนวน 1,500 บาท และให้ออกจากกลุ่ม ปัจจุบันนางเรณูจึงไม่มั่นใจในการบริหารกลุ่มที่ตนเคยเป็นสมาชิก และไม่ไว้วางใจการดำเนินงานของกลุ่ม แต่ก็ไม่สามารถบอกเล่าให้ใครฟังได้ นางเรณูได้รับความช่วยเหลือจากผู้ใหญ่บ้านและกลุ่มเกษตรกรพลังงานแสงอาทิตย์ในการจัดสรรที่ดินจำนวน 3 งาน ให้ทำกิน ซึ่งนางเรณูและครอบครัวได้ปลูกผักสวนครัวไว้ขายและกิน ในรอบปีที่ผ่านมานางเรณูมีรายได้จากการขายผักประมาณ 20,000 บาท

การแก้ปัญหา : ทางออกของคนจน

การแก้ปัญหาของชาวบ้านในอดีตกับปัจจุบัน มีความแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่ยังคงลักษณะของสังคมเกษตรที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน

ปัญหาของชาวบ้าน (เท่าที่พบจากการพูดคุย)	การแก้ปัญหาในอดีต	การแก้ปัญหาในปัจจุบัน
1. การขาดแคลนอาหาร ไม่มีอาหาร เพียงพอ	> นำผลผลิตที่มีอยู่ออกไปแลกเปลี่ยนกับ หมู่บ้านอื่น > รับจ้าง	> ขอยืมเงินจากญาติพี่น้อง > ขอเงินเชื่อจากร้านค้าในหมู่บ้าน > รับจ้างเพิ่มเติม
2. ไม่มีที่ดินทำกิน	> จ้างจอบที่ดินทำกินเพิ่มเติมโดยเข้าไปถาง หรือจ้างจอบที่ดินในที่ยังไม่มีเจ้าของ	> ขอเช่าที่ดินจากผู้อื่น โดยเสียค่าเช่า เป็นผลผลิต หรือเงิน > ขายทรัพย์สิน เช่น วัว ควาย และรับ จ่านาที่ดิน เพื่อใช้ทำการเกษตร
3. ปัญหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจใน ครอบครัว (เหตุการณ์ไม่คาดฝัน เช่น มีคนตายหรือเจ็บป่วย)	> ขอความช่วยเหลือจากญาติพี่น้อง	> ทำประกันชีวิตกับตัวแทนของบริษัท ประกันชีวิต > เป็นสมาชิกของกลุ่มฌาปนกิจ > ขายทรัพย์สิน
4. ปัญหาการศึกษาของบุตรหลาน	> ขอให้ญาติพี่น้องช่วยส่งเสียเล่าเรียน > ให้ลูกบวชเรียน > รับจ้างทำงาน	> กู้ยืมเงินจากกองทุนเพื่อการศึกษาของ รัฐบาล > ขอทุนการศึกษาจากโรงเรียน > ขายทรัพย์สินบางส่วน
5. ปัญหาอื่นๆ (ต้องชำระหนี้สิน ถูกโกง)	> ขอความช่วยเหลือจากญาติพี่น้อง และ สมาชิกในครอบครัว	> นำที่นาไปจำนองไว้กับนายทุน และ ยอมเสียดอกเบี้ยอัตราสูง

กลุ่มในหมู่บ้านและการช่วยเหลือจากกลุ่ม

ลักษณะของกลุ่มในหมู่บ้านที่เป็นการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกันระหว่างสมาชิกกลุ่มเล็กๆ ที่รู้จักกันภายในหมู่บ้านไม่กี่ครอบครัว ต่อมาภายหลังกลุ่มที่มีอยู่ได้รับคำแนะนำจากชาวบ้านหมู่อื่นและจากเจ้าหน้าที่กองทุนของ SIF ในการเขียนโครงการขอรับการสนับสนุนงบประมาณทำกิจกรรมและบริหารกลุ่ม กลุ่มจึงมีการขยายสมาชิกออกไปอย่างกว้างขวาง ไม่ได้จำกัดให้อยู่ในหมู่บ้านไตรมาส แต่รวมหมู่บ้านสระกอไทรด้วย โดยมีวัตถุประสงค์หนึ่งที่ต้องการลดปัญหาการขัดแย้งที่เคยเกิดขึ้นในอดีตระหว่างบ้านสระกอไทร-ไตรมาส จากการเกิดการทำกิจกรรมร่วมกันนี้ สองหมู่บ้านได้มีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มและหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี เกิดการเรียนรู้ในกระบวนการทำงานเพื่อให้กลุ่มได้ประสบความสำเร็จไปทีละขั้นตอน ถึงแม้จะมีปัญหาอุปสรรคบ้างจากการที่ขาดกฎระเบียบของกลุ่มและขั้นตอนการประสานงานที่ต้องปฏิบัติร่วมกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ ของรัฐและองค์กรอิสระที่เข้ามาในหมู่บ้าน แต่ส่วนหนึ่งก็เกิดความสามัคคี เอาใจใส่ ดูแล ช่วยเหลือต่อการทำงานของคณะกรรมการและสมาชิกที่เข้าร่วมกลุ่ม ซึ่งผู้ศึกษาขอยกตัวอย่างของกลุ่มที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และสมาชิกได้ปรับตัวในการทำงานร่วมกับกลุ่มมากขึ้น ได้แก่

กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มสตรีแม่บ้านเริ่มต้นจากการทำงานของคน 15 คน ที่ทอผ้าไหมมัดด้ายก็กระตุก ด้วยเหตุผลที่ว่า ปัจจุบันนี้คนในหมู่บ้าน ซึ่งมีเชื้อสายเขมรในชุมชนนิยมผ้าทอมัดหมี่มากขึ้น แต่ในชุมชนไม่มีผู้ที่สามารถถ่ายทอดการทอผ้าได้ เพราะต้องใช้ทุนจำนวนมาก เนื่องจากในหมู่บ้านไม่มีวัตถุประสงค์ที่จะนำมาสอนสมาชิกได้ ทางกลุ่มจึงได้ตกลงที่จะเขียนเสนอขอโครงการจาก SIF ชื่อโครงการว่า “พัฒนาอาชีพและอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยมีนางรำไพ เป็นผู้ประสานงานโครงการมีการทำกิจกรรมร่วมอยู่ 3 กิจกรรมคือ การทอผ้าไหมมัดหมี่ (ก็กระตุก) การเลี้ยงวัว-ควาย และการอนุรักษ์วัฒนธรรมกลองยาวมีบัญชีของกลุ่มว่า “กองทุนชุมชนพัฒนาอาชีพและอนุรักษ์วัฒนธรรม

พื้นบ้าน" กิจกรรม 3 กิจกรรมนั้นจะมีการเลือกประธาน รองประธาน เลขานุการ เภรัญญิก ของแต่ละกลุ่มและมีการเลือกคณะทำงานเพื่อดูแลกลุ่ม 3 กลุ่มอีกหนึ่งชุด กิจกรรมการทอผ้าไหมมัดหมี่ เป็นกิจกรรมที่ทำให้กลุ่มต่างๆ เกิดการเรียนรู้มากที่สุด เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่มีปัญหามากที่สุดในการทำงานแต่เป็นกิจกรรมที่ทำให้กลุ่มอื่นได้เกิดการเรียนรู้และต้องปรับปรุงกลุ่มของตนเองให้มีความชัดเจนในการทำงานให้โปร่งใส มีการวางกติกา ระเบียบจัดสรรผลประโยชน์ให้กับสมาชิกอย่างทั่วถึงกันหมด เนื่องจากว่าการทำงานของกลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่นั้น ไม่มีความชัดเจนในเรื่องของการบริหารงาน งบประมาณเบิกจ่ายในการ จัดสรรเงินซื้อวัสดุอุปกรณ์ ทำให้สมาชิกส่วนหนึ่งเกิดความสงสัยเป็นประเด็นขัดแย้งระหว่างสองบ้านที่เข้ามาร่วมกลุ่ม ทำให้กลุ่มต้องพิจารณารูปแบบการบริหารงาน และการจัดสรรผลประโยชน์เข้ากลุ่มใหม่เพื่อให้การดำเนินงานของกลุ่มอยู่รอดและเป็นกลุ่มที่มีการหมุนเวียนของเงินทุนในชุมชน

จากมุมมองของผู้ศึกษาพบว่า การบริหารของกลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่เป็นการบริหารงานด้วยบุคคลคนเดียวและเป็นผู้ที่มีฐานะในหมู่บ้านมีความคุ้นเคยกับสมาชิกเดิมทั้ง 15 คน ต่อมาเมื่อทางกลุ่มต้องการขยายสมาชิกโดยไม่ดูความพร้อมของตนเอง จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้สมาชิกที่เข้ามาร่วมกลุ่มภายหลังมีข้อขัดแย้งสงสัยและเป็นจุดหนึ่งที่ทำให้เกิดการขัดแย้งกันเพิ่มขึ้นหลังจากที่เคยเกิดความขัดแย้งไปแล้วระหว่าง 2 หมู่บ้านเมื่อประมาณ 10 ปีก่อนการแยกบ้าน แต่จากการขัดแย้งนี้ ทำให้กลุ่มอื่นๆ ที่มีอยู่กระตือรือร้นในการทำงานด้วย การบริหารของกลุ่มจึงมีปัญหาอุปสรรคอยู่บ้าง แต่สมาชิกก็สามารถที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาให้ผ่านไปได้ เพื่อให้กลุ่มมีเงินทุนหมุนเวียน

บทบาทของกลุ่มคนที่เข้ามาร่วมกลุ่ม โดยทั่วไปเข้ามาร่วมเป็นสมาชิก และได้รับเลือกตั้งเป็นกรรมการ การเข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่ม ทางกลุ่มไม่ได้มีการกำหนดฐานะของผู้เข้าร่วมกลุ่ม ชาวบ้านเป็นผู้ตัดสินใจเองว่าจะเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มใดในหมู่บ้าน ทุกคนที่เข้าร่วมกลุ่มจะได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมกลุ่มด้วยตัวของตัวเอง เช่น เมื่อกลุ่มมีการนัดหมายมาประชุม สมาชิกที่ไม่ได้มาร่วมประชุมก็จะขาดโอกาสรับรู้ข้อมูลจากกลุ่มด้วยตนเอง แต่เมื่อสังเกตดูแล้ว สมาชิกที่ไม่ได้เข้ามาร่วมกลุ่มนั้น เพราะมีภาระที่ผูกพันอยู่กับครอบครัว การเข้ากลุ่มจึงมีปัญหาในเรื่องของเวลาที่จะมาร่วมประชุมหรือทำกิจกรรม

กิจกรรมกลุ่มในหมู่บ้านไทรงามมีทั้งหมด 9 กลุ่ม เป็นกลุ่มที่ชาวบ้านร่วมจัดตั้งขึ้นมา จำนวน 5 กลุ่มดังนี้

1. กลุ่มฉาบป่นกิจกรรมหมู่บ้านไทรงาม คราวเรือนละ 30 บาท
2. กลุ่มฉาบป่นกิจกรรมหมู่บ้านไทรงาม คราวเรือนละ 100 บาท
3. กลุ่มเกษตรกรพลังงานแสงอาทิตย์
4. กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ประจำหมู่บ้านไทรงาม
5. กลุ่มสตรีแม่บ้าน บ้านไทรงาม

อีก 4 กลุ่ม เป็นกลุ่มลักษณะเครือข่าย โดยชาวบ้านเป็นสมาชิกร่วมกับกลุ่มใหญ่ในอำเภอหรือจังหวัด ได้แก่

1. กลุ่มสมาชิกสหกรณ์การเกษตรอำเภอสตึก
2. กลุ่มลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
3. กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท
4. กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ 1 ล้านบาท ของบ้านไทรงาม

ความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอก

บ้านไทรงามได้รับสวัสดิการจากรัฐในด้านการช่วยเหลือผู้สูงอายุ คนละ 300 บาท จำนวน 5 คนและผู้พิการ จำนวน 5 คน ผู้สูงอายุได้แก่

1. นางพันธ์ุ (จน)
2. นายสุน (จน)
3. นางยอน (จน)
4. นางบุญเต็ม (ปานกลาง)
5. นายตุน (ปานกลาง)

ผู้สูงอายุทั้ง 5 คน แบ่งออกเป็นคนจนจำนวน 3 คน และคนฐานะปานกลาง 2 คน ที่มีความเสี่ยง เนื่องจากลูกหลานต้องออกไปทำงานและอยู่บ้านดูแลเด็กเล็กและไม่ได้ทำงานรับจ้างเพื่อให้เกิดรายได้ นอกจากเงินของลูกหลานที่ส่งกลับมาในหมู่บ้าน แต่ทั้ง 2 คนก็ยังมีที่ดินทำกินบ้างเล็กน้อยไม่ถึง 10 ไร่ ซึ่งชาวบ้านบอกว่า "ก็ช่วยเหลือกันไปเพราะเขาฐานะแย่กว่าเรามาก"

คนพิการจำนวน 5 คน ในหมู่บ้านเคยได้รับการช่วยเหลือจากรัฐเพียงครั้งเดียวในการเข้ามาดูแลและเยี่ยมตามแผนการทำงาน และมอบเงินช่วยเหลือให้เพียง 1 ราย

ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน

จำนวนครัวเรือน 78 ครัวเรือน จำนวนครัวเรือนที่ไม่มีไฟฟ้า ไม่มี

การเดินทาง : ลักษณะถนน ลาดยาง แต่ถนนภายในหมู่บ้านเป็นถนนลูกรัง

วิธีการเดินทางที่ชาวบ้านนิยมใช้ รถมอเตอร์ไซด์ของหมู่บ้านเพราะสะดวก

เวลาที่ใช้ในการเดินทางไปยังอำเภอ 15-30 นาที

เวลาเข้า-ออกของรถโดยสาร ในหมู่บ้านไม่มีรถโดยสาร ชาวบ้านจึงโดยสารรถประจำทางของบ้านหัวช้าง ซึ่งผ่านบ้านไทรงาม
ขาไปเวลา 08.00 น. และตอนกลับเวลา 11.00 น. ราคาค่าโดยสาร ไป-กลับ 14 บาท นักเรียน 10 บาท

ค่าเหมารถเวลามีคนไม่สบาย โรงพยาบาลและคลินิกในอำเภอ 300 บาท (ไป-กลับ) จังหวัด 500 บาท

จำนวนรถมอเตอร์ไซด์ 50 คัน จำนวนรถกระบะ 5 คัน จำนวนรถอื่นๆ รถโตเดินตาม 2 คัน รถโต 2 คัน จักรยาน 6 คัน

โรงเรียนประถมที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 0.7 กม. ค่ารถ - บาท/เดือน

โรงเรียนมัธยมต้น (ม.3) ที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 7 กม. ค่ารถ 120 บาท/เดือน

โรงเรียนมัธยมปลาย (ม.6) ที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 7 กม. ค่ารถ 120 บาท/เดือน

สถานีอนามัยที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากหมู่บ้าน - กม. โรงพยาบาลรัฐที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 8 กม.

ความเป็นมาของหมู่บ้าน :

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านยะวีก (อยู่ในเขตอำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์) ประมาณ 100 ปี เหตุผลของการอพยพ คือ
ต้องการขยายพื้นที่บ้าน เพราะชาวบ้านเดิม พื้นที่คับแคบ ที่ดินทำกินจำกัด ผู้นำในการอพยพ คือ ตาถั่งและตาพัด ซึ่งเป็น
พรานออกมาล่าสัตว์ และพบพื้นที่ตั้งบ้านดังกล่าวในปัจจุบัน

สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน : (สภาพทางภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ และการปกครอง)

บ้านไทรงาม พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลูกฟูก ดินทรายและดินปนทราย จึงขุดน้ำได้ไม่ลึกนักในบางพื้นที่ ภูมิอากาศมี 3 ฤดู
การปกครองมีผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2 คน

การใช้ที่ดิน : พื้นที่ทั้งหมด 1,200 ไร่ ที่อยู่อาศัย ไร่ พื้นที่เกษตร ไร่ พื้นที่ป่า ไร่

พืชหลัก : 1. ข้าว จำนวนครัวเรือนที่ปลูก 55 ครัวเรือน

2. อ้อย จำนวนครัวเรือนที่ปลูก 28 ครัวเรือน

3. มันสำปะหลัง จำนวนครัวเรือนที่ปลูก 2 ครัวเรือน

ประเภทของเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกิน โฉนด นส.3 และ สด.1

ปัญหาเรื่องดิน ส่วนใหญ่เป็นดินทราย บางที่จึงขุดน้ำไว้ไม่ตี ผลผลิตจึงได้ไม่เต็มที่

จำนวนครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินทำกิน 22 ครัวเรือน สาเหตุของการไม่มีที่ดิน 1. สมาชิกในครอบครัวนำที่ดินไปจำหน่าย
จำหน่ายไว้กับนายทุน เพื่อต้องการนำเงินมาลงทุน แต่ประสบความล้มเหลว เนื่องจากไม่สามารถผ่อนชำระดอกเบี้ยและเงินต้น
ได้ทั้งหมด ที่ดินจึงถูกยึด 2. พ่อแม่ไม่สามารถจับจองที่ดินได้ในอดีต ปัจจุบันจึงไม่มีมรดกให้กับลูก 3. เป็นบุคคลอื่นที่ย้าย
มาอยู่ในหมู่บ้าน และแต่งงานกับคนที่ไม่มีที่ดิน อย่างไรก็ตาม สามารถเช่าที่ดินทำกินได้ 7 ครอบครัวย โดยใช่วิธีการแบ่งข้าว
กัน คือ พี่ 2 น้อง 1 (คนทำได้ 2 ส่วน เจ้าของนาได้ 1 ส่วน) หรือวิธีการรับจำนำ โดยแล้วแต่ว่าผู้ให้เขาต้องการเงินเท่าไร มี
การต่อรองกันได้

โครงสร้างประชากร :

อายุ	ชาย	หญิง	รวม	จำนวนผู้ที่กำลังเรียน	ไปทำงานนอกหมู่บ้าน
0-1 ปี	1	3	4	-	-
1-5 ปี	16	21	37	16	-
6-11 ปี	83	20	43	44	-
12-14 ปี	8	10	18	16	1
15-17 ปี	14	10	24	9	2
18-49 ปี	82	78	160	2	63
50-59 ปี	15	17	32	-	-
60 ปีขึ้นไป	20	28	48	-	-
รวม	179	187	366	87	66

อาชีพ : (จำนวนครัวเรือน)

ทำนา 55 ครัวเรือน ทำไร่ 30 ครัวเรือน เลี้ยงสัตว์ 8 ครัวเรือน ประมง - ครัวเรือน ค้าขาย 2 ครัวเรือน
 โรงสี 3 ครัวเรือน ข้าราชการ 2 ครัวเรือน รับจ้าง(อย่างเดียว) 4 ครัวเรือน

ครัวเรือนที่มีคนไปทำงานในเมืองหรือกรุงเทพฯ 39 ครัวเรือน ไปทำงานต่างประเทศ 1 ครัวเรือน

ครัวเรือนที่ส่งลูกไปทำงานนอกหมู่บ้านตั้งแต่จบชั้นประถม ..... ครัวเรือน

คนจน :

ในหมู่บ้านมีคนจน 10 ครัวเรือน ลักษณะของคนจนในหมู่บ้าน ไม่มีที่ดินทำกิน ไม่ขยัน ไม่อดออม ซึ่เกียจ มีหนี้สินมาก
 ชอบดื่มสุรา ชอบเล่นการพนันและหวย

ในหมู่บ้านมีคนพิการ 5 คน ในหมู่บ้านมีคนเจ็บป่วยเรื้อรัง - คน ระบุโรค -

ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐอย่างไร มีเจ้าหน้าที่จากกรมประชาสงเคราะห์มาให้ความช่วยเหลือในช่วงแรก พร้อมกับเงินช่วยเหลือประมาณ 2,000 บาท แล้วก็หายเงียบไป อาจจะเป็นเพราะว่าคนพิการเหล่านี้มีญาติพี่น้องคอยดูแลใกล้ชิด

รายละเอียดด้านความมั่นคงและหลักประกันด้านสังคม

- > คนชราได้รับเงินสงเคราะห์ ไม่มี มี จำนวน 5 คน
- > ครัวเรือนที่ได้รับเงินสงเคราะห์จากกรมประชาสงเคราะห์ ไม่มี มี จำนวน ..... ครัวเรือน
- > คนจนในหมู่บ้านได้รับการช่วยเหลือด้านอาหารและที่พักจากใคร และอย่างไร ส่วนใหญ่จากญาติพี่น้อง โดยทำนาแบ่งข้าว เลี้ยงวัวควายแบ่งลูก ปลูกบ้านพักอาศัยในที่ดินเดียวกัน ..
- > สถานพยาบาลเบื้องต้นในหมู่บ้าน มี ไม่มี ทำอย่างไรเวลามีคนป่วย ซึ่อย่าจาก ศสมช. รับประทาน
- > ในกรณีที่ไม่มีเงินจ่ายค่าเดินทางไปโรงพยาบาล มีวิธีแก้ปัญหาอย่างไร ญาติผู้ป่วยจะขอผ่อนผันหรือผลัดไปชำระเมื่อมีเงิน ..

การรวมกลุ่ม :

หมู่บ้านได้รับหรือมี กขคจ. กองทุนเศรษฐกิจ 100,000 เงินสงเคราะห์ (12,500 บาท) กองทุนหมู่บ้าน
 SIF SIF menu5 มี NGO ในหมู่บ้าน อื่นๆ ระบุ.....

ในหมู่บ้านมีกลุ่มทั้งหมด 9 กลุ่ม

ชื่อกลุ่ม	จำนวนสมาชิก	เงินทุนหมุนเวียน (ปัจจุบัน)	ประวัติการจัดตั้ง (ปีที่ตั้ง เหตุผลในการตั้งกลุ่ม)	ประโยชน์ของกลุ่ม
1. กลุ่มเกษตรกรพลังงานแสงอาทิตย์	70	-	ประมาณเดือนเมษายน 2543 เพื่อให้เกษตรกรช่วยดูแลรักษาโครงการน้ำบาดาลและพื้นที่ป่า	ได้อาศัยพื้นที่ป่าทำกิน ปลูกผักสวนครัว
2. กลุ่มสัจจะออมทรัพย์	91	ประมาณ 20,000	ปี 2541 แต่มีปัญหาต้องหยุดการดำเนินงานไป และเริ่มใหม่ปี 2544 ประมาณเดือนสิงหาคม	มีเงินออมจากการฝากเงินเข้ากลุ่ม และสามารถกู้เงินได้ไม่เกินคนละ 5,000 บาท
3. กองทุน SIF เมนู 5 (ตั้งร้านค้า)	57	70,000	ปี 2543 เดือนกันยายน เพื่อให้สมาชิกรู้จักการลงทุน และเก็บเงิน	สามารถซื้อของชิ้นเชื่อได้ และได้รับเงินปันผล
4. กองทุน SIF (กลุ่มผู้เลี้ยงวัว-ควาย)	90 (2 หมู่บ้าน)		มีการเลี้ยงวัว-ควายกันอยู่เดิมและได้รับเงิน SIF มาช่วยเหลือ	ได้โค-กระบือมาเลี้ยง
5. กองทุน SIF (กลุ่มสตรีทอผ้าไหม-มัดหมี่)	45 (2 หมู่บ้าน)		เนื่องจากการทอผ้าไหมกันอยู่ก่อน จึงรวมกลุ่ม และขอเงิน SIF ช่วยเหลือ	สมาชิกได้มาร่วมทำกิจกรรมกับกลุ่ม เรียนรู้การทำผ้ามัดหมี่
6. กองทุน SIF (กลุ่มดนตรี-กลองยาว)	25 (2 หมู่บ้าน)		ต้องการอนุรักษ์ดนตรี-กลองยาว ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของหมู่บ้านเขมร	สมาชิกสามารถหารายได้เสริมจากการแสดงกลองยาว
7. กลุ่มสมาชิกมาปนกิจ บ้านไทรงาม 30 บาท	83		ประมาณ 10 ปี เพื่อต้องการช่วยเหลือครอบครัวผู้ตาย	ครอบครัวได้รับเงินช่วยเหลือ
8. กลุ่มสมาชิกมาปนกิจ บ้านไทรงาม 100 บาท	15		ประมาณ 4 ปีที่ผ่านมา เพื่อต้องการช่วยเหลือครอบครัวผู้ตาย	ครอบครัวได้รับเงินช่วยเหลือ
9. กลุ่มผู้เลี้ยงสุกร	36		เริ่มปี 2540 เพื่อการส่งเสริมรายได้ให้แก่กลุ่มสตรีในหมู่บ้าน	สร้างรายได้ให้กับกลุ่มแม่บ้าน
10. กองทุนหมู่บ้าน	69	1,000,000	เป็นนโยบายของทางราชการ	สมาชิกได้รับการช่วยเหลือกู้เงิน

บ้านบางไผ่

ข้อมูลทั่วไป

บ้านบางไผ่ เป็นหมู่บ้านทางภาคใต้ เดิมหมู่บ้านนี้เป็นเพียงลำบางเล็กๆ แยกจากคลองเปิดลำง เป็นเส้นทางคดเคี้ยวครึ่งวงกลมระยะทาง 500 เมตร โอบล้อมไปด้วยดงไผ่ ในอดีตนายทิด ได้หักร้างถางดงไผ่ ซึ่งต้นไผ่ได้สูญหายไป ต่อมาชาวบ้านได้ปลูกมะพร้าวแทนและยังเหลือลำบางเล็กๆ อยู่ โดยชาวบ้านได้ใช้ลำเลียงพืชผลและสัญจรไปมา แต่ด้วยความเคยชินชาวบ้านจึงยังคงเรียกว่า “บ้านบางไผ่” เนื่องจากมีคลองไหลผ่านกลางหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงนิยมใช้เรือเป็นพาหนะในการเดินทาง ซึ่งเป็นเรือแจว เรือพาย ปรับเปลี่ยนมาเป็นเรือยนต์และบางที่ต้องเดินตามป่าในสวน ต่อมาจึงงบประมาณจากทางราชการในการสร้างถนนเริ่มจากถนนลูกรังเปลี่ยนแปลงจนเป็นถนนลาดยางในปัจจุบัน

สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน เป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำไหลผ่านกลางหมู่บ้าน สภาพภูมิอากาศไม่เย็นและไม่ร้อนจัด อากาศกำลังสบายมีเฉพาะฤดูร้อนและฤดูฝน แต่จะมีน้ำท่วมเล็กน้อยในช่วงเดือน 11-12 เพราะน้ำขึ้น แต่ก็ท่วมขังไม่นาน ในแต่ละวันน้ำจะขึ้นและท่วมขังประมาณ 2-3 ชั่วโมงและลงในที่สุด

บ้านบางไผ่มีประชากรทั้งหมด 256 คน ชาย 118 คน หญิง 138 คน และมีจำนวนครัวเรือน 67 ครัวเรือน โดยชาวบ้านมีอาชีพหลักทำสวนมะพร้าว และทำประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพรอง นอกนั้นเป็นอาชีพรับจ้าง รับราชการ และค้าขาย

คนจน

จำนวนคนจนที่ชาวบ้านบอกและได้พูดคุยกับผู้นำชุมชนมีประมาณ 22 คน แต่จำนวนคนจนทางการเพื่อรับการช่วยเหลือจากภาครัฐมี 19 คน โดย 17 คน ได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรเครือข่ายไทยพุทธ-มุสลิมร่วมใจพัฒนา ซึ่งของงบประมาณสนับสนุนจากกองทุนเพื่อสังคม (SIF) เป็นโครงการสวัสดิการเร่งด่วน เมนู 5 ที่ช่วยเหลือผู้ยากลำบากในชุมชน และอีก 2 คน เคยได้รับความช่วยเหลือจากประชาสงเคราะห์จังหวัด

หลังจากที่ได้เข้าไปคลุกคลีในพื้นที่ได้ทราบว่าคนจนจริงๆ ที่ไม่สามารถทำงานและช่วยเหลือตนเองได้อย่างหรือแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตได้เช่นคนจนรายอื่น มีประมาณ 4 ครัวเรือน (11 คน)

ลักษณะคนจนในสายตาชาวบ้านของหมู่บ้านบางไผ่

- ก. เป็นคนชรา ทำมาหากินไม่ได้ ได้แก่ นางกิมจันทร์ นางเหลียว นางเอื้อน นายนิ๊ก (สามีนางเอื้อน) นางเชย และนางเชียม 5 ใน 6 คนนี้ (ยกเว้นนางเชย) ไม่มีที่ดินต้องอาศัยอยู่กับญาติและอยู่ในที่ดินของญาติ บ้างก็โดนอุปสมบัติที่ดินไปหมด
- ข. คนพิการ เช่น นายจรงค์ พิการตัดขาเป็นแผลเรื้อรัง อาศัยเฝ้าบ้านให้คนอื่น
- ง. เด็กกำพร้า ซึ่งได้รับความช่วยเหลือเป็นทุนการศึกษาจำนวน 6 ราย ได้แก่ ด.ญ.จุฑามาศ ด.ช.วรพล นายวันชนะ ด.ช.สิทธิพร น.ส.พรศิริ และด.ช.พงษ์พิเศษ

- ง. เป็นม่าย ซึ่งครอบครัวยากจน บางรายอยู่คนเดียวหากินคนเดียว มี 4 ราย ได้แก่ นางเหียง นางยุพิน นางดาวเลื่อน และนายนิพนธ์

จากลักษณะคนจนที่กล่าวมาส่วนมากจะประกอบอาชีพรับจ้างหากินวันใช้วัน และมีบางรายทำประมงชายฝั่ง ส่วนคนชราบางรายที่ได้รับความช่วยเหลือเจ็บป่วยเรื้อรัง ทำมาหากินอะไรไม่ได้ อาศัยลูกหลานกินไปวันๆ นอกจากนี้ยังมีพวกที่ไม่ขยันหากิน

ในหมู่บ้านบางไผ่นั้นพื้นฐานทรัพยากรมีมาก เพราะมีแม่น้ำไหลผ่านกลางหมู่บ้าน สามารถหาสัตว์น้ำได้ บริเวณริมแม่น้ำลำคลองมีต้นจากงอกตามธรรมชาติ สามารถเก็บตัดจากเป็นอาชีพเสริมได้ อีกทั้งอาชีพหลักของชาวบ้านคือ การทำสวนมะพร้าว ก็มีเปลือกมะพร้าว กะลามะพร้าว ก้านมะพร้าว ฯลฯ สามารถแปรรูปและเปลี่ยนเป็นเงินได้ ฉะนั้น ปัญหาเรื่องทรัพยากรแยหรือเสื่อมโทรมมีน้อย นั้นไม่ถือว่าเป็นปัญหาอุปสรรคในการดำรงชีวิตของชาวบ้าน เพราะถ้าขยันก็ดำรงชีวิตอยู่ได้สบาย

สาเหตุของความจน (ทฤษฎีความจน)

1) จนเพราะทำตัวเอง เช่น รายของนายสมนึกและนางเอื้อน เมื่ออดีตนายสมนึกเคยรวย พอมีอันจะกินสืบเนื่องจากต้นตระกูลของนายสมนึกคือ นายหืด เป็นผู้บุกเบิกหักร้างถางพงในบางไผ่จนเป็นเจ้าของที่ดินแทบทั้งบาง และนายหืดเป็นคนขยัน เพราะเมื่อสมัยก่อนใครถางได้ก็จับจองไปในผืนดินนั้นๆ แล้วนายหืด ซึ่งเป็นปู่ของนายสมนึก ก็มีลูก 4 คน คือ

1. นายยก มีลูกชาย 2 คน ลูกสาว 1 คน ปัจจุบันไปอยู่ที่อื่น
2. นายเชย มีลูกชาย 1 คน ลูกสาว 2 คน ไปอยู่ที่อื่นเช่นกัน
3. นายช้อย มีลูกชายคนเดียวคือ นายสมนึก
4. นางเรียม มีลูกชาย 3 คน ลูกสาว 2 คน ไปอยู่ที่อื่นเช่นกัน

รุ่นพ่อของนายสมนึก (ตานึก) คือ นายช้อยและนางพิม (แม่ตานึก) ทำสวนมะพร้าว และยังเป็นเจ้าของที่ดินแทบทั้งบางเหมือนเดิม อีกทั้งเป็นคนขยันทำมาหากินตลอด เล่ากันว่า ตาช้อย เป็นคนพูดไม่ชัดและไม่ค่อยเติมนัก แต่คนอื่นและญาติพี่น้องมักจะมารีบจ้างปอกมะพร้าวกับตาช้อยเสมอ เป็นที่ยอมรับกันว่า ตาช้อยชอบถางสวนตั้งแต่ตะวันยังไม่ขึ้น จนยันพระอาทิตย์ตกโน้นแหละถึงหยุดงานด้วยความขยัน

พอมารุ่นตานึกซึ่งเป็นลูกชายคนเดียวก็ได้มีโอกาสไปเรียนหนังสือในบ้านดอน หลังจากจบที่โรงเรียนวัดคือ วัดบางไผ่แล้ว ได้ไปเรียนต่อที่โรงเรียนอินทวิชัย เป็นโรงเรียนเอกชนตีเด่นและดังมากในสมัยนั้น ตานึกเรียนถึงชั้นมัธยมปีที่ 2 ต้องออกเพราะทนเรียนต่อไม่ไหว เนื่องจากไม่ชอบเรียนภาษาอังกฤษถูกรุลงโทษบ่อยครั้ง จึงออกมาอยู่บ้านเฉยๆ ตานึกบอกว่าชีวิตแถมไม่เคยลำบากเลยตั้งแต่เล็กจนโตเป็นหนุ่ม พ่อแม่เลี้ยงแบบสบายๆ แยกทำงานอะไรไม่ชำนาญไม่ว่าจะทำสวนมะพร้าว เช่น ถางหญ้า ปอกมะพร้าว หรือการออกทะเลก็ตาม

จนตานึกมาแต่งงานกับยายเอื้อน ตานึกก็ติดทหารเกณฑ์ และมีลูกด้วยกัน 5 คน

1. นายสำเนียง แต่งงานสามิตายไปอยู่ อ.กาญจนดิษฐ์
2. นายณรงค์ มีภรรยาอยู่บางไผ่ แต่ลูกๆ 2 คน ไปอยู่นนทบุรี

3. นายธวัช มีภรรยาอยู่บางไผ่เช่นกัน มีลูกสาว 3 คน กำลังเรียนหนังสืออยู่
4. นายเฉลิมชัย เป็นโสด
5. นางจงจิ้น มีสามี 2 คน คนแรกเสียชีวิต ปัจจุบันอยู่กับสามีใหม่

ตานึกก็เริ่มเล่นการพนันเรื่อยมาจนปลดจากทหารเกณฑ์ มาอยู่บ้านเฉยๆ ไม่ได้ทำอะไร เพราะมีทรัพย์สมบัติเยอะ และตัวยายเอื้อนก็ไม่ทำอะไร เพราะไม่สบายเรื่อยมาตั้งแต่มีลูก ปวดเนื้อตัวเจ็บออดๆ แอดๆ ชาวบ้านเล่าว่าทั้งคู่ไม่ทำอะไรเลย มักบอกว่าไม่สบายเรื่อย ตานึกก็เป็นชอบหืดด้วย ทรัพย์สมบัติเริ่มขายไปเรื่อย แล้วต่อมาตานึกก็ไปเป็นตำรวจยิงเล่นการพนันหนักจนต้องตัดที่ตัดทางขายไป ลูกเต้าไม่ได้เรียนหนังสือหรือรับการศึกษาสูงๆ จากการพูดคุยทุกคนล้วนจบ ป.4

พอลูกเต้าถามหรือใครถามว่าชายที่ทำไมจะหมดแล้ว ตานึกมักบอกว่า “ชายมารักษาแม่มีง” บางที่ตานึกเล่นการพนันจนต้องเอาที่ไปจำนอง เขายึดไปก็มี หรือเอาที่เป็นเดิมพันก็เคย ช่วงนั้นตานึกลาออกจากตำรวจ แก่ไม่บอกเหตุผลแต่ชาวบ้านบอกว่าเพราะเล่นการพนันตัวเดียว จนในที่สุดที่ทางก็หมด บ้านช่องไม่มีอยู่ ต้องมาอาศัยในที่ของญาติซึ่งเป็นหลานอยู่ทางกรุงเทพฯ โดยมาสร้างบ้านหลักเล็กๆ พออยู่ได้ในที่ของหลาน บ้านลูกชายก็เป็นคนสร้าง ตานึกและเมียกลายเป็นคนตกอับ หากินวันใช้วันก็ได้ไม่มากด้วยความไม่ชำนาญและสุขภาพไม่เอื้ออำนวย อีกทั้งปัจจุบันแก่มากไม่มีแรงไปทำมาหากิน อาศัยลูกชายที่เป็นโสดและมีอาชีพรับจ้างเลี้ยงดู

กรณีตานึกและยายเอื้อนนี้เข้าข่ายกับทฤษฎี จนเพราะทำตัวเอง ซึ่งมีสาเหตุมาจาก การไม่ขยันทำมาหากินสร้างสมบัติไว้ให้ลูกหลาน เล่นการพนัน ไม่ส่งเสริมให้ลูกๆ ได้รับความศึกษา ในขณะที่มีทรัพย์สินและการมีลูกมาก ล้วนเป็นสาเหตุของความจนของตานึกและยายเอื้อน ส่งผลมาถึงรุ่นลูกๆ บางคน ที่มีอาชีพรับจ้าง ต่อมารุ่นหลานก็ลำบากได้รับการศึกษาไม่เต็มที่

2) โชคร้าย ในการดำเนินชีวิต เช่น กรณีของนางจงจิ้น ซึ่งเป็นลูกสาวคนเล็กของนายนึ่งและนางเอื้อน มีสามีแล้วสามีตาย ได้สามีใหม่หวังว่าจะมีชีวิตที่ดีขึ้น สามีใหม่ก็มากเกิดอุบัติเหตุ จากคำบอกเล่าของชาวบ้านและตัวพี่จิ้นเองบอกว่า เมื่อก่อนพี่จิ้นเคยมีชีวิตที่สุขสบายพอสมควรเพราะแต่งงานกับหลวงเคว๊จ มีอาชีพทำประมงชายฝั่ง ขยันที่สุดในบาง (บางไผ่) ก็ว่าได้ เพราะออกทะเลทั้งเช้าเย็นไม่ว่างเว้น โดยตัวพี่จิ้นไม่ต้องทำอะไร นอกจากเลี้ยงลูก ซึ่งมีด้วยกัน 4 คน คือ น.ส.จรรยาพร น.ส.สุภาวรรณ นายวันชนะ และด.ญ.จุฑามาศ

ลูกสาวคนโตและคนรองพอจบจากโรงเรียนวัดบางไผ่ไม่ก็ไปต่อโรงเรียนมัธยมประจำจังหวัดเป็นโรงเรียนสตรี พี่จิ้นบอกว่ารับเงินเข้า 1,000 บาท เย็น 1,000 บาท จากการขายปลาของสามี และตอนอยู่กับพ่อแม่ก็ไม่เคยลำบาก มีพ่อแม่พี่ชายคอยให้เงินใช้เสมอ แก่บอกว่าเสาร์ อาทิตย์ก็ก็พาลูกๆ ไปเที่ยวห้างสรรพสินค้า ดูหนัง ชื่อของ ว่างตัวเองก็ไปเล่นไฟตองนิดหน่อย เทียวคุยบ้านโน้นที่บ้านนี้ที่ เพราะสามีไม่ว่าขอให้เลี้ยงลูกให้ดีที่สุดก็พอ

ต่อมาสามีเริ่มป่วย ภาษาชาวบ้านเรียกว่า “ผีหิน” ที่คือ ไปตรวจที่โรงพยาบาลและรักษาตัวเรื่อยมา ต้องนอนโรงพยาบาลรักษาตัวนานมากก็ไม่หาย ต่อมาก็รู้ว่าเป็นมะเร็งที่ต่อมน้ำเหลือง สามีซึ่งรู้ตัวดีว่าไม่หายและไม่รอดแน่ ก็ขอมานอนรักษาตัวอยู่ที่บ้าน

ช่วงนั้นพี่จิ้นและสามีสร้างบ้านในที่ของญาติพี่น้องทางสามีเพราะเขาไม่ยอมแบ่งแยกคือ อยู่รวมกับพี่น้องทำกินร่วมกัน ใครจะสร้างบ้านตรงไหนก็ได้ไม่หวงห้าม บ้านของพี่จิ้นกำลังสร้างและยังไม่เสร็จดี แต่อาศัยอยู่ได้ พี่จิ้นบอกว่าจากทองหยองที่เคยมีต้องเอาออกไปขายเพื่อมารักษาสามีจนหมด ตัวเองร้องไห้ทุกวัน เพราะตัวเองทำงาน

อะไรไม่ได้ ไม่เป็น ไม่เคยทำงานอะไรมา 16 ปีเต็ม จนต้องเริ่มมาหัดเย็บจากเพื่อหาเงินมาเลี้ยงลูกๆ ซึ่งกำลังเรียน กำลังกิน กำลังนอน สามีกี่สงสารพี่จินตัดสินใจออกทะเลทั้งที่ถือเป็นแผลเหวอะรูโบ้ มีหนองออกโดยเอาผ้าขาวม้าพันคอไว้ ลูกสาวคนโตก็จบมัธยมต้นพอดี และเรียนต่อมัธยมปลายกับ กศน. เพราะสงสารพ่อแม่ ในขณะที่คนรองกำลังเรียนมัธยมต้น และสองคนหลังกำลังเรียนประถม ในที่สุดสามีมของพี่จินก็เสียชีวิตลง

พี่จินเริ่มทำงานรับจ้างหิ้วปูนบ้าง เย็บจากบ้าง และเด็ก ๆ ไม่ได้เรียนต่อ คนโตพอจบมัธยมปลาย (กศน.) ก็ไปเป็นลูกจ้างขายกาแฟสดที่ทำเรือเฟอร์รี่ คนรองจบมัธยมต้น ไม่ได้เรียนต่อก็ไปรับจ้างทำงานบ้านให้ครูที่โรงเรียนเก่า ในขณะที่อีกสองคนกำลังเรียน ลูกชายกำลังเรียนชั้นมัธยม คนเล็กลูกสาวกำลังเรียนประถม โดยเฉพาะลูกคนโตขยันอดทนมาก ทำงานส่งเงินมาให้แม่และน้อง ๆ ตลอด ส่วนลูกชายก็เรียนเก่ง และหางานพิเศษทั้งในและนอกหมู่บ้านช่วยแม่ตลอด

พอสามีมพี่จินเสียชีวิตไปได้ 4 ปี มีคนเริ่มมาจีบพี่จินหลายคน พี่จินตัดสินใจตกลงปลงใจกับพี่ยาว ซึ่งมารับจ้างและช่วยพี่ชายของสามีมออกทะเลทำประมงอยู่ขณะนั้น อดีตพี่ยาวก็เคยเป็นเจ้าแกแ้วเรือแถวปากน้ำ แต่แยกทางกับเมียเก่าเลยยกทรัพย์สินสมบัติให้เมียเก่าหมด แล้วมาแต่ตัว ที่ปลงใจด้วยเพราะพี่จินเห็นว่าพี่ยาวขยันเหมือนสามีมคนเก่าหวังว่าจะมาช่วยกันทำมาหากินและฝากผีฝากไข้ ตอนนั้นพี่จินยังอยู่บ้านหลังเดิมอยู่ซึ่งก่อนจะอยู่กับพี่ยาวได้พูดคุยกับญาติทางสามีมเก่าแล้ว เขาก็ไม่ว่าอะไร เพราะเห็นพี่ยาวขยันใช้ได้ แต่ต่อมาไม่นานพี่จินเกิดทะเลาะกับพี่ยาวไล่พี่ยาวออกจากบ้านไป และพี่จินก็ประกาศในหมู่บ้านว่าจะไม่คืนดีกับพี่ยาว ถ้าตีด้วยให้เรียก "หมา" นี่เป็นชนวนไปสู่ปัญหาความขัดแย้งในหมู่เครือญาติสามีมเก่า พอพี่ยาวมาขอคืนดี พี่จินใจอ่อนยอมให้กลับมาอยู่ด้วย ญาติและชาวบ้านเริ่มซุบซิบนินทาว่าพี่จินพูดไม่เป็นคำพูด แต่เขาไม่ได้รังเกียจพี่ยาว พี่จินรู้สึกอึดอัดเลยตัดสินใจแยกบ้านออกมาโดยไปเข้าบ้านที่ตลาดอยู่กับพี่ยาว ญาติทางสามีมเก่าให้ลูก ๆ พี่จินอยู่บ้านได้เหมือนเดิมและถ้าเด็ก ๆ โตขึ้นจะมาสสร้างบ้านในที่ทางก็ได้เขาอนุญาต แต่เด็กไม่ยอมอยู่บ้านเก่า ตามมาอยู่กับแม่ด้วย

ตอนนั้นในบางยังไม่มีบ้านเช่า แต่มาระยะหนึ่งก็มีคนให้เข้าบ้านเพราะเขาไปทำงานที่อื่น เป็นบ้านหลังเล็ก ๆ เดือนละ 500 บาท พี่จินและครอบครัวก็ย้ายกันมาอยู่ในบางอีกครั้ง ไม่นานพี่จินตั้งห้องกับพี่ยาว ด้วยความโชคร้ายหรือชะตาฟ้าลิขิต พี่ยาวเกิดอุบัติเหตุใหญ่ชนกับรถมอเตอร์ไซด์ที่พี่ยาวขับ ทำให้ต้องตัดลำไส้ทิ้ง หมอลงความเห็นที่ไม่รอด แต่โชคยังเข้าข้างอยู่บ้าง พี่ยาวก็ไม่เห็นตายซะที รักษาตัวที่โรงพยาบาลเรื่อยมา และออกมาอนรักษาคัดต่อที่บ้าน พอค่อยยังชั่วก็ไม่สามารถทำงานหนักได้ เพราะจะปวดท้องตลอด พี่จินก็ลำบากหนักเข้าไปอีกจากที่เคยลำบากอยู่แล้ว ตัวเองห้องแก่ทำงานจ้างอะไรไม่ได้ ลูกสาวคนโตและคนรองตกงานพร้อมกัน อาศัยอดบั้งอ้อมบั้งเรื่อยมาจนคลอดลูก เป็นลูกชาย ขณะนี้อายุ 2 เดือนกว่า ลูกสาวคนโตก็ได้ทำงานใหม่พอดี แต่คนรองยังตกงานอยู่และมาอยู่กับแม่ พ่อเลี้ยง และน้อง ๆ ช่วงนี้พี่จินกับลูกสาวก็เย็บจากขาย และต่อยมะพร้าวหรือแล้วแต่ใครจะจ้างทำอะไร ลูกสาวตัวร่างจากเย็บจากก็ช่วยเลี้ยงน้อง ลูกชายในช่วงปิดเทอมก็ออกหางานพิเศษโดยการไปรับจ้างชุดหลุมบ้าง เก็บมะพร้าวบ้าง หรือแล้วแต่ใครจะจ้าง

3) ผลกระทบจากการพัฒนาของรัฐ ทำให้บางคนจน เช่น กรณียายหนูพันธุ์ และยายเหียง เป็นลูกพี่ลูกน้องกัน คือตระกูลนี้ มี 3 คน คือ

- นายคล้าย มีลูก 2 คน คือ ยายเหียง และยายห้วน (ไปอยู่ที่อื่น)
- นายคลิ่ง มีลูก 1 คน คือ นางปึก
- นางเพ็ญ มีลูก 1 คน คือ นายหนูพันธุ์

ตระกูลนี้มีที่ 3 ไร่เศษ ก็แบ่งกันคนละ 1 ไร่เศษ แล้วรุ่นพ่อแม่ก็ยกทรัพย์สมบัติคือ ที่ดินอันน้อยนิดให้รุ่นลูก คือ รุ่นยายเหียง ยายหนูพันธ์ุ และป้าปึก พอมารุ่นนี้ก็มียากอีกโดยเฉพาะยายหนูพันธ์ุมีลูกมากที่ทางไม่พอแบ่งให้ ลูกๆ และตัวเองมีอาชีพรับจ้างทั่วไปในหมู่บ้าน สามีกีรับจ้างเช่นกัน แต่เป็นช่างซ่อมแซมและทำเรือ ทำบ้าน แล้วแต่ใครจะจ้าง และที่ทางก็ไม่พอกิน ที่จะปลูกมะพร้าวก็ไม่มี มีแต่ที่ดินสร้างบ้านเท่านั้น ยายหนูพันธ์ุเล่าให้ฟังว่า การพัฒนาที่เข้ามาในหมู่บ้านก็มีผลทำให้ที่ดินลดลงไปอีกเพราะถนนตัดผ่านกลางที่ของยายหนูพันธ์ุ ก่อนที่จะผ่านในที่ ดินของคนอื่นๆ จะต้องผ่านของยายหนูพันธ์ุก่อน และการมีไฟฟ้าเข้ามาในหมู่บ้านก็เช่นกัน ต้องลงเสาไฟและลาก สายไฟ ซึ่งก็ผ่านที่ของยายหนูพันธ์ุอีก เลยต้องโค่นต้นมะพร้าวทิ้ง ทำให้ไม่มีรายได้จากการขายมะพร้าว จากเมื่อก่อน มะพร้าวได้ขายเป็น 1,000 กว่าลูกบ้าง หรืออาจจะมากบ้างน้อยบ้างในบางปีก็ไม่มีขาย ที่จะปลูกกล้วยก็ไม่มี ทำให้ ขาดรายได้ในส่วนนี้ไป ด้วยความจำเป็นเรื่องการศึกษาของลูกๆ ยายหนูพันธ์ุต้องตัดที่ขายไปอีก เพื่อส่งลูกเรียน ซึ่งก็เรียนไม่เต็มที่จนได้แค่ ปวช. เท่านั้นเอง คนอื่นก็ไม่ได้เรียนต้องมีอาชีพรับจ้างเหมือนพ่อแม่บ้างก็ไปเป็นลูกเรือ ประมง และเป็นช่างหรือแล้วแต่ใครจะจ้างทำอะไร ก็เพราะว่าไม่มีที่ดินทำกิน ทั้งตัวเอง และลูกๆ ก็ลำบากจนถึงทุก วันนี้ ถึงมีเงินพอซื้อที่ดินก็สู้กับราคาไม่ไหว ราคาที่ดินสูงขึ้นทุกวัน ส่วนยายเหียง ก็มีที่ดินเฉพาะสร้างบ้านหลังเล็กๆ เป็นมายอยู่ตัวคนเดียว มีลูกชาย 1 คน แยกตัวไปมีครอบครัวที่อื่น ทุกวันนี้อาศัยรับจ้างหากินไปวันๆ

4) **จนมาแต่บรรพบุรุษและยังทำตัวเองไม่ชวนชววย** เช่น ยายกิมจันทร์ รายนี้พ่อแม่เป็นคนที่อพยพ มาจากที่อื่น แล้วมาทำงานรับจ้าง ไม่ได้สร้างทรัพย์สมบัติอะไรไว้ให้ลูก และก็มีลูกหลายคนด้วย ยายกิมจันทร์มี อาชีพรับจ้างเช่นเดียวกับพ่อแม่ และมีสามีหลายคน ที่เป็นเช่นนี้เพราะอยากมีชีวิตที่ดีขึ้น หวังว่าจะได้สามีรวยๆ บ้าง จะได้มีชีวิตที่ดีขึ้น บางครั้งยายกิมจันทร์โชคร้ายได้สามีไม่เอาไหน งานการไม่ทำก็มี ตัวยายกิมจันทร์ก็ทำตัวเองคือ ชอบเล่นการพนัน เล่นหวย มาตั้งแต่สมัยยังสาวจนแก่ ตอนนี้อายุ 84 ปี ไม่มีแรงทำงานแล้ว สามีตายหมด เคยมีลูก 1 คน ก็ตายอีก เลยมาอาศัยอยู่กับหลานสาวเป็นลูกของพี่สาวคนละแม่กับยายกิมจันทร์ โดยยายกิมจันทร์อาศัยใน กระต๊อบเล็กๆ ช่างบ้านหลานสาวที่คอยให้อาหาร ยายกิมจันทร์หุงข้าวกินเอง ทุกวันนี้ถ้าพอมีเงินน้อยยายกิมจันทร์ ก็ยังซื้อหวยเหมือนเดิม

การเปลี่ยนแปลงฐานะของบางครัวเรือน

คนเคยจนแต่ปัจจุบันรวย เช่น ป้าปึก พ่อแม่มีที่ทางน้อยและยังชอบเล่นการพนัน ไม่สร้างสมบัติไว้ให้ลูก ป้าปึกได้มาแต่งงานกับลุงชาเลื่อง ซึ่งทั้งสองคนนี้เป็นครอบครัวที่ขยันมาก มีรายได้ อุดหนุนประหยัด ป้าปึกเคยรับจ้าง และก็มาค้าขายเนื้อในตลาดซึ่งญาติทางลุงเลื่องให้การสนับสนุน และยังรับซื้อมะพร้าว อ้อย ไข่เปิดในหมู่บ้านไปขาย ด้วย ทำให้พออยู่ได้อย่างสบายไม่ลำบาก เหมือนลูกพี่ลูกน้องยายหนูพันธ์ุ ยายเหียง ปัจจุบันป้าปึกมีลูกชาย 2 คน กำลังเรียนหนังสืออยู่ในระดับชั้นอุดมศึกษาทั้งคู่ (ปวช.และปวส.)

คนเคยรวยแล้วจนลง ดังได้กล่าวมาแล้ว มีรายทานึก ยายเอื้อน พี่จิ้น อีกรายที่ขอยกตัวอย่างคือ นางยุพิน อดีตเคยพอมีฐานะ เพราะสามีนายเทือ เป็นผู้รับเหมาและเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ต่อมาสามีเสียชีวิต ตัวเองก็ต้องออก มารับจ้างเพื่อความอยู่รอด และได้สามีใหม่ นายจรรย์ ซึ่งรับจ้างเหมือนกัน ชีวิตก็ลำบากหากินไปวันๆ ต่างฝ่ายต่างมี ลูกติด ลูกของนางยุพินญาติสามีอุปการะส่งเสียให้เรียนในระดับปริญญาตรี ลูกนายจรรย์ ไปมีครอบครัวแล้ว นาง ยุพินไม่มีบ้านอยู่มาอยู่บ้านสามีใหม่เพราะญาติสามีเก่าว่าทำตัวไม่เหมาะสม บ้านเก่าไว้ให้ลูกสาวลูกชายอยู่

จนเหมือนเดิม มีกรณียายกิมจันทร์ ยายเหียง และยายหนูพันธ์ุ รวมทั้ง ยายดาวเลื่อน จนมานานตั้งแต่รุ่น พ่อแม่ รับจ้างตลอดรุ่นตัวเองก็รับจ้าง รุ่นลูกๆ ก็รับจ้าง ทำให้ยังจนเหมือนเดิม ที่เป็นเช่นนี้เพราะรุ่นพ่อรุ่นแม่มีอาชีพ รับจ้างและมีที่ดินน้อย มีลูกหลายคน ทำให้ไม่ได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่ คนรุ่นลูกรุ่นหลานจึงหนีไม่พ้นจากความจน

ชีวิตของคนจนและการแก้ปัญหา

คนจนในบางไผ่ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง หากกินไปวันใช้วัน ชีวิตขึ้นอยู่กับารรับจ้าง ทั้งในและนอกหมู่บ้าน มีบางรายที่ทำประมงชายฝั่ง ประมงพื้นบ้าน

การแก้ปัญหาเวลาไม่มีกิน จะยืมญาติพี่น้องบ้าง อดบ้าง และออกทำงานรับจ้างที่มีทั้งในและนอกหมู่บ้าน การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่ดีที่สุด ถ้าไม่มีงานรับจ้างไปตัดจากมาเย็บเป็นจากตบขาย ราคาตบละ 1.50 บาท สามารถขายได้ในชุมชนเลย ได้เงินทันทีหรือถ้าไปรับจ้างควักเนื้อมะพร้าว จะได้กะลามะพร้าวมาเผาเป็นถ่านขายถึงราคาถูกก็ตาม ถือเป็นกาารพึ่งพาทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น ถ้าขยันจะไม่อดตาย บางครั้งถ้าจำเป็นจริงๆ ก็ไปซื้อข้าวสารจากผู้ใหญ่ซึ่งขายข้าวสารของเครือสหมิตร

การแก้ปัญหาเวลาจำเป็นต้องใช้เงินของคนจนคือ การยืมเงินในหมู่บ้าน โดยมากจะไม่มีกาารคิดดอกเบี้ย บางครั้งก็ยืมคนรู้จัก เพื่อนบ้าน คนที่ชาวบ้านให้ความนับถือ เช่น สารวัตรกำนัน และบางคนที่ปล่อยเงินกู้ในหมู่บ้านร้อยละ 5 หรือ 10 บาท แต่ก็น้อย ส่วนใหญ่หันหน้าไปหาญาติพี่น้องเป็นอันดับแรก คนจนบางคนก็เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ ที่มีในหมู่บ้าน เช่น กข.จ. กลุ่มออมทรัพย์ เพราะสามารถไว้ม กู้เงินได้ตอนฉุกเฉินหรือจำเป็นในส่วนของคนจนที่มีแรงงาน เพราะรู้ว่ายังพอหากินหาใช้ได้

การแก้ปัญหาของตนเอง บางรายยอมอดเพราะไม่อยากขอความช่วยเหลือจากใคร ซึ่งอดในที่นี้ คือ อดเงินใช้แต่ไม่อดของกิน เพราะสามารถจับสัตว์น้ำ ตกกุ้ง ตกปลาในแม่น้ำมากินได้ บางทีก็ไปงมหอยกิน ผักหญ้าหากินได้ หรือออกตัดจากมาเย็บขายเป็นตบๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว บางรายก็ไปทำงานรับจ้างที่พอมีในหมู่บ้าน เช่น รับจ้างต๋อยมะพร้าว ได้วันละ 130-150 บาท ปอกมะพร้าว 100 ลูกได้ 30 บาท เป็นต้น

การแก้ปัญหาของคนจน

คนจนบ้าน บางไผ่	ยืมญาติ พี่น้อง	ยืมเพื่อน บ้าน	รับจ้างใน หมู่บ้าน	รับจ้างนอก หมู่บ้าน	กู้ยืมกลุ่ม ในหมู่บ้าน	จับสัตว์น้ำ	เย็บจาก ขาย
นายสมนึก	✓						
นางเอื้อน	✓						
นางจงจิน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
นางเหียง	✓		✓				✓
นางดาวเลื่อน	✓	✓	✓				✓
นางหนูพันธ์	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
นางยุพิน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
นายจรัญ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
นางกิมจันทร์	✓						
นางเหลียว	✓						
นายวันชนะ			✓	✓		✓	✓
ด.ญ.จุฑามาศ							✓

หมายเหตุ: เป็นคนจนจากที่มีในหมู่บ้านทั้งหมดที่ได้สอบถาม แต่บางรายไม่พบ และคนจนบางรายบอกว่าอดก็มีและเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มไว้กู้ยืมเงินตอนฉุกเฉิน

การถูกกีดกันทางสังคมและเศรษฐกิจ

บ้านบางไผ่ ไม่มีการกีดกันใดๆ ทั้งสิ้น แต่ถ้าจนแล้วขยัน เช่น นางสาวจันทร์หา หลานยายเหลี่ย มีอาชีพรับจ้างขับรถตุ๊กๆ ถ้าว่างก็ไปขายอาหารตามสั่ง มีแต่คนอยากให้ความช่วยเหลือ เชิญชวนให้เข้ากลุ่มและกู้ยืมเงิน

การจัดสรรสวัสดิการและความช่วยเหลือจากรัฐ บ้านบางไผ่จะมีกรรมการพิจารณาช่วยเหลือคนจนค่อนข้างสมเหตุสมผล จากการพูดคุยกับชาวบ้านและการสังเกต เช่น กรณีพี่จิ้นช่วงที่ชีวิตกำลังลำบากมากตอนช่วงสามสี่เสียชีวิต ก็ได้ผู้ใหญ่คือ นายจำลอง เข้ามาพูดคุยถามสารทุกข์สุกดิบ และดำเนินการทำเรื่องขอรับความช่วยเหลือจากประชาสงเคราะห์จังหวัด โดยเด็กๆ ลูกพี่จิ้นได้เงินเป็นทุนการศึกษา และตัวพี่จิ้นได้เงินช่วยเหลือมาอีก 3,000 บาท อีกทั้งกรรมการยังพิจารณายื่นเรื่องขอความช่วยเหลือให้แก่คนจนในชุมชนจากเครือข่ายไทยพุทธ-มุสลิมร่วมใจพัฒนา โดยดูจากคนที่ลำบากจริงๆ และจัดลำดับก่อนหลัง

การพิจารณาเงินกู้ยืมในโครงการต่างๆ เช่น กข.คจ. และเงินออมทรัพย์จะพิจารณาจากการเขียนโครงการประกอบการขอกู้ยืมในขณะเดียวกันก็มีความอ้อมเอว เพราะช่วงหลังมีกรรมการ กข.คจ. บางท่านยืมเงิน กข.คจ. ด้วย เนื่องจากลงความเห็นเห็นว่าช่วงนี้ทุกคนเดือดร้อนเหมือนกัน เพราะมะพร้าวราคาตก กระทบไปทั้งหมด อย่างน้อยพอได้เอาเงินไปหมุนกันบ้าง และทุกคนก็ทำเพื่อส่วนรวมเหมือนกัน ปากท้องกรรมการสำคัญเช่นกัน ถ้าปากท้องหัวจะทำงานเพื่อส่วนรวมให้เต็มที่ได้อย่างไร

โดยมากคนจนจะไม่ค่อยเข้าร่วมกลุ่มที่มีกิจกรรมมากนัก เพราะติดเรื่องเวลาการทำมาหากิน ต้องไปรับจ้าง เช่น กลุ่มแม่บ้าน เกษตร สหกรณ์ กลุ่มออม. กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา กลุ่มเหล่านี้เวลามีกิจกรรมต้องมีส่วนร่วมในการซ่อมกิจกรรม และมีการไปศึกษาดูงานในที่ต่างๆ คนจนบอกว่าไม่มีเวลาไปร่วมซ่อมกิจกรรมและไม่มีเงินค่ารถค่าเรือหรือเงินติดกระเป๋ามาไหนต่อไหน ฉะนั้นจึงตัดปัญหาโดยไม่เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม การรวมกลุ่มในหมู่บ้านจึงมีแต่ชาวบ้านที่พอมีเวลา มีรายได้และมีงานประจำ ไม่ต้องรับจ้างหากินวันไ้วัน เป็นส่วนใหญ่ กรณีเช่นนี้ไม่ถือว่าเป็นการกีดกัน เพราะกลุ่มยังต้องการรับสมัครเพิ่ม (จากการพูดคุย) แต่เป็นการรู้ตัวเองโดยธรรมชาติของคนจนมากกว่า

กลุ่มในหมู่บ้านและทุนทางสังคม

ชื่อกลุ่ม	จำนวนสมาชิก	เงินทุนหมุนเวียน (ปัจจุบัน)	ประวัติการจัดตั้ง (ปีที่ตั้ง เหตุผลในการตั้งกลุ่ม)	ประโยชน์ของกลุ่ม
1. กลุ่มแม่บ้านสหกรณ์ การเกษตร	12	-	ปี 2537 ต้องการให้แม่บ้านสมาชิกสหกรณ์เข้าไปมีส่วนร่วมและรับรู้งานของสหกรณ์	เพื่อฝึกอาชีพและได้รับความรู้ให้แม่บ้านมีอาชีพเสริมและรายได้เพิ่ม
2. กลุ่มสตรีพัฒนา (พัฒนาชุมชน)	12	35,000	ปี 2538 ต้องการให้สตรีมีส่วนร่วมในงานพัฒนาของหมู่บ้าน	เพื่อให้แม่บ้านมีอาชีพเสริมและรายได้เพิ่ม และได้งบประมาณเข้ามาทำอาชีพ เช่น เลี้ยงหมู เป็ด ไก่
3. กลุ่มออม.	7	-	ปี 2526 ช่วยประสานงานด้านสุขภาพอนามัยของคนในหมู่บ้าน	ดูแลสุขภาพ 1 คน ต่อ 10 ครัวเรือน ให้รู้จักการรักษาพยาบาลเบื้องต้น
4. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร	20	4,000	ไม่ทราบปีที่ตั้งนานมาก รวมกลุ่มกันพัฒนาอาชีพเกษตรกร	ส่งเสริมอาชีพเพิ่มรายได้
5. กลุ่ม กข. คจ.	67	280,000	ปี 2542 เพื่อแก้ไขปัญหาความ	ช่วยแก้ปัญหาความยากจนและกัน

ชื่อกลุ่ม	จำนวนสมาชิก	เงินทุนหมุนเวียน (ปัจจุบัน)	ประวัติการจัดตั้ง (ปีที่ตั้ง เหตุผลในการตั้งกลุ่ม)	ประโยชน์ของกลุ่ม
6. กลุ่มประมงชายฝั่ง	13	50,000	ยากจนในหมู่บ้าน ปี 2544 เพื่อนำเงินจากกองทุนพัฒนากระตุนเศรษฐกิจชุมชนมาช่วยเหลือด้านอาชีพซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม	การกู้เงินนอกระบบได้บ้าง ได้งบประมาณมาปรับปรุงในอาชีพที่ทำ เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในอาชีพ และเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้กัน
7. กลุ่มเลี้ยงสัตว์	40	50,000	ปี 2544 เพื่อนำเงินจากกองทุนพัฒนากระตุนเศรษฐกิจชุมชนมาช่วยเหลือด้านอาชีพซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม	ได้งบประมาณมาปรับปรุงในอาชีพที่ทำ เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในอาชีพ และเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้กัน
8. กลุ่มไม้ผล	10	ใช้เงินหมุนเวียนร่วมกับประมง/สัตว์เลี้ยง	ปี 2544 เพื่อนำเงินจากกองทุนพัฒนากระตุนเศรษฐกิจชุมชนมาช่วยเหลือด้านอาชีพซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม	ได้งบประมาณมาปรับปรุงในอาชีพที่ทำ เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในอาชีพ และเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้กัน
9. กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ (ออมทรัพย์เพื่อการผลิต)	80	270,000	ปี 2542 เพื่อให้สมาชิกรู้จักออมและทำงานในรูปของกลุ่มรู้จักการบริหารจัดการ	ทำให้ชาวบ้านรู้จักประหยัดคอดออม มีเงินสะสม ทำให้ยังทำงาน เป็นแหล่งกั้มเงินในชุมชน กันการกั้มนอกระบบได้บ้าง
10. กลุ่มสหกรณ์การเกษตรเมืองจำกัด	41	ใช้เงินหมุนเวียนร่วมกันทั้งอำเภอ 80 กว่าล้าน	จำไม่ได้ สืบทอดกันมาหลายชั่วคน ให้ความรู้เรื่องสหกรณ์ ให้สินเชื่อกในการกู้ ตลอดจนรับซื้อ-ขายให้สมาชิก (ราคาถูก) กันพ่อค้าคนกลางไม่ให้เอาเปรียบเกษตรกรรับฝากเงินได้ดอกเบี้ยร้อยละ 5 กู้เงินเสียดอกเบี้ยร้อยละ 11	ได้กู้เงินในอัตราดอกเบี้ยถูกกว่านายทุนและซื้อขายสินค้าราคาถูก

การบริหารกลุ่ม มีความสำเร็จเพราะไม่มีการสูญหายของเงินในกลุ่ม แต่ละกลุ่มที่มีในหมู่บ้านสามารถตรวจสอบได้จากเอกสารข้อมูล สมุดบัญชีเงินฝาก บัญชีรายรับ รายจ่าย บัญชีคุมลูกหนี้และบันทึกรายงานการประชุมไม่ว่าจะเป็น กข.คจ. กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มประมงชายฝั่ง กลุ่มไม้ผล กลุ่มเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ แต่ละกลุ่มจะมีกรรมการที่ผ่านการคัดเลือกจากชาวบ้านโดยตรง ซึ่งเกิดจากความไว้วางใจและเห็นในผลงาน ซึ่งกรรมการจะมีเป็นฝ่ายๆ ตามบทบาทหน้าที่ที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะเหรียญก นายสว่าง เป็นข้าราชการเกษียณ ที่ชาวบ้านมีความเชื่อถือพอสมควร

บทบาทของคนจนในการเข้าร่วมกลุ่มหรือเป็นกรรมการนั้นมีน้อย เพราะต้องรับจ้างหากินไปวันๆ ไม่มีเวลา ไม่มีรายไปประจำ และงานประจำแน่นอน (ตั้งได้กล่าวมาแล้ว) แต่ก็ยังมีคนจนบางรายเช่น นายเจริญ และนางยุพิน หรือนางสาวจันทร์รา (หลานยายเหลียว) มาร่วมเป็นกรรมการของหมู่บ้านฝ่ายต่างๆ และกรรมการกองทุน ก็จะร่วมประชุมที่หมู่บ้านทุกครั้ง แต่ถ้าไปร่วมกิจกรรมข้างนอกหรือร่วมประชุมสัญจรนอกหมู่บ้าน พวกนี้จะไม่ค่อยได้ไปร่วมกิจกรรม ต้องไปรับจ้างทำมาหากิน เรื่องบางเรื่องต่อไม่ติด และไม่สามารถมาขยายความให้ชุมชนได้รับรู้ได้ ส่วนการช่วยงานวัดหรืองานส่วนรวมคนจน อาจเข้าร่วมน้อยหน้อยด้วยเหตุผลที่กล่าวมาแล้ว แต่การทำบุญหรือไปวัดจะมาร่วมกันทุกคนทั้งหมู่บ้าน ไม่แบ่งแยก

คนที่เข้ามามีบทบาทเป็นกรรมการ/แกนนำในหมู่บ้าน จึงเป็นพวกที่มีฐานะปานกลาง และพอมีกินใช้บางราย พวกนี้เสียสละเข้ามาอีกทั้งชาวบ้านให้ความไว้วางใจ เห็นผลงาน และมีความคล่องตัวสูง อีกทั้งพอมีเวลา และมีรายได้บ้าง พวกนี้จึงได้รับเลือกให้มาทำตรงนี้ อีกทั้งเรื่องความรู้หนังสือก็พอสมควร

ประโยชน์ของกลุ่มเอื้อต่อคนรวยหรือคนจนอย่างไร

เอื้อประโยชน์ในแง่ที่ว่าไว้เวลามีปัญหาฉุกเฉินเรื่องเงินหรือยามจำเป็นสำหรับคนจน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิต (กลุ่มสัจจะออมทรัพย์) ทุกคนในหมู่บ้านเป็นสมาชิกได้ โดยการสมัครเป็นสมาชิกแล้วออมเงินไว้หุ้นละ 100 บาท ถือเป็นเงินสัจจะของแต่ละคน หรือจะออมมากกว่านี้ก็ตามแต่ โดยออมไว้ 12 เดือน จะสามารถกู้ได้เป็น 3 เท่าของเงินออม กู้ได้ 2 ประเภทคือ การกู้สามัญและการกู้เงินฉุกเฉิน

การกู้เงินสามัญมีสิทธิกู้ได้รายละ 1,000 บาท เมื่อเป็นสมาชิกครบ 6 เดือน ดอกเบี้ยร้อยละ 1 ต่อเดือน

การส่งใช้หนี้เงินกู้สำหรับกู้สามัญกำหนดส่งคืนให้ครบภายใน 1 ปี 3 เดือนส่งครั้ง ส่วนเงินกู้ฉุกเฉินให้ส่งคืนจนครบภายใน 2 เดือน ทั้งนี้การส่งเงินกู้ทั้งสองอย่างให้ส่งเงินต้นพร้อมดอกเบี้ยเป็นงวดๆ ทุกวันที่ 5 ของเดือน

คนจนในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะเป็นสมาชิกกัน แต่ไม่ค่อยกู้เพราะว่า 3 เดือนส่งที่เป็นเงินก้อนใหญ่ เช่น ถ้ากู้เงิน 6,000 บาท ส่งงวดละ 1,500 บาท ดอกเบี้ยอีกต่างหาก มันก็หนักเกินไป แต่ที่เข้าเป็นสมาชิกก็เวลาเดือนร้อน และกู้ให้ลูกๆ ได้ ซึ่งจะมีกำลังส่งเงินคืนได้แน่นอนกว่า คนจนที่กู้ก็มีเพราะมีงานและรายได้แน่นอน เช่น น.ส.จันทร์หา อาชีพขับรถตุ๊กๆ และขายอาหารตามสั่ง

คนจนบอกว่ากู้ยืมในหมู่บ้านอย่างน้อยก็ไม่เสียค่าใช้จ่ายเยอะ ดอกก็ไม่แพงมากในขณะที่ข้างนอกดอกก่อนข้างแพงถึงร้อยละ 20 ต่อเดือน อีกทั้งในหมู่บ้านมีกลุ่มหลายกลุ่มให้พอกู้ยืมเงินได้

ประโยชน์เอื้อกับคนรวยก็คือ ไว้หมุนเวียนยามฉุกเฉินดีกว่าไปยืมข้างนอกเช่นกัน เป็นเงินสัจจะออมทรัพย์กู้ง่ายใช้คืนคล่อง ไม่เหลือปากว่าแรง ดอกถูก

ความสำคัญของสายตระกูลใหญ่ในบ้านบางไผ่

	วุฒิจันทร์	หาญรงค์
ครัวเรือนทั้งหมู่บ้าน = 68 ครัวเรือน		
จำนวนครัวเรือน	14	4
จำนวนครัวเรือนรวย	1	-
จำนวนครัวเรือนยากจน	1	2
จำนวนคนจน	2	10
กรรมการกลุ่มในหมู่บ้าน (คน)	1	-
ผู้นำทางการ (คน)	1	-

ความช่วยเหลือที่คนจนได้จากชุมชนหรือองค์กรภายนอก

ในสังคมบ้านบางไผ่ยังมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันสูงในหมู่เครือญาติและระหว่างคนรู้จักภายในหมู่บ้าน ยังรวมถึงการตามไปทำงานจ้าง เช่น กรณีพี่จิ้นช่วงสามีป่วยและตาย นำหลวงเหือสามีก่าของนายยุพิน ซึ่งเป็นผู้รับเหมาก็ดำให้ไปทำงานหิ้วปูน โดยจ้างวันละ 200 บาท ในขณะที่ค่าจ้างปกติวันละ 150 บาท เพราะสงสารลูกๆ พี่จิ้น

แม่ไม่ใช่ญาติก็ตาม หรือบ้านไหนทำประมงเล็กๆ ลูกพี่จิ้นหรือคนข้างบ้านไปช่วยปลดอวน ล้างเรือ เครื่องมือประมง ก็มีการแบ่งปลากันกิน ถ้ามีงานรับจ้างในหมู่บ้าน เช่น ขุดหลุม ทำบ้าน ถางหญ้าหรือเก็บมะพร้าว ฯลฯ ก็จะมาตามลูกพี่จิ้นไปทำงานเนื่องจากเด็กมีความขยันและกำลังเรียนหนังสือ

การช่วยเหลือยังคงมีอยู่ในชุมชน แม้จะน้อยลงในรูปตัวเงินเพราะปัจจุบันนี้เศรษฐกิจไม่ค่อยดีราคามะพร้าวตก กระทบไปตามๆ กัน ยิ่งหน้าคลื่นลมการออกทะเลน้อย คนขี้มและคนให้ขี้มก็เดือดร้อนพอๆ กัน ก็มีความเกรงใจกันตามสภาพ แต่การตามกันไปทำงานจ้างยังคงมีอยู่เหมือนเดิมในหมู่ญาติก็ช่วยกันไปตามมีตามเกิด

กลุ่มช่วยเหลือก็เป็นองค์กรเครือข่ายในชุมชน เช่น ไทยพุทธ-มุสลิมร่วมใจพัฒนาได้ประสานขอเงินจาก SIF มาช่วยเหลือผู้ยากลำบาก และตั้งศูนย์รับซื้อผลผลิตทางการเกษตร เพื่อช่วยให้คนยากจน คนด้อยโอกาส คนว่างงาน ได้ร่วมกันทำกิจกรรม เช่น เย็บจากขาย และพุงราคาผลผลิตทางการเกษตร เช่น มะพร้าว เป็นการเอื้อประโยชน์ทั้งคนจนคนรวย

อย่างไรก็ตาม ถ้าพูดถึงคนจนในบางไผ่นั้นไม่ได้ทำประกันชีวิต และกลุ่มฌาปนกิจในหมู่บ้านก็ไม่มี นอกจากพวกที่กุสกรรมเขาก็จะเป็นฌาปนกิจของสหกรณ์ เพราะมีกำลังส่งคืนและมีหลักทรัพย์ พวกที่ดินหรือคนค้าประกัน ในขณะที่คนจนไม่มีอะไรก็ไม่ใช่สมาชิกและไม่กู้ ฉะนั้นความเสี่ยงในเรื่องอาชีพหรือการดำเนินชีวิตในแต่ละวันเป็นเรื่องธรรมดา แต่ถ้าเกิดสิ่งไม่คาดฝันเกิดขึ้นในชีวิต ชาวบ้านจนๆ บอกว่า “ยังไงก็พอมีญาติพี่น้องที่พอจะโอบอุ้มกันไปตามประสา” มันก็จะโยงไปถึงการได้รับความช่วยเหลือในชุมชนไม่ใช่เฉพาะแค่อาหารหรือเงินจากญาติพี่น้องที่สามารถหยิบยืมกันได้ คนที่รู้จักหรือเพื่อนบ้านที่มีความนับถือกันก็พออาศัยไหว้วานกันได้บ้าง กรณีเจ็บป่วยถ้าไม่มีเงินจ้างรถไปโรงพยาบาลก็ไม่เป็นไร อย่างสารวัตรกำนันมีรถกระบะไว้รับจ้างส่งของ รวมทั้งส่งคนหรือเหมาไปไหนๆ แกกก็ไม่เอาเงินในบางรายที่ไม่มีหรือการเชื่อข่าวสารเป็นกระสอบ ครอบครวัฟัจฉินสามารถเชื่อได้ แม้ไม่นานก็ตามจากผู้ใหญ่บ้าน โดยที่รายอื่นจะไม่ให้เชื่อ เพราะเป็นเงินรวมหุ้นมาซื้อข่าวสาร และขายในราคาถูกกว่าท้องตลาด เนื่องจากผู้ใหญ่บ้านและเมียเห็นว่าครอบครวัฟัจฉินและลำบากจริงๆ แล้วเด็กลูกพี่จิ้นก็ขยันทำงานเรียนเก่ง น่าเห็นใจ

นอกจากนี้การช่วยตัวเองคือ การออมเงินกับกลุ่มออมทรัพย์ที่มีในหมู่บ้าน ถือเป็นภาระส่งสัจจะในแต่ละเดือนเพื่อเอาไว้กู้เมื่อฉุกเฉินและจำเป็น และอย่างน้อยก็ยังมีเงินออมไว้ทำทุนบ้างเล็กน้อย

ความช่วยเหลือด้านสวัสดิการจากรัฐ

SIF เมนู 5 เป็นโครงการสวัสดิการเร่งด่วนช่วยเหลือผู้ยากลำบากในชุมชน 17 ราย เป็นคนชรา ม่าย คนพิการ เด็กกำพร้า ได้เงินช่วยเหลือรายละ 5,000 บาท เป็นเวลา 5 เดือน เด็กกำพร้าได้เป็นเงินช่วยเหลือในรูปทุนการศึกษาชั้นประถมได้ 1,500 บาทต่อคนต่อเทอม ชั้นมัธยมได้ 2,000 บาทต่อคนต่อเทอม เป็นยอดเงินทั้งสิ้น 66,500 บาท โดยการประสานงานของเครือข่ายไทยพุทธ-มุสลิมร่วมใจพัฒนา ซึ่งขอการสนับสนุนจากกองทุนทางสังคมธนาคารออมสิน

นอกจากนี้ยังมีงบประมาณเพื่อจัดตั้งศูนย์ซื้อขายและพุงราคาผลผลิตทางการเกษตร เพื่อช่วยเหลือคนยากจน คนด้อยโอกาส คนว่างงาน ได้ร่วมกันทำกิจกรรมและเพื่อพุงราคาผลผลิตทางการเกษตรคือ มะพร้าว ซึ่งใช้งบประมาณทั้งสิ้น 1,080,000 บาท ได้งบสนับสนุน 337,000 บาท

โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กข. คจ.) หมู่บ้านบางไผ่ได้โครงการนี้มาตั้งแต่ปี 2542 โดยครัวเรือนเป้าหมายครั้งแรก มี 56 ครัวเรือน ได้ยืมเงินครัวเรือนละ 5,000 บาทเท่ากัน ใช้คืนเดือนละ 400 บาท 10 เดือน และ

อีก 2 เดือนๆ ละ 500 บาท เป็นเวลา 1 ปี เงินตัวนี้เป็นเงินโครงการเศรษฐกิจชุมชนตามมาตราการเพิ่มค่าใช้จ่ายภาครัฐเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ 280,000 บาท การยืมเงินตัวนี้จะไม่มีการคิดดอกเบี้ย เป็นการช่วยเหลือครัวเรือนยากจนตามเกณฑ์จปฐ. ที่มีรายได้ต่ำกว่า 20,000 บาทต่อปี โดยครัวเรือนยากจนนำเงินไปประกอบอาชีพเดิมเสริมอาชีพใหม่ เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนแต่ห้ามนำไปซื้อรถ หรือสร้างบ้าน

ปัจจุบันนี้ให้ยืมเงินเป็นงวดที่ 2 แล้ว ตั้งแต่กันยายน 2543 มีครัวเรือนยากจนในงวดนี้ 22 ครัวเรือน กรรมการจะพิจารณาอนุมัติให้ยืมเงินตามความเหมาะสมของโครงการที่เขียนเสนอมา โครงการ กข.คจ. คนจนเป็นสมาชิกทั้งหมดและยืมกันเป็นส่วนมาก เพราะเป็นการส่งเงินคืนน้อยและระยะเวลายาว เช่น ยืม 6,000 บาท ใช้คืนเดือนละ 150 บาท ภายในเวลา 3 ปี ส่วนที่เหลือก็ส่งให้หมด

กองทุนพัฒนากระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนเป็นงบประมาณที่ขอการสนับสนุนมาจากอบต.บางไผ่ เป็นเงินช่วยเหลือด้านอาชีพภายในชุมชนจำนวนเงิน 100,000 บาท โดยในชุมชนได้มีกลุ่มอาชีพเพื่อยืมเงินไปใช้ในอาชีพ ดังนี้ กลุ่มประมงชายฝั่ง กลุ่มเลี้ยงสัตว์ และกลุ่มไม้ผล กลุ่มประมงและกลุ่มเลี้ยงสัตว์นำเงินไปพัฒนาอาชีพของสมาชิกแต่ละกลุ่มๆ ละ 50,000 บาท เมื่อสมาชิกส่งเงินคืนครบก็จะหมุนเวียนไปให้กลุ่มอื่นยืมใช้ต่อไปคือ กลุ่มไม้ผล และกลุ่มแม่บ้าน เงินจากกองทุนได้มาเมื่อพฤษภาคม 2544

นอกจากนี้ในหมู่บ้านบางไผ่ยังได้เงินสงเคราะห์จำนวน 12,500 บาทจากประชาสงเคราะห์จังหวัด ไว้ช่วยเหลือสงเคราะห์คนเดือดร้อนครั้งละไม่เกิน 200 บาท และช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย วาตภัย ตามความเหมาะสม และสามารถให้คนที่เดือดร้อนยืมตอนฉุกเฉินได้ด้วยครั้งละไม่เกิน 1,000 บาท โดยไม่มีดอกเบี้ย ระยะเวลาขึ้นอยู่กับดุลพินิจของกรรมการ รวมทั้งเงินสงเคราะห์คนชราเดือนละ 300 บาท จำนวน 3 คน

ช่วงนี้มีเงินกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ 1,000,000 บาท อยู่ในระหว่างกำลังปล่อยให้กู้รายละไม่เกิน 20,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 12 ต่อปี กู้ไปแล้ว 29 ราย กู้ 20,000 บาท 26 ราย รายละ 10,000 บาท 2 ราย และกู้ 5,000 บาท 1 ราย จะให้กู้ทุกวันที่ 5 ของทุกเดือน

จากการที่ได้เข้าไปศึกษาหมู่บ้านบางไผ่ จะพบว่าชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนที่ไม่จน เนื่องจากภายในชุมชนมีฐานทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ รองรับคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการดำรงชีวิตในแต่ละวัน สามารถพึ่งพาหาอาหารได้จากแหล่งน้ำในธรรมชาติที่มีในชุมชน ตลอดจนการทำมาหาเลี้ยงชีพอันได้จากการแปรรูปทรัพยากรที่มีมากมาย เช่น การรับจ้างปอกมะพร้าว การเผาถ่านกะลามะพร้าวใช้เอง ฯลฯ ถือเป็นงานจ้างงานที่มีในชุมชน แม้ปัจจุบันราคามะพร้าวจะเป็นตัวกำหนดกลไกทางเศรษฐกิจของชุมชนก็ตาม

ทรัพยากรมนุษย์ก็มีส่วนให้บ้านบางไผ่มีความพร้อมกว่าหมู่บ้านอื่น คือ การมีผู้นำที่ซื่อสัตย์ ชาวบ้านมีความเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แม้จะไม่ใช้ญาติพี่น้องกันทั้งหมู่บ้านก็ตาม ซึ่งส่งผลไปถึงโครงการต่างๆ ที่ลงมาในชุมชนมิได้มีการสูญหายหรือล้มเหลวแต่อย่างใด เพราะทุกคนในชุมชนรักศักดิ์ศรีมากกว่าผลประโยชน์สั้นๆ เนื่องจากกรรมการในชุมชนมีใจเข้ามาทำงานเพื่อชุมชน แม้ตอนนี้ชุมชนจะล้มลุกคลุกคลานตามสภาพเศรษฐกิจที่ประสบในปัจจุบัน แต่เชื่อว่าวันหนึ่งบ้านบางไผ่จะผ่านมรสุมไปได้ ด้วยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน

ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน

จำนวนครัวเรือน 67 ครัวเรือน จำนวนครัวเรือนที่ไม่มีไฟฟ้า ไม่มี

การเดินทาง : ลักษณะถนน ถนนลาดยาง แต่เริ่มชำรุดเป็นหลุมเป็นบ่อเป็นระยะๆ ในหมู่บ้านมีซอยแยกเป็นถนนลูกรัง

วิธีการเดินทางที่ชาวบ้านนิยมใช้ รถมอเตอร์ไซด์รับจ้างและรถส่วนตัว

เวลาที่ใช้ในการเดินทางไปยังอำเภอ 5-7 นาที

เวลาเข้า-ออกของรถโดยสาร เข้าออกไม่เป็นเวลา โดยประมาณจะมีรถนักเรียน 06.00 น. ออก และเข้า 16.00-16.30 น. ซึ่งเป็นรถสองแถวและรถตุ๊กๆ รับจ้าง โดยมากจะใช้รถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง ซึ่งหมด 18.00 น.

ราคาค่าโดยสาร สองแถว 10-20 บาท มอเตอร์ไซด์ 10-20, 15-30 บาท ตุ๊กๆ 20-100 บาท

ค่าเหมารถเวลามีคนไม่สบาย เหม่าไปกลับ 100 บาท ส่วนมากจะไม่ค่อยมีการเหม่า เพียงแต่ให้वानช่วยเหลือกันเองภายในหมู่บ้าน แล้วเติมน้ำมันให้

จำนวนรถมอเตอร์ไซด์ 43 คัน จำนวนรถกระบะ 14 คัน จำนวนรถอื่นๆ รถเก๋ง 1 คัน จักรยาน 10 คัน ซาลัง 1 คัน ตุ๊กๆ 1 คัน แม็คโคร 3 คัน

โรงเรียนประถมที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 1.5 กม. ค่ารถ 100 บาท/เดือน

โรงเรียนมัธยมต้น (ม.3) ที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 1.5 กม. ค่ารถ 100 บาท/เดือน

โรงเรียนมัธยมปลาย (ม.6) ที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 7 กม. ค่ารถ 250-500 บาท/เดือน

สถานีอนามัยที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากหมู่บ้าน อยู่ในหมู่บ้าน กม. โรงพยาบาลรัฐที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 7 กม.

ความเป็นมาของหมู่บ้าน :

เดิมหมู่บ้านนี้เป็นเพียงลำบางเล็กๆ แยกจากคลองเบ็ดล่าง เป็นเส้นทางคดเคี้ยวครึ่งวงกลม ระยะทาง 500 เมตร โอบล้อมไปด้วยตงไผ่ ในอดีตนายทีก ได้หักถางตงไผ่ ซึ่งต้นไผ่ได้สูญหายไป ต่อมาชาวบ้านได้ปลูกมะพร้าวแทนและยังเหลือลำบางเล็กๆ อยู่ โดยชาวบ้านได้ใช้ลำเลียงพืชผลและสัญจรไปมา แต่ด้วยความเคยชินชาวบ้านจึงยังคงเรียกว่า "บ้านบางไผ่" เนื่องจากมีคลองไหลผ่านกลางหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงนิยมใช้เรือเป็นพาหนะเดินทาง ซึ่งเป็นเรือแจว เรือพาย ปรับเปลี่ยนมาเป็นเรือยนต์และบางที่ต้องเดินตามป่าในสวน ต่อมาจึงมีงบประมาณจากทางราชการในการสร้างถนนจากลูกรังเปลี่ยนแปลงจนเป็นถนนลาดยางในปัจจุบัน

สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน : (สภาพทางภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ และการปกครอง)

เป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำไหลผ่านกลางหมู่บ้าน สภาพภูมิอากาศไม่เย็นและไม่ร้อนจัด อากาศกำลังสบายมีเฉพาะฤดูร้อนและฤดูฝน แต่จะมีน้ำท่วมเล็กน้อยในช่วงเดือน 11-12 เพราะน้ำขึ้น แต่ก็ท่วมไม่นานในแต่ละวันน้ำจะขึ้นท่วมขังประมาณ 2-3 ชั่วโมง และลงในที่สุด

การใช้ที่ดิน : พื้นที่ทั้งหมด 730 ไร่ ที่อยู่อาศัย รวมอยู่ในพื้นที่เกษตร ไร่ พื้นที่เกษตร 730 ไร่ พื้นที่ป่า - ไร่

พืชหลัก : 1. มะพร้าว จำนวนครัวเรือนที่ปลูก 50 ครัวเรือน

ประเภทของเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกิน นส. 3

ปัญหาเรื่องดิน เป็นดินเปรี้ยว เหมาะสำหรับปลูกพืชที่มีรากฝอยเท่านั้น ซึ่งสามารถยึดเกาะหน้าดินได้ไม่ลึกนัก เนื่องจากถ้าปลูกพืชและผลไม้มากเกินไปแล้วแทงลึกจะเจอดินเปรี้ยวทำให้ผลแคระแกรน

จำนวนครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินทำกิน 5 ครัวเรือน สาเหตุของการไม่มีที่ดิน ไม่มีมรดกจากทอด หาท่างขยับขยายไม่ได้ เนื่องจากมีการจับจองหมดและราคาที่ดินสูงขึ้น และมีการขายให้ผู้อื่น

แหล่งน้ำ : คลองบางไผ่

ปัญหาเรื่องน้ำ มีการทิ้งขยะและเปลือกมะพร้าว หรือวัสดุทางธรรมชาติ (จาก หมาก) ลงในแม่น้ำ ทำให้การเดินทางสัญจรลำบาก และแหล่งน้ำตามธรรมชาติตื้นเขิน ส่งผลให้แม่น้ำเริ่มมีมลพิษจากขยะต่างๆ

โครงสร้างประชากร :

อายุ	ชาย	หญิง	รวม	จำนวนผู้ที่กำลังเรียน	ไปทำงานนอกหมู่บ้าน
0-1 ปี	2	2	4	-	-
1-5 ปี	7	9	16	4	-
6-11 ปี	7	11	18	17	-
12-14 ปี	7	6	13	13	-
15-17 ปี	6	8	14	13	-
18-49 ปี	62	63	125	10	83
50-59 ปี	9	14	23	-	16
60 ปีขึ้นไป	18	25	43	-	-
รวม	118	138	256	57	99

อาชีพ : (จำนวนครัวเรือน)

ทำนา - ครัวเรือน ทำไร่ - ครัวเรือน เลี้ยงสัตว์ 9 ครัวเรือน ประมง 13 ครัวเรือน ค้าขาย 4 ครัวเรือน
 โรงสี - ครัวเรือน ข้าราชการ 9 ครัวเรือน รับจ้าง(อย่างเดียว) 8 ครัวเรือน

ครัวเรือนที่มีคนไปทำงานในเมืองหรือกรุงเทพฯ 8 ครัวเรือน ไปทำงานต่างประเทศ - ครัวเรือน

ครัวเรือนที่ส่งลูกไปทำงานนอกหมู่บ้านตั้งแต่จบชั้นประถม - ครัวเรือน

คนจน :

ในหมู่บ้านมีคนจน 17 ครัวเรือน ลักษณะของคนจนในหมู่บ้าน เป็นคนที่มีอาชีพรับจ้าง ไม่มีที่ดินทำกิน เป็นคนแก่ที่ไม่มี
 แรงทำงาน และบางคนไม่มีที่อยู่อาศัยต้องอาศัยญาติหรือลูกหลาน เป็นหญิงหม้ายและชายหม้าย ที่มีลูกหลายคนต้องหาเลี้ยง
 ครอบครัวยุติคนเดียว ลูกที่กำลังอยู่ในวัยศึกษา บางคนโชคร้ายมาได้สามีใหม่ก็สุขภาพไม่ดีเนื่องจากประสบอุบัติเหตุ และรวม
 ไปถึงคนที่เมื่ออดีตเคยมีฐานะแต่เส้นการพนันจนหมดตัว ทำให้ตัวเองจน และลูกหลานลำบากเนื่องจากไม่มีมรดกตกทอด รวมถึง
 เด็กที่เป็นกำพร้าบิดามารดาด้วย

ในหมู่บ้านมีคนพิการ 1 คน ในหมู่บ้านมีคนเจ็บป่วยเรื้อรัง 3 คน ระบุโรค วัณโรค โรคหืดหอบ โรคปวดท้อง เจ็บตาม
 ตัว (ประจำ)

ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐอย่างไร มีบัตรผู้สูงอายุ และบัตรประกันสุขภาพเมื่อรัฐบาลชุดก่อน สำหรับผู้สูงอายุในหมู่บ้าน
 ได้เงินจากประชาสงเคราะห์ 3 ราย และได้รับความช่วยเหลือจากเงินสนับสนุนของ SIF เมิน 5 ซึ่งเป็นโครงการเร่งด่วนที่ช่วย
 เหลือผู้ยากลำบากในชุมชนโดยตรง

รายละเอียดด้านความมั่นคงและหลักประกันด้านสังคม

- > คนชราได้รับเงินสงเคราะห์ ไม่มี มี จำนวน 3 คน
- > ครัวเรือนที่ได้รับเงินสงเคราะห์จากกรมประชาสงเคราะห์ ไม่มี มี จำนวน 1 ครัวเรือน
- > คนจนในหมู่บ้านได้รับการช่วยเหลือด้านอาหารและที่พักจากใคร และอย่างไร จากญาติให้ที่ดินสร้างที่พักอาศัย และ
 ลูกหลานให้อาศัยด้วย ส่งอาหารกับข้าวสำหรับคนแก่ที่ไม่มีแรงทำงานบางราย เข้าบ้านญาติหรือคนรู้จักในวาคากู
 (กว่าในเมือง) .
- > สถานพยาบาลเบื้องต้นในหมู่บ้าน มี ไม่มี ทำอย่างไรเวลามีคนป่วย สามารถไปใช้บริการรักษาเบื้องต้น
 และตรวจสุขภาพฟรี จะช่วยค่าบำรุงตามศรัทธา

> ในกรณีที่ไม่มีเงินจ่ายค่าเดินทางไปโรงพยาบาล มีวิธีแก้ปัญหาอย่างไร ออกปากขอความช่วยเหลือได้ในหมู่บ้านและคนรู้จัก เช่น สารวัตรกำนัน ซึ่งมีรถกระบะจะช่วยพาส่งโรงพยาบาลโดยไม่คิดเงิน และในหมู่บ้านมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันอยู่แล้ว บางทีก็มีกรรมการชุมชน ซึ่งมีรถกระบะใช้ในงานชุมชนให้ความช่วยเหลือด้วย

การอพยพ :

	ย้ายเข้า (ครัวเรือน)	ย้ายออก (ครัวเรือน)	เหตุผลในการย้าย
ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา	-	-	-
ในรอบ 25 ปีที่ผ่านมา	-	4	ย้ายไปทำสวนที่ต่างอำเภอและต่างจังหวัด ขายที่และย้ายไปอยู่กับลูกที่อื่น

การรวมกลุ่ม :

หมู่บ้านได้รับหรือมี กขคจ. กองทุนเศรษฐกิจ 100,000 เงินสงเคราะห์ (12,500 บาท) กองทุนหมู่บ้าน
 SIF SIF menu5 มี NGO ในหมู่บ้าน อื่นๆ เครือข่ายไทยพุทธ-มุสลิมร่วมใจพัฒนา ซึ่งมาจากชมรมรุ่งอรุณ และเข้าเป็นเครือข่ายสหมิตร

ชุมชนมหาดไทย 4

ข้อมูลทั่วไป

พื้นที่บริเวณชุมชนมหาดไทย 4 เดิมมีสภาพเป็นทุ่งนาหรือนาหลวง มีลักษณะเป็นพื้นที่ลุ่ม น้ำท่วม ภายหลังพื้นที่ดังกล่าวได้รับการดูแลจาก “คณะกรรมการจัดสรรที่ดินสงเคราะห์แก่ข้าราชการกระทรวงมหาดไทย” ต่อมาบริเวณนี้ได้มีการขุดบ่อน้ำสำหรับเลี้ยงม้าของเจ้าของที่ดิน

นับตั้งแต่ปี 2534 มีผู้อพยพเข้ามาปลูกอาศัยนาร่องเป็นหลังแรกโดยมีการทำถนนทางเข้าพอรถยนต์เข้าได้ แล้วจึงจัดสรรที่ดินออกเป็นแปลง ราวปี 2535-2537 เป็นช่วงที่มีการไล่อพยพเพื่อการพัฒนาเมืองจากบริเวณต่างๆ เช่น สารภี สุขุมวิท 50 เพื่อสร้างถนน ทางด่วน ทำให้มีการเวนคืนที่ดิน คนในชุมชนต้องอพยพไปหาที่อยู่ใหม่ เมื่อรวมกับชาวบ้านที่มาปลูกสร้างอยู่ก่อนแล้วและมีการบอกต่อๆ กัน จึงเป็นเหตุให้มีผู้อพยพเข้ามาอยู่ในบริเวณนี้กันเป็นจำนวนมาก เมื่อรวมกับชาวชุมชนคลองเตยที่ถูกไล่อพยพไม่มีที่ไป อันเนื่องมาจากการจำนองบ้านหรือ “เช่า” รวมทั้งที่อพยพมาจากที่อื่นๆ อันเนื่องมาจากไม่ต้องการเช่าบ้านจึงมาปลูกอยู่ที่บริเวณนี้ด้วยเช่นกัน

การเข้ามาปลูกบ้านเรือนของชุมชนต้องจ่ายเงินแก่ผู้จับจองที่ดิน ราคา 5,000–20,000 บาท ตามขนาดของพื้นที่ ซึ่งแต่ละแปลงจะมีการทำสัญญาระหว่างกัน การอยู่อาศัยในระยะแรก ชาวบ้านต้องทำทางเดินเท้าในชุมชน ไม่มีน้ำประปาต้องใช้น้ำจากบ่อใกล้เคียง ส่วนน้ำดื่มต้องซื้อกิน ไม่มีไฟฟ้าต้องใช้ตะเกียง และไม่มีทะเบียนบ้าน

การปลูกสร้างบ้านเรือนของชาวชุมชน ปลูกด้วยวัสดุที่แตกต่างกัน โดยส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ชั้นเดียว มีขนาดเล็กใหญ่แตกต่างกันไปหรือเป็นบ้านที่สร้างอย่างง่ายด้วยแผ่นป้ายและไม้กระดานที่ปลูกในน้ำคร่ำหรือในพื้นที่น้ำท่วมขังตลอดปี ภายในชุมชนมีทางเดินเท้าด้วยไม้เป็นทางสัญจรภายในชุมชน

ราวปี 2541 ชุมชนมหาดไทย 4 พยายามผลักดันให้สำนักงานเขตประเวศเข้ามารับรองชุมชนให้เป็นชุมชนที่ถูกต้องตามระเบียบของ กทม. เพื่อให้ชาวชุมชนสามารถเข้าถึงสวัสดิการของรัฐ ประกอบกับมีชาวจากทางเขตเกี่ยวกับกรไล่อพยพชุมชน เจ้าของที่ดินจึงพยายามให้ชาวบ้านเช่าเป็นปีต่อปี ชาวบ้านไม่ยอมจะเช่าระยะยาว 30 ปี เพื่อความมั่นคง จึงรวมตัวกันเจรจาท้องรองกับเจ้าของที่ดินผ่านทางเขตประเวศแต่เรื่องนี้ก็ได้เงียบหายไป

ราวปี 2542 ชุมชนมหาดไทย 4 ได้รับทะเบียนบ้านชั่วคราว จำนวน 88 ราย ที่เหลือยังไม่มียทะเบียนบ้าน ชาวบ้าน คนที่มีทะเบียนบ้านชั่วคราวจึงไปทำเรื่องขอน้ำและไฟฟ้า เพื่อนำมาใช้ในชุมชน แต่ก็ไม่สามารถขอได้เพราะเจ้าของที่ยังไม่อนุญาต แต่อย่างไรก็ดี เพื่อเป็นการบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนของชาวชุมชนจึงมีการผ่อนผันให้ใช้น้ำประปา ไฟฟ้าในรูปแบบ “กลุ่ม” โดยในระยะแรกมีเพียงกลุ่มเดียว แต่เนื่องจากความต้องการใช้มีมากเกินกว่าน้ำประปาและไฟฟ้าที่ได้รับ ชาวบ้านอยู่กันอย่างลำบากจึงมีการแยกกลุ่มน้ำออกเป็น 2 กลุ่ม ชาวบ้านจะต้องจ่ายค่าน้ำประปาถึงหน่วยละ 18 บาท และ 20 บาท ซึ่งนับว่าเป็นอัตราที่สูงมาก ขณะที่หากเป็นการใช้น้ำระดับครัวเรือนหรือระดับ 0.30 คิว ของการประปานครหลวงคิดในอัตราเพียงหน่วยละ 8.50 บาทเท่านั้น เช่นเดียวกับไฟฟ้าที่ชาวบ้านแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ต้องเสียค่าบริการหน่วยละ 5 บาท ขณะที่การไฟฟ้านครหลวงคิดในอัตรา 1.80 บาท เพราะเหตุนี้ชาวชุมชนมหาดไทย 4 ส่วนใหญ่จึงต้องเสียค่าบริการสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า และน้ำประปาในอัตราค่อนข้างสูง ประมาณเดือนละ 400-1,100 บาท แต่ชาวบ้านก็ยังคงใช้อยู่จนถึงปัจจุบันนี้

ปัจจุบันชุมชนมหาดไทย 4 มีบ้านเรือน 102 หลังคาเรือน (มีทะเบียนบ้าน 65 หลัง ไม่มีทะเบียนบ้าน 14 หลัง และมีทะเบียนบ้านแต่บ้านว่าง/ไม่มีบ้าน 23 หลัง) ประมาณ 90 ครอบครัว ประชากรรวม 300 คน บนพื้นที่ 4-0-18 ไร่ สมาชิกส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

คณจน

จากการสอบถามชาวบ้านกว่า 20 คน ต่างมองว่า ตนเองนั้นเป็นคนจน ไม่ค่อยจะมีใครจนแตกต่างกัน “จนจนมองไม่ออก” “ลำบากด้วยกันทั้งนั้น” “ถ้าตีกว่านี้คงจะไม่มาอยู่ที่นี้หรอก” ความยากจนในสายตาของแกนนำชุมชน มีลักษณะดังนี้

- ครอบครัวที่ทำงานมีรายได้ไม่พอค่าใช้จ่าย/หาเช้ากินค่ำ
- มีลูกหลานเยอะ
- สมาชิกในครอบครัวป่วย ต้องดูแล
- จนแต่ไม่ยอมทำงาน
- ตกงานเป็นเวลานาน หรืองานไม่มั่นคง
- มีหนี้สิน

สาเหตุของความยากจน

ชาวบ้านมองว่าการที่ตนเองยากจนเนื่องจาก “เรียนหนังสือมาน้อย” ด้วยสาเหตุต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นที่พ่อแม่ยากจนไม่มีโอกาสที่จะเรียน สมองไม่ไป ชาวชุมชนมหาดไทย 4 ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาที่ค่อนข้างต่ำ โดยมากจะจบระดับประถมศึกษา มีบางส่วนที่จบมัธยมศึกษา มีน้อยรายที่จบปริญญาตรี

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจำนวนสมาชิกที่อยู่ในวัยการศึกษาจะได้รับการศึกษาภาคบังคับ มีบางส่วนซึ่งมีจำนวนน้อย (4 คน) ที่ไม่ได้รับการศึกษา เพราะความไม่พร้อมในหลายๆ ด้าน รวมทั้งตัวของเด็กเองไม่ยอมเรียน และพ่อแม่ก็ไม่บังคับ สาเหตุที่ชาวชุมชนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการศึกษาของบุตรหลานเพราะว่าต้องการให้บุตรหลานเรียนให้มากกว่าตน อีกทั้งต้องการให้มีอาชีพการงานที่สะดวกสบายไม่ต้องลำบากเหมือนพวกตน ถึงแม้ว่าในชุมชนจะไม่มีโรงเรียน แต่ก็มีโรงเรียนใกล้ๆ ชุมชน สังกัดกรุงเทพมหานคร เช่น ในระดับประถมมีโรงเรียนวัดตะกล้า โรงเรียนบ้านหนองบอน ระดับมัธยมศึกษามีโรงเรียนราชดำริ และระดับปริญญาตรีมีมหาวิทยาลัยรามคำแหง สำหรับเด็กก่อนวัยเรียนมีจำนวนมากจะเรียนที่ศูนย์เด็กก่อนวัยเรียนชุมชนมหาดไทย 1 ซึ่งอยู่ใกล้เคียงกัน โดยได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิดวงประทีป

สำหรับด้านสุขภาพอนามัยนั้น เนื่องจากชุมชนมหาดไทย 4 เป็นชุมชนบุกรุกยังไม่ได้จดทะเบียนรับรองชุมชนจากกรุงเทพมหานคร ชาวชุมชนจึงไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่มากนัก ยามค่าคืนในชุมชนมีอยู่มาก ชาวบ้านต้องการให้เขตหรือนาอนามัยมาจัดฟันยาฆ่ายุงลายในชุมชน แต่ก็ยังไม่เห็นหน่วยงานใดมาจัดฟันให้ ดังนั้น เวลาเจ็บป่วยชาวบ้านจึงต้องช่วยเหลือตนเอง

กรณีเมื่อชาวชุมชนเจ็บป่วยนั้นโดยส่วนมากมักจะรักษาตนเองโดยซื้อยากินหรือไม่ก็ไปที่ศูนย์อนามัยกรุงเทพมหานคร 57 (วัดตะกล้า) แต่ถ้าจะไปรักษาโรคที่โรงพยาบาลต้องไปที่รพ.จุฬา และรพ.เลิดสิน การเดินทาง

ไปรักษาพยาบาลนั้นจะนั่งรถเมล์สาย 38.46 หน้ารวม 2 มาจุพฯ แต่กรณีเจ็บป่วยหนักหรือกระทันหันมักจะเหมารถหรือช่วยค่าน้ำมันไป - กลับ ประมาณ 600-800 บาท/ครั้ง นับว่าสูงมากเมื่อเทียบกับรายได้ที่ได้รับ

ส่วนใหญ่ชาวชุมชนไม่มีบัตรสงเคราะห์หรือบัตรประกันสุขภาพเลย ยามเจ็บป่วย ตั้งแต่แผลเล็กจนถึงคลอดลูกและที่หนักๆ ก็เรื่องไต่ขาย (1 คน) ชาวชุมชนมักจะขอรับการสงเคราะห์จากโรงพยาบาล แต่ต้องจ่ายค่ายาต่างประเทศเต็มราคา สำหรับการได้รับบริการจากโรงพยาบาลนั้นได้รับการดูแลอย่างดีเช่นเดียวกับคนไข้อื่นๆ แต่ก็มีส่วนน้อยไม่กี่คนที่เดิมมีบัตรสงเคราะห์จากภูมิสำเนาเดิม เช่น จากคลองเตย ที่ชาวชุมชนได้รับการดูแลมีบัตรสวัสดิการประชาชนด้านการรักษาพยาบาล (บัตรประกันสุขภาพ) สำหรับผู้มีรายได้น้อยมาก่อนที่จะมาอยู่ที่ชุมชนมหาดไทย 4 แล้ว

ถ้าถามชาวบ้านว่าคิดอย่างไรกับการรักษาพยาบาล ชาวชุมชนส่วนใหญ่ไม่อยากจะเข้ารับรักษาถ้าไม่จำเป็น บางคนบอกว่าไม่อยากไปถ้าไปแล้วเกรงว่าจะพบว่าตนเองเป็นโรคร้ายโรค ไม่ไปเสียดีกว่า หรือเกรงว่าถ้าเกิดสุขภาพไม่ดีหลายอย่างจะทำใจไม่ได้ รวมถึงการไม่มีเงิน ไม่มีงานด้วย สำหรับเด็กๆ ไม่ป่วยเป็นโรคขาดสารอาหารเลย

พลวัตความยากจน

วัฒนธรรมความจนของชาวชุมชนมหาดไทย 4 นั้นยังสืบเนื่องอย่างไม่เปลี่ยนแปลง ดังตัวอย่างรายละเอียดไปในครอบครัวที่ยากจน

นางเสวย เป็นคนจังหวัดบุรีรัมย์ พ่อแม่มีอาชีพทำนา มีพี่น้อง 5 คน ตนเองเป็นคนที่ 4 ครอบครัวมีฐานะยากจน เนื่องจากครอบครัวมีที่ดินทำนาเพียง 7 ไร่ ได้ข้าวไม่พอกิน อีกทั้งมีพี่น้องหลายคน พ่อแม่จึงไม่สามารถส่งเสียให้เรียนได้ นางเสวยจึงเรียนจบแค่ ป.2 ออกมาช่วยพ่อแม่ทำนาและรับจ้างหักข้าวโพด ต่อมาแม่ล้มป่วยไม่มีเงินจึงนำที่ดินไปจำนองในชุมชนจำนวน 3 ไร่ ได้เงินมาจำนวนหนึ่ง ช่วงแรกๆ ปรึกษาคคนในครอบครัวว่าจะช่วยกันส่งได้เมื่อขายข้าวได้ แต่โชคไม่ดีเกิดนาแล้งฝนไม่ตก ทำให้ข้าวไม่ได้ผล ได้ข้าวน้อยไม่พอจ่ายหนี้จึงถูกยึดที่นาไป ซึ่งที่ดินอีก 4 ไร่ที่เหลือ พี่น้องดูแลอยู่จึงคาดว่าลูกหลานคงดูแลกันหมดแล้ว เพราะหลังจากตนเองแต่งงานแยกเรือนออกไปอยู่กับนายคิม ก็ไม่ได้ติดต่อกันอีก ไม่อยากไปรบกวนพี่น้องซึ่งก็ลำบากเหมือนๆ กัน มาอยู่กับสามีได้ 10 ปี จึงเข้ามาอยู่กรุงเทพฯ เพื่อจะมาหางานทำที่จะทำให้ชีวิตดีกว่าอยู่บุรีรัมย์ ตนเองและครอบครัวจึงย้ายเข้ากรุงเทพฯ โดยสามีและลูกคนโตเป็นกรรมกรก่อสร้าง ซึ่งช่วงนั้นงานก่อสร้างกำลังดีมีงานบ่อยๆ อีกทั้งตนเองเปิดร้านขายของเล็กๆ น้อยๆ ในบ้าน จึงทำให้ครอบครัวมีเงินเหลือใช้บ้าง แต่ดูเหมือนโชคไม่เข้าข้าง บ้านของตนเองที่เช่าที่ดินถูกไล่ อีกทั้งสามีและลูกชายคนโตถูกโกงค่าแรง ชีวิตยากลำบากจึงย้ายมาอยู่ที่ชุมชนมหาดไทย 4 เมื่อปี 2537 เสียเงิน 5,000 บาท เป็นค่าซื้อสิทธิ์จากผู้อื่น ซึ่งมีความเป็นอยู่อย่างลำบากชีวิตกับงานที่ไม่เคยทำมาก่อนก็ต้องทำ เพราะไม่มีเงินลงทุนค้าขายเมื่อไม่พอกก็ต้องไปยืมเงิน ขายไม่ดีจึงเลิกขายมาทำงานเป็นกรรมกรก่อสร้างทั้งพ่อ แม่ และลูกชายคนโต ต่อมาเลิกทำเพราะถูกผู้รับเหมาก่อสร้างโกงค่าแรง สามีและลูกเคยไปทำงานก่อสร้างกับผู้รับเหมาที่ จ.ปราจีนบุรี 2 เดือน อยู่กันอย่างลำบาก บางวันไม่มีข้าวกินไม่ได้เงินชักราชบาทกลับมาบ้านเลย จึงหันมาประกอบอาชีพซาล้างเก็บของเก่าเมื่อปี 2543 เริ่มจากรถเข็น 2 คนผิวเมียและต่อมาเปลี่ยนมาเป็นซาเล้งถีบ ส่วนใหญ่จะถีบไปแถวรวม 2 วันๆ หนึ่งได้ 100 กว่าบาท สำหรับลูกชายคนโตแต่งงานต่อมาก็มาซาล้าง โดยแต่ก่อนใช้คันเดียวกันไป 3 คน ต่อมาร้านค้าของเก่าเห็นใจจึงออกรถซาเล้งติดเครื่องผ่อนส่ง เมื่อเดือนที่แล้วลูกชายออกไปเก็บของเก่าได้ไปปรับซื้อเครื่องยนต์เก่าจึงนำไปขายที่ร้านขายเครื่องยนต์เจอเจ้าของร้านซึ่งจำเลขเครื่องหมายได้ จึงเรียกด่วนมาจับ ตำรวจใกล้เกลี้ยกับเจ้าของร้านซึ่งเรียกราคา 18,000 บาท ในข้อหารับซื้อของโจร โดยเรียกเงิน 5,000 บาท ตนเองและครอบครัวไม่มีเงินไปจัดการ ลูกชายจึงติดคุกเป็นเวลาเดือนกว่า เพิ่งจะออกมาได้ 3 วัน สำหรับรายได้หามาได้ต้องจ่ายค่ารถซาเล้ง

อีกทั้งต้องนำไปปรับซื้อของเก่า บางวันเจอคนขายของเก่ามากก็ไม่สามารถรับซื้อได้จะซื้อได้เท่าที่มีเงิน บางวันไม่มีทุน ต้องยืมเงินมาก่อนเพื่อซื้อของ บางวันก็ไม่มีเงินจะซื้อข้าวกินเลย

ลูกชายจบ ป.6 ไม่ได้เรียนต่อ พ่อแม่ไม่มีเงินส่งเสียให้เรียน ไม่มีปัญญาแก่แล้ว ปัจจุบันลูกชายอายุ 36 ปี ยามเดือดร้อนลูกสาวคนเล็กซึ่งแยกบ้านไปอยู่กับสามีที่ทำงานขับรถ มีลูก 3 คนมาช่วยเหลือ ยามเจ็บป่วยไม่ไปหาหมอ ซื้อยากินเอง เพราะไม่ค่อยมีเงิน ถ้าไม่ไหวจริงๆ จะไปที่ศูนย์อนามัยกรุงเทพมหานคร 57 (วัดตระกร้ำ) อุตุมสุข และครอบครัวไม่มีบัตรสุขภาพใดๆ สำหรับอนาคตคิดว่าลูกหลานจะลำบาก ทางออกของปัญหาต้องขยันให้มากกว่านี้ ขนาดขยันอย่างนี้ยังไม่พอกิน ถ้าถูกไล่หรืออีกไปไหนก็ไปอยู่ได้ก็อยู่ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร ถ้าขึ้นค่าแพลตฟอร์มจ่ายได้แค่เดือนเดียวเดือนต่อไปคงไม่มีเงินจ่ายแน่ถ้าแพง

นายสมชาย อายุ 54 ปี อยู่บ้านเลขที่ 46 อาชีพกรรมกรท่าเรือ อาศัยอยู่รวมกัน 2 หลัง 3 ครอบครัว รวม 12 คน เดิมพ่อแม่ทำนาอยู่จังหวัดบุรีรัมย์ ด้วยความยากจนจึงเข้ามาอยู่กรุงเทพฯ และมีครอบครัวอยู่ที่ชุมชนคลองเตย บริเวณชุมชนปลายนา ต่อมาถูกไล่ที่จึงเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนนี้เมื่อปี 2538 มีลูกแต่ลูกชายคนโตติดยาเสพติด ทั้งภรรยาให้ดูแลหลานอีก 7 คน จึงต้องทำงานแบกของในท่าเรือ การเดินทางก็เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ มีรายได้ไม่แน่นอน โดยเฉลี่ย 200 บาท/วัน สัปดาห์หนึ่งมีงาน 2 วัน ซึ่งก็แล้วแต่โอกาส บางครั้งไม่มีงานเลยก็ต้องยืมเงินเพื่อนบ้าน เป็นค่ารถกลับบ้านก็มี ได้เงินมาเป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ปัจจุบันมีหนี้สินจาก 2,000 บาท เป็น 5,000 บาท รวมทั้งยังติดค่าน้ำค่าไฟฟ้ามาเป็นเวลา 4 เดือนแล้ว ยามเดือดร้อนได้ลูกสาวคนที่ 5 ซึ่งแต่งงานมีครอบครัวแยกไปอยู่ที่อื่น และเครือข่ายให้ความช่วยเหลือลูกๆ ที่โตแล้วพอจะมีงานทำบ้างก็ช่วยกันจ่ายค่าน้ำค่าไฟ สำหรับเรื่องสุขภาพ นายสมชายเล่าว่า เจ็บตามข้อ ตามนิ้วโป้ง สงสัยว่าจะเป็นโรคเก๊าส์ไปหาหมอที่ รพ.ตากสิน แต่หมอตตรวจที่หน้าอกแล้วก็ให้ยามากิน ต่อจากนั้นก็ไม่เคยไปหาอีกเลย รวมทั้งโรงพยาบาลอยู่ไกล ไปไม่สะดวก ไม่มีเงิน มีไป 500 บาทก็ไม่พอจ่าย ดังนั้นเวลาเจ็บป่วยจึงซื้อยาตามร้านขายยากินเอง ส่วนใหญ่จะซื้อแถวที่ทำงาน ถ้าวันไหนไม่ได้ก็จะฝากคนไปซื้อกินแล้วจะทำให้ซา แก้วชดยอกได้ อีกทั้งไม่ออกไป ไม่อยากจะทำตนเป็นโรคอะไร อายุมากแล้ว รู้แล้วเกรงว่าใจไม่เข้มแข็ง คิดมากไปกันใหญ่

ดังนั้นเมื่อมาดูชีวิตของลูกๆ ของนายสมชาย คือ นายสมอ่อน เกียรติ อายุ 33 ปี ที่อาศัยอยู่ด้วย ปัจจุบันเป็นพนักงานดินเอกสาร กรมศุลกากร ได้เงินเป็นรายวัน ไม่แน่นอน ซึ่งบอกว่าไม่ค่อยมีงานเนื่องจากงานรับเข้า-ออกในท่าเรือไม่ค่อยมีลำบากมาก ชีวิตไม่คิดอะไรมากไม่ออกไปรบกวนใคร ขอทำวันนี้ให้ดีที่สุด เพื่อชีวิตจะได้ไม่ลำบากมาก สำหรับนายสมชาย เกียรติและครอบครัวไม่มีบัตรช่วยเหลือด้านสุขภาพ

นางจรินทร์ทิพย์ อายุ 34 ปี อยู่บ้านเลขที่ 19 เดิมเป็นคนจังหวัดชัยนาท เมื่อเรียนจบ ม. 6 แล้วเข้ามาอยู่กรุงเทพฯ กับพ่อที่ชุมชนคลองเตย โดยพ่อมีอาชีพเป็นช่างไฟฟ้า อายุมากแล้ว ปัจจุบันพ่อของนางจรินทร์ทิพย์ยังอาศัยอยู่ที่คลองเตย ปี 2534 บ้านถูกสารเคมีระเบิด พ่อได้สิทธิจึงย้ายขึ้นแฟลต ประกอบกับนางจรินทร์ทิพย์แต่งงานมีครอบครัว จึงแยกออกมาอยู่ที่ชุมชนนี้เมื่อปี 2534 ซึ่งได้มีการบอกต่อๆ กันมา จึงมาผ่อนที่ รวม 20,000 บาท สามีขับรถมอเตอร์ไซด์รับจ้างและแยกของในท่าเรือ สามีติดยาบ้าจนเบลอต้องเข้ารับการรักษาที่ รพ. สมเด็จพระเจ้าพระยา เมื่อแกนหลักในครอบครัวล้มลง นางจรินทร์ทิพย์จึงต้องพยายามหาอะไรทำ แต่ก็ทำอะไรได้ไม่มาก อีกทั้งต้องเลี้ยงลูก 4 รวมทั้งที่ตั้งครรภ์อยู่ รวมทั้งค่าใช้จ่ายของสามีด้วย ดิที่ยังมีแม่สามีคอยช่วยเหลืออยู่ ตนเองจึงได้ทำการค้าขาย เช่น ก๋วยเตี๋ยว, ใส่กรอก เท่าที่ทำได้ไปวันๆ โดยต้องกู้เงินลงทุน 3,000 บาท ปัจจุบันมีหนี้สินอยู่ประมาณ 20,000 บาท ทำมาหากินอยู่คนเดียว ต้องรับภาระทุกอย่าง เงินกู้มีการส่งคืนบ้าง บางครั้งไม่ได้ส่งคืนเพราะไม่มีเงิน ต้องทำไปใช้ไปให้ลูกไปโรงเรียนบ้าง เป็นค่ารักษาพยาบาลสามีบ้าง โดยค่าใช้จ่ายสามีนั้นบัตรสงเคราะห์ขาดเพ็งจะต่อได้ แต่ก็ต้องจ่ายค่ายาบางอย่างที่เป็นยานำเข้าจากต่างประเทศ ตนเองและลูกๆ กรณีเจ็บป่วยเล็กน้อยจะใช้บัตร สปร. ที่ศูนย์

57 ครอบครัวนี้พยายามตัดทอนความจนของลูก โดยพยายามให้ลูกๆ ได้มีโอกาสเรียนหนังสือให้มากๆ จะได้ไม่ลำบากอย่างนี้

ครอบครัวนี้ได้รับการได้รับความช่วยเหลือจาก SIF เมนู 5 ได้รับเงินการศึกษาของลูกมา 1,000 บาท แต่ขาดส่งคืน ถ้าครบกำหนดจะไปส่งไม่ค่อยมีเงิน และได้รับเงินลงทุนทำอาชีพ แต่ไม่พอต่อการประกอบอาชีพ จึงไม่ส่งผลให้ชีวิตเปลี่ยนแปลงไปมากนัก

ครอบครัวที่มีจุดพลิกผันจากคนจนจนลง

นางประสิทธิ์ อายุ 42 ปี สามียายุ 60 ปี มีลูก 2 คนอยู่บ้านเลขที่ 5 อาชีพขายส้มตำ เดิมเป็นคนจังหวัดสุโขทัย และได้อยู่กับสามีจึงย้ายมาอยู่กรุงเทพฯ มีอาชีพเป็นคนงาน และปลูกบ้านอยู่ที่ซอย สุขุมวิท 50 แต่ถูกไล่ที่จึงอพยพครอบครัวมาอยู่ที่นี้ตั้งแต่ปี 2537 ครอบครัวค่อนข้างมีฐานะ เนื่องจากสามีเป็นหัวหน้าคนงานก่อสร้าง อยู่บริษัทเงินเดือนสูง แต่ชีวิตมีจุดหักเหด้วยลูกชายคนโต อายุ 12 ปี (มีลูกชาย 2 คน) ป่วยเป็นโรคไตรั่ว ต้องเข้ารักษาพยาบาลที่ ร.พ. จุฬามาตลอด 2 ปี จากเดิมที่ภายในบ้านมีของเต็มบ้าน ก็เริ่มหมดลงไป เนื่องจากนำมาเป็นค่าใช้จ่ายรักษาลูกเดือนละหมื่นบาท ประกอบกับไม่มีญาติพี่น้องในกรุงเทพฯ เลย เวลาเดือนร้อนจะไปกู้ยืมเงินทั้งรายวันและรายเดือน ปัจจุบันมีหนี้สินกว่า 3 หมื่นบาท เคยคิดจะขายบ้านหลังนี้เพื่อมารักษาลูก ซึ่งค่านั้นมีบัตรสปร. แต่เนื่องจากโรคดังกล่าวตัวยาส่วนใหญ่เป็นยาต่างประเทศ ราคาแพง จึงต้องจ่ายเต็มราคา ขณะที่ให้สัมภาษณ์เธอกำลังเขียน จ.ม.ไปหาแม่ที่จังหวัดสุโขทัย เพื่อขอรับการช่วยเหลือด้านเงินทอง สำหรับเธอและครอบครัว "มองไม่เห็นว่าจะอนาคตจะเป็นอย่างไร มันมืดแปดด้าน ห่อเหี่ยว"

ครอบครัวที่ชีวิตพลิกผันให้ดีขึ้นมี 2 ครอบครัว

น.ส.ภัสสร อายุ 32 ปี อยู่บ้านเลขที่ 88 เดิมอาศัยอยู่ที่ชุมชนคลองเตย มาอาศัยอยู่ที่ชุมชนนี้ พ.ศ. 2539 มีอาชีพค้าขายของชำ มีลูก 5 คน จบการศึกษาชั้น ม.3 แต่งงานกับนายสำรวน เกียรติมี มีลูก 4 คน พ่อแม่ไม่ได้ทำงาน เนื่องจากพ่อตกงาน ลูกๆ และพี่น้องจึงต้องช่วยกันดูแล และต่อมาถูกหวย 2 แสนบาทจึงทำให้ชีวิตดีขึ้น

นายเฉลิม อายุ 37 ปี อยู่บ้านเลขที่ 74 อาชีพขับรถเช่า รายได้ 4,500 บาท/เดือน พ่อแม่เป็นกรรมกรทำเรือคลองเตย บ้านถูกไล่หรือจึงย้ายมาอยู่ที่นี้พร้อมญาติ ตั้งแต่ปี 2538 มีลูก 5 คน เมื่อ 3 เดือนก่อนได้ไปทำงานขับแท็กซี่ แต่ได้เงินกลับบ้านไม่พอใช้ จึงขับมอเตอร์ไซด์เสริม ปัจจุบันถ้ามีเวลาจะไม่ขับอยู่ที่คลองเตย ส่วนลูกๆ ให้ญาติพี่น้องเข้ามาดูแลหรือลูกสาวคนโตช่วยเลี้ยงน้องๆ สำหรับเรื่องการศึกษาลูกจะส่งให้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ เพราะไม่อยากให้ลูกลำบากเหมือนตนเอง ที่เรียนจบเพียงชั้น ป.4 การทำงานที่ไม่ถูกทางทำให้เสียโอกาส

ครอบครัวที่จัดอยู่ในกลุ่มเสี่ยง

นางสำราญ อายุ 56 ปี อยู่บ้านเลขที่ 22 ชีวิตของนางสำราญนั้นเดิมเป็นคนจังหวัดนครปฐม แม่ย้ายมาอยู่ที่นี้จนกระทั่งมีนางสำราญและพี่น้อง 5 คน โดยทำนาเลี้ยงครอบครัว จนกระทั่งนางสำราญเรียนจบ ป.4 พ่อแม่จึงขายที่นาย้ายไปอยู่บ้านพ่อที่สุราษฎร์ฯ โดยนำที่นาที่ขายไปซื้อที่สุราษฎร์ธานี เนื่องจากช่วงดังกล่าวจังหวัดสุราษฎร์ฯ เป็นพื้นที่สีแดง อยู่ได้ไม่นาน อีกทั้งเป็นห่วงความปลอดภัยของลูกๆ จึงขายที่นาอีกแล้วพ่อก็อพยพครอบครัวเข้ากรุงเทพฯ โดยมาเช่าที่ดินเอกชนปลูกบ้านอยู่ย่านสาทร โดยทำอาชีพเผาถ่านขาย ซึ่งในยุคนั้นอาชีพขายถ่านยังเป็นอาชีพที่มีรายได้ดี จึงทำให้ครอบครัวมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี เวลาต่อมาความต้องการใช้ถ่านในตลาดเริ่มน้อยลง เนื่อง

จากมีเตาแก๊สเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้ครอบครัวเริ่มมีปัญหา แต่แล้วในที่สุดพ่อก็มาเสียไปจึงทำให้ขาดเสาหลักของครอบครัว ส่งผลกระทบต่อครอบครัวอีกทั้งเมื่อพ่อเสียไปที่ดินที่สุราษฎร์ ของพ่อก็ถูกพี่สาวของพ่อโกงไปอีกด้วย

ต่อมานางสำราญ แต่งงานกับข้าราชการซึ่งนับว่างานราชการในยุคนั้นมีรายได้ไม่น้อย แต่ก็มั่นคงและแน่นอน แต่ก็อยู่กันอย่างมีความสุข จนมีลูก 9 คน ชีวิตของนางและสามีมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ลำบากมากแต่ก็ต้องอดทน ครอบครัวของนางสำราญมาถึงจุดหักเหเมื่อสามีของเธอตายจากไป นางและลูกๆ จึงมีชีวิตอยู่อย่างลำบาก ลูกๆ จึงเรียนหนังสือตามความสามารถที่จะส่งเสียให้เรียนได้ ด้วยความอดทนจนลูกๆ โตกันหมด แต่เป็นที่ฟังให้กับครอบครัวได้เพียง 3 คน ซึ่งทั้ง 3 คน ต่างแยกครอบครัวไปแล้ว แต่ก็ยังส่งเงินมาให้แม่ใช้จ่ายภายในครอบครัว รวมทั้งดูแลพี่น้องหลาน 6 คนที่ยังไม่มีงานทำ ดังนั้น นางสำราญจึงใช้เวลาว่างไปเก็บผักบุง เผาถ่าน บริเวณที่ว่างทางเข้าชุมชนกับลูกชายคือ นายแจ่ม ซึ่งเคยทำงานก่อสร้างแต่ตกงาน (งานไม่ต่อเนื่อง) จึงหันมาขับมอเตอร์ไซด์รับจ้าง ต่อมาขับไม่ไหวมีคนนั่งน้อย อีกทั้งต้องส่งคาร์ตจึงหยุดขับและหันมาทำงานเสริมยามว่างด้วยการเลี้ยงไก่บ้านและไก่เบตง รวมทั้งปลากัด สำหรับลูกชายอีกคนของนางสำราญก็ตกงานอาศัยอยู่ด้วยกันและลูกสาวคนเล็กซึ่งเพิ่งแยกทางกับสามีและนำลูกๆ มาอยู่ที่บ้านหลังนี้ด้วยกัน

ครอบครัวของนางสำราญนับว่าเป็นคนกลุ่มเสี่ยงอย่างมากที่จะจนลงไปอีก ถ้าลูกๆ ทั้ง 3 คนของเธอตกงานกันอีก อาจจะทำให้ครอบครัวของนางสำราญต้องประสบภัยถากรรมลงตามไปอีกด้วย แต่ความยากลำบากที่เกิดขึ้นกับเธอและครอบครัว กลายเป็นความชินชา ยึดอยู่กับปัญหาที่เกิดขึ้นมาโดยตลอด แต่ก็ยังมีจิตใจสาธารณะเข้าร่วมเป็นกรรมการชุมชนอีกด้วย แต่เมื่อเปรียบเทียบความยากลำบากจากรุ่นพ่อถึงรุ่นตนเองนั้นความยากลำบากเหมือนจะไม่แตกต่างกันเลย

การแก้ปัญหา-ทางออก (คนจน+กลุ่มเสี่ยง)

ทางชุมชนมหาดไทย 4 จะแก้ไขปัญหาเวลาจำเป็นต้องใช้เงินยามขาดสน จะเน้นการกู้เงินเป็นหลัก มีน้อยรายที่คิดพึ่งตนเอง ทำงานให้มากๆ และประหยัด

วิถีชีวิตและสภาพทางเศรษฐกิจ

ชาวชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป เช่น กรรมกร คนงาน ลูกจ้าง แม่บ้านทำความสะอาด พนักงานบริษัท ถ้าขายเล็กๆ น้อยๆ ในชุมชน ชาวเลี้ยงเก็บของเก่า เป็นต้น

จากการประกอบอาชีพดังกล่าวพบว่า ชาวชุมชนโดยส่วนใหญ่ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนมากที่มีความไม่มั่นคงในอาชีพและรายได้ ชาวชุมชนจึงมีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย บางครอบครัวมีความเดือดร้อนจำเป็นต้องใช้เงินก็ต้องไปกู้ยืมจากแขก ซึ่งมีจำนวน 7 ราย ในอัตราร้อยละ 20 ต่อวัน ชาวบ้านส่วนใหญ่กว่า 60 หลังคาเรือนใช้บริการอยู่รวมทั้งการกู้ยืมจากเพื่อนบ้านมีทั้งหมดร้อยละ 10 ต่อเดือน รวมถึงเก็บรายวัน แต่ยังมีอีกกว่าคนในชุมชนที่ให้กู้ยืมต่างก็เป็นผู้ที่ลำบากเช่นกัน แต่ก็นำดอกเบียไปเลี้ยงลูกหลานที่ยากลำบาก ซึ่งถือว่ามีจำนวนน้อย การที่ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมกู้กับแขกเพราะสามารถผ่อนผันได้ยามที่เงินทองไม่พอจ่ายคืน อีกทั้งในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำชาวชุมชนต่างก็ประสบปัญหาด้วยเช่นกัน ปัญหาการตกงาน แต่การตกงานของชาวชุมชนถือว่าเป็นเรื่องปกติ คิดว่าไม่มีงานนี้ก็ทำงานอื่น แต่ที่จะพบก็คือ มีงานทำไม่แน่นอนอย่างเช่น กรรมกรท่าเรือ ที่มีกว่า 10 คน แต่ละคนจะให้ความเห็นที่ใกล้เคียงกันว่าสัปดาห์หนึ่งจะไม่ค่อยมีงานหรือจะมีสัปดาห์ละ 2 วันเท่านั้น เท่ากับว่าจะมีเงินประมาณ 500 บาทต่อสัปดาห์เท่านั้นเอง หรือคนงานก่อสร้างบางคนไม่มีงานทำ กลับภูมิลำเนาเดิมแต่ไม่ใช้จำนวนมากมีเพียง 2 รายเท่า

นั้น รายได้เฉลี่ยของชาวชุมชนตกอยู่ที่ประมาณ 3,000-5,000 บาท/เดือน ต่ำสุด 1,500 บาท สูงสุด 10,000 บาท/เดือน

แต่อีกประเด็นหนึ่งคือ การว่างงาน ชาวชุมชนไม่ว่าจะเป็นวัยแรงงานหรือผู้ใหญ่โดยเฉพาะแม่บ้านจะว่างงานเป็นจำนวนมาก ไม่มีอาชีพเสริมในชุมชน

การรวมกลุ่มและกิจกรรมทางสังคม

การรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนมหาดไทย 4 จะมีการรวมตัวกันน้อย เฉพาะกิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อตนเองโดยตรง ชุมชนให้ความสนใจและรวมตัวกันเองตามธรรมชาติ นอกจากนี้ภายในชุมชนยังแบ่งออกเป็นฝักฝ่ายและมีความขัดแย้งกัน แต่ไม่รุนแรง โดยมีสาเหตุความขัดแย้งมาจากปัญหาการบริหารน้ำ-ไฟ รวมทั้งการบริหารชุมชน

ที่ผ่านมาชุมชนเคยดำเนินกิจกรรมออมทรัพย์ แต่ล้มเหลว จึงไม่สามารถจะก่อให้เกิดขึ้นได้อีกเนื่องจากชุมชนเกิดความเบื่อหน่ายในการบริหารจัดการ และไม่เชื่อมั่นในการทำงานของคณะกรรมการซึ่งรวมทั้งกรรมการกันเองด้วย ขณะเดียวกันผู้นำก็เกิดความเหนื่อยล้ากับปัญหาของชุมชน อีกทั้งปัญหาทางเศรษฐกิจ จึงไม่มีเวลาที่จะมาแก้ไขปัญหาได้มากนัก แต่อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังให้ความร่วมมือในกิจกรรมที่สำคัญ เช่น เรื่องที่อยู่อาศัยได้มีการร่วมมือกันหาทางออกในเรื่องดังกล่าวอยู่เสมอ อีกทั้งยังได้ไปร่วมกับชุมชนอื่นๆ ทั้งภายในและภายนอกเขต รวมทั้งกิจกรรมเกี่ยวกับสวัสดิการและความช่วยเหลือต่างๆ เช่น เมนู 5 จาก ศูนย์ประสานงานพัฒนาชุมชนเขต ซึ่งเป็นเครือข่ายชาวบ้าน เป็นต้น

นอกจากนี้ ผู้นำและผู้ประสานงานชุมชนในการจัดกิจกรรมวันเด็ก/วันขึ้นปีใหม่ ประสานตำรวจและหน่วยงานต่างๆ เป็นต้น โดยกลุ่มองค์กรภาครัฐและเอกชน ชาวชุมชนมองว่าบทบาทของรัฐยังให้ความสนใจและสนใจในการแก้ปัญหาของชาวชุมชนมหาดไทย 4 น้อยกว่าภาคเอกชน

ชุมชนเชิงความสัมพันธ์กับการบริหารจัดการ (ทุนทางสังคม Social Capital)

กลุ่มกรรมการชุมชน มีกรรมการ 7 คน มีการบริหารจัดการแบ่งเป็นหน้าที่ต่างๆ เพื่อความเหมาะสมในการประสานงานและพัฒนาชุมชน

บทบาทของคณะกรรมการชุมชน โดยพื้นฐานของชาวบ้านแล้วการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนนับว่าเป็นสิ่งดี แต่เนื่องจากตัวแทนของคณะกรรมการมาจากที่มาที่แตกต่างกัน พื้นฐานต่างกัน อีกทั้งด้านความจำเป็นหรือภารกิจต่างกัน จึงทำให้บทบาทของคณะกรรมการชุมชนชุดนี้จึงมีผลงานไม่มากนัก ยังมีกรรมการรวมตัวกันอย่างหลวมๆ ตามความจำเป็น ส่งผลให้กิจกรรมของชุมชนไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

กลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนที่ยุบไปเนื่องจากมาจากความไม่เชื่อถือ ไม่เชื่อมั่นในการบริหารกลุ่ม สมาชิกเกรงว่าเงินไม่ได้อยู่ที่กลุ่ม แต่อยู่ที่ใครคนใดคนหนึ่ง อันเป็นสาเหตุมาจากการอ่อนการประชาสัมพันธ์และไม่สามารถตั้งขึ้นมาอีกในชุมชนนี้ได้

กลุ่มสวัสดิการผู้ยากลำบากชุมชน (SIF MENU 5) คณะกรรมการชุมชนยังพยายามที่จะค้นคิดกิจกรรมพัฒนาชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนในการบริหารจัดการกิจกรรมจึงได้ทำโครงการนี้ขึ้นเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนแก่สมาชิกในชุมชน โดยมีระบบการทำงานดังนี้

- คณะกรรมการชุมชนประชุมทำความเข้าใจโดยตรง/ของหลักเกณฑ์ผู้ยากลำบาก
- ประชาสัมพันธ์ในชุมชนให้ชาวชุมชนรับทราบ
- สสำรวจผู้ยากลำบากในชุมชนโดยให้คณะกรรมการและแกนนำชุมชนรวมทำงานร่วมกัน
- พิจารณาตรวจสอบผู้ยากลำบากว่าจริงหรือไม่ มีการประชุมพิจารณาถกเถียงกรองผู้รับประโยชน์ร่วมกัน
- ประชุมสรุปรายชื่อผู้รับประโยชน์ของชุมชน
- ส่งรายชื่อผู้รับประโยชน์ไปยังเครือข่ายศูนย์ประสานงานพัฒนาชุมชนแต่ละเขตประเทศเพื่อรวบรวมส่ง SIF ต่อไป

ข้อดี 1) ชาวบ้านให้ความร่วมมือทำความเข้าใจในรายละเอียด 2) ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นชั่วคราว

ปัญหา แรกๆ ชาวบ้านคิดว่าไม่ได้ ไม่เชื่อ จึงไม่ให้ความร่วมมือ พอเงินลงมาก็บอกว่ากรรมการไม่บอกกรรมการบางคนไม่มาติดต่อ ตอนแรกๆ ช่วงเงินลงในชุมชน ชาวบ้านให้ความร่วมมือและเพื่อให้เกิดความยั่งยืนจะส่งคืนจึงคิดการหมุนเวียน ซึ่งชาวบ้านคิดว่าสามารถส่งให้ได้ แต่จริงๆ แล้วทำไม่ได้ เนื่องจากทุกคนมีงานที่ไม่มั่นคง จึงทำให้ไม่ค่อยมีเงินมาชำระคืน ชาวบ้านไม่ค่อยอยากจะมาประชุมเกรงว่าจะเป็นภาระทางหนี้ อาจจะทำให้เกิดการแตกแยกได้ ในชุมชนมีการแบ่งกลุ่มดังนี้

กลุ่มน้ำ ในชุมชนมี 2 กลุ่ม อยู่ภายใต้การบริหารของกรรมการคือ

กลุ่ม 1 ดูแลโดย นายสมพงษ์ ประธานชุมชน

กลุ่ม 2 ดูแลโดย นางมาลี กรรมการชุมชน

ทั้งสองกลุ่ม บริหารน้ำของกลุ่มใครกลุ่มมัน โดยจะมีการแยกมิเตอร์ย่อยเข้าในแต่ละบ้าน โดยแต่ละหลังเสียค่าอุปกรณ์หลังละ 1,000 บาท ในอัตราหน่วยละ 20 บาท ใช้มากจ่ายมาก ใช้น้อยจ่ายน้อย มีการจดค่าน้ำทุกวันที่ 11 และแต่ละบ้านมาจ่ายค่าน้ำไม่เกินวันที่ 18 หลังจากจากนั้นกลุ่มจะนำเงินเข้าธนาคารเพื่อทำการประปาหักก่อนวันที่ 19 ทั้งนี้จะมีสมุดคุมการใช้ไฟของกลุ่ม ดังนั้นกลุ่มจะมีเงินสำรองจากการเหลือจ่ายค่าน้ำจะนำเข้าบัญชีน้ำ กรณีมีคนขาดจ่ายจะนำเงินส่วนนี้จ่ายให้ก่อน โดยเบื้องต้นจะสำรองเงินส่วนตัวจ่ายให้ก่อนแต่จะพยายามให้แต่ละหลังจ่ายก่อนวันที่ 25 บางหลังอาจจะจ่ายในวันที่ 1 หรือวันที่เงินเดือนออก

สำหรับผู้ที่ไม่มีเงินจ่ายค่าน้ำในช่วงนั้นจะผ่อนผันให้แต่จะพยายามให้ชาวบ้านช่วยกัน โดยให้คิดว่าเป็นประโยชน์ร่วมกัน ถ้ามิเตอร์น้ำถูกยกไปชุมชนจะลำบากมาก เพราะเคยมีปัญหาถูกยกมิเตอร์ไป ทำให้ไม่มีน้ำใช้ โดยจะเน้นให้ทุกหลังนึกถึงความยากลำบากในครั้งนั้น สำหรับบ้านที่เป็นญาติพี่น้องกัน ทางกลุ่มยินยอมให้ใช้น้ำมิเตอร์เดียวกันได้

กลุ่มไฟฟ้า ความลำบากเนื่องจากการไม่มีไฟฟ้าใช้ในชุมชน เมื่อปี 2536 ช่วงที่มีชาวชุมชนมาอยู่ที่นี้ต่างต้องใช้เทียนหรือตะเกียงให้แสงสว่างในบ้านเรือน ราวปี 2537 ชุมชนเริ่มมีไฟฟ้าใช้โดยมีแกนนำชุมชนไปติดต่อขอไฟฟ้าจากการไฟฟ้านครหลวงบางพลี ประเภทก่อสร้าง ซึ่งเป็นมิเตอร์รวมชั่วคราว 1 หม้อ ขนาด 15 AMP ซึ่งมี

ปัญหาขาดบอยอันเนื่องมาจากมีการใช้ไฟเกินขนาด กระแสไฟไม่พอใช้ โดยชุมชนจะต้องจ่ายค่าประกันไฟฟ้า 15,000 บาท ซึ่งการไฟฟ้าจะคืนให้เมื่อครบสัญญาในปีนั้นๆ อัตราค่าไฟฟ้าคิดในอัตราก้าวหน้า เงินประกันนั้นจะเป็นเงินประกันการใช้ไฟฟ้า กรณีจ่ายค่าไฟฟ้าไม่ทัน การไฟฟ้าจะมาตัด ให้ชุมชนนำเงินไปจ่ายถ้าไม่มีจ่ายจะหักเงินก้อนนั้น แต่ถ้าชุมชนใช้กระแสไฟเกินค่ามัดจำ 15,000 บาท การไฟฟ้าจะส่งหนังสือมาให้ให้นำเงินไปเพิ่ม ปี 2538 เริ่มมีคนเข้ามามาก จึงขอคำแนะนำจากมูลนิธิดวงประทีปเพื่อขอคำปรึกษาและติดต่อกับเจ้าของที่และได้มีการอนุมัติเพิ่มอีก 1 หม้อ ปี 2540 ทางคณะกรรมการได้นำปัญหาไฟฟ้าที่ไม่พอใช้ในนามศูนย์ประสานงานพัฒนาชุมชนเขตประเวศ ขอให้ชุมชนมีมิเตอร์ไฟเพิ่มอีก 1 จุด อันเนื่องมาจากมีการใช้ไฟฟ้ามากกว่ากระแสไฟฟ้าไม่พอใช้ ปัจจุบันมีมิเตอร์ไฟฟ้าชั่วคราว ขนาด 15 AMP อยู่จำนวน 3 หม้อ

การบริหารไฟฟ้าภายใน

มิเตอร์ทั้ง 3 จุดดังกล่าว จะมีหัวหน้ากลุ่มรับผิดชอบซึ่งก็คือ กรรมการชุมชนเข้ามาบริหารดูแล ทั้ง 3 กลุ่มแบ่งการบริหารจัดการกันเอง ซึ่งจะไม่มีการกีดกันชาวชุมชนทุกหลังจะมีไฟฟ้าใช้ จะมีการแยกมิเตอร์ไฟฟ้าแยกให้แต่ละหลัง โดยคิดอัตราค่าไฟฟ้า 5 บาท/หน่วย

- จัดเก็บเป็นรายเดือน เช่น จดวันที่ 1 จ่ายวันที่ 15 บางหลังจ่าย 25 หรือวันที่ 1 ซึ่งบางหลังก็ไม่จ่ายผลัดไป กรณีที่บ้านใดผลัดผ่อนก็จะนำส่วนที่สำรองไปจ่ายให้ก่อน แต่ถ้าเดือนไหนมีกำไรก็จัดเก็บเข้าไว้ในบัญชีไฟฟ้าของกลุ่ม
- สำหรับบ้านใดไม่มีจ่ายก็จะช่วยเหลือกัน ถ้าคนเก็บมาแจ้งว่าค้างจ่ายนานเกินไปจะไปคุยถึงสาเหตุปัญหาถ้าไม่มีให้ก็จะตัดไฟ ซึ่งมีไม่กี่ราย (เป็นมาตรการที่จะป้องกันและดูแลมิให้เป็นตัวอย่าง จึงเป็นมาตรการสุดท้าย)
- สำหรับบ้านที่ขอต่อไฟฟ้า จะเรียกเก็บเงินค่ามิเตอร์ย่อยและค่าลากสายรวมทั้งอุปกรณ์ที่สามารถใช้ไฟฟ้าได้ จำนวน 1,000 บาท
- สำหรับบ้านที่มีญาติพี่น้องปลุกติดกัน ทางกลุ่มอนุญาตให้ใช้หม้อเดียวกันได้ อันจะเป็นการประหยัดด้วย
- สำหรับแผนอนาคตเรื่องไฟฟ้าชุมชนนั้น เนื่องจากปัจจุบันความต้องการใช้ไฟฟ้าในชุมชนมีมากขึ้น เนื่องจากมีบ้านเรือนอยู่มากเกิน 3 เท่า ทางชุมชนมีเงินไม่เพียงพอจึงทำเรื่องขอยืมเงินจากศูนย์ประสานงานพัฒนาชุมชนเขตประเวศ ซึ่งเป็นเงินหมุนเวียนจาก SIF มาใช้จ่ายประกันค่าไฟฟ้าก่อนเมื่อได้คืนจากการใช้ไฟฟ้าก็จะนำส่งคืนต่อไป

ทั้งนี้ การมีมิเตอร์ไฟฟ้าในชุมชนเพียง 3 หม้อนั้น ไม่เพียงพอต่อความต้องการของชาวบ้าน ซึ่งเกรงว่าอาจจะเกิดไฟฟ้าลัดวงจรได้ ดังนั้น ทางออกที่ชุมชนต้องการคือ ขอมีมิเตอร์ไฟฟ้าประเภทบ้านเรือนแต่ละหลังอันจะเป็นการถูกวิธีของชาวชุมชนมากที่สุด

ข้อดีของกลุ่มน้ำ ไฟฟ้า

- ทำให้เกิดการรวมกลุ่มช่วยเหลือกิจกรรมของชุมชน
- เกิดการช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน ทำให้คนจนไม่ถูกทอดทิ้ง และมีมาตรการชดเชยร่วมกัน

นายทุนการเงินนอกระบบ/ผ่อนส่งสินค้าเฟื่องฟูในชุมชน

จากข้อมูลการสำรวจชุมชนครัวเรือนพบว่า ที่ชุมชนมหาดไทย 4 จากแบบสำรวจที่ชุมชนส่งมา 79 ชุด พบว่า ชุมชนมหาดไทย 4 กว่า 61 หลังคาเรือนต่างมีหนี้สินจากการกู้ยืมเงินและผ่อนสินค้าจากแขก โดยชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นหนี้จากการกู้ยืมเงินมาปลูกสร้างบ้าน และใช้จ่ายในครัวเรือนเสียเป็นส่วนมาก หรือเอาไปใช้หนี้ที่มีมาแต่ก่อน และเสียดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 20 บาทต่อเดือน 10 บาทต่อเดือน และ 2 บาทต่อวัน เป็นต้น โดยมีการส่งเป็นรายวัน และรายเดือนเป็นส่วนใหญ่ เป็นที่แน่ชัดมานานแล้วว่า คนจนในเมืองซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ขาดโอกาสในการเข้าถึงระบบการเงินในระบบอันด้วยปัจจัยหลายประการ ไม่ว่าจะอาชีพการงานที่ไม่มั่นคง ส่งผลต่อรายได้ อีกทั้งยังขาดหลักทรัพย์ค้ำประกัน ดังนั้น แหล่งเงินทุนนอกระบบจึงเป็นที่นิยมมาก สำหรับชาวบ้านคนจนคนธรรมดา พบว่า ชาวชุมชนมหาดไทย 4 มักนิยมกู้ยืมเงินจาก

1. กู้ยืมจากญาติพี่น้อง ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มที่ซัดใกล้ก่อน โดยส่วนใหญ่จะไม่คิดดอกเบี้ยถือเป็นการช่วยเหลือกันของญาติพี่น้อง มีแล้วค่อยมาคืนหรือญาติพี่น้องที่ให้เราืม เดือดร้อนเรื่องเงินทองพอมิเงินใช้คืนหรือหามาคืน

2. จากนายทุนในชุมชน เป็นกลุ่มคนที่พอจะมีเงินใช้ ซึ่งบางคนอาจจะเป็นคนประหยัด อดออมจึงมีเงิน อีกทั้งตนเองและครอบครัวมีความเดือดร้อนต้องการรายได้เข้ามาจุนเจือเพิ่มในบ้าน เมื่อเห็นเพื่อนบ้านเดือดร้อนมีความต้องการใช้เงิน จึงให้กู้ยืม ซึ่งบางคนคิดดอกเบี้ย 5% ต่อเดือน หรือสูงสุด 10% ต่อเดือน อยู่ที่มีความสนิทมักคุ้น ไม่มีสัญญาะหว่างกัน แต่สัญญาต้องเป็นสัญญา การส่งคืนถ้าไม่มีเงินต้นเดือนนั้นก็ส่งแต่ดอกเบี้ย นานๆ เข้าอาจจะไม่มีปัญหากันได้

3. นายทุนนอกชุมชน มี 2 กลุ่มคือ

กลุ่ม 1

- มีทั้งผ่อนของและเงินกู้
- การผ่อนสินค้ามีกรรมวิธี เช่น เสื้อผ้า คิดราคา 150 บาท ส่ง 10 บาท 15 วัน ราคาเสื้อผ้าจริง 100 บาท แขกได้กำไรตัวละ 50 บาท เป็นต้น
- การส่งคืนไม่จำกัดระยะเวลา ผ่อนผันได้ วันไหนไม่มีส่งก็อาจจะส่งในวันถัดไปจนกว่าจะครบ 15 วันก็ได้
- สำหรับการกู้ยืมเงินนั้นอัตราดอกเบี้ยอยู่ที่เทคนิคการต่อรองว่าเอาเท่าไร มีจุดต่ำสุดร้อยละ 1.5 ต่อเดือน สูงสุดร้อยละ 10 ต่อเดือน ระยะเวลาการส่งอาจจะ 24 วันหรือ 30 วัน ขึ้นอยู่กับจำนวนเงินที่กู้ยืมด้วย โดยแขกจะมาเก็บทุกวันจนกว่าจะครบ
- ถูกโกงบ่อยๆ

กลุ่ม 2

- เงินนอกระบบกลุ่มนี้นับว่ามีบทบาทต่อชุมชนมหาดไทย 4 มาก เมื่อชาวชุมชนหมดช่องทางกู้แล้ว จึงมักจะมายืมเงินได้เงินด่วนบริเวณหน้าราม 2 จะต้องมี 1) บัตรประชาชน ทะเบียนบ้าน ไม่มีสัญญา กู้ยืมเงิน 2) ทำสัญญาขยืมของและถ่ายรูปขยืมของเป็นหลักฐาน
- อัตราดอกเบี้ยโดยส่วนใหญ่คิดร้อยละ 20 ต่อเดือนส่งเป็นรายวัน 24 วัน หรือ 30 วันบ้าง แล้วแต่จะตกลงกันว่ากี่วัน เช่น 1) ต้องการกู้ 1,000 บาท อัตราร้อยละ 20 ต่อเดือน ระยะเวลา 24 วัน ส่งวันละ 50 บาท รวมเป็น 1,200 บาท 2) ต้องการกู้ 1,000 บาท อัตราร้อยละ 20 ต่อเดือน ระยะเวลา 30 วัน

ส่งวันละ 40 บาท รวมเป็น 1,200 บาท ทั้งนี้ผู้จะถูกต้องถูกหักเงินในวันที่กันั้นทันที เช่น กู้ 1,000 บาท หักจ่าย 1 วัน 50 บาท + บัญชี 50 บาท คงเหลือ 900 บาท เป็นต้น บางแห่งที่ผู้กู้ไม่ส่งเงินคืนตามวัน จะคิดเพิ่มแต่ดอก เช่น 1,000 ละ 20 โดยจะต้องส่งดอกเบี้ยให้ในวันนั้น 20 บาทต่อวัน ดังนั้น จึงทำให้แปลกใจอยู่ช่วงหนึ่งว่าทำไมดอกเบี้ยที่ชาวบ้านตอบออกมาว่า 20 ต่อวันนั้น แท้ที่จริงแล้วชาวบ้านไม่มีเงินต้นจะส่งจึงต้องส่งแต่ดอกเบี้ย 20 บาท ในกรณีที่ยืมมา 1,000 บาท นั้นเอง

กระบวนการเงินกู้ระบบนี้มักจะมีคนมีอำนาจหนุนหลัง บางรายถึงขนาดมีเซลล์หรือตัวแทนมาปล่อยและเก็บเงินกู้ในชุมชนมีเงินเดือนๆ ละ 4,000 บาท มีเบี้ยเลี้ยงอีกวันละ 50 บาทด้วย ดังนั้น การส่งคืนจึงมักไม่ผ่อนผัน กรณีที่ไม่ส่งเลย ผู้ให้กู้ส่วนใหญ่จะคิดดอกเบี้ยทบดอกในวันที่มาเก็บในวันถัดไป เช่น จากวันนี้ 20 บาท ไม่ส่ง วันถัดไปต้องส่งดอกเบี้ยเป็น 40 บาท ดันยังอยู่ ถ้าเบี้ยวไม่ส่งคืนถูกค่า พุติ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ค่อยกล้าเบี้ยว

4. การเซ็นเชื่อร้านค้าชุมชน การเซ็นเชื่อสินค้าในชุมชนเป็นการให้เครดิตใช้สินค้าล่วงหน้าของร้านค้ากับผู้ใช้ โดยจะมีการจุดไว้ในสมุดบันทึกของผู้ขาย ซึ่งโดยส่วนใหญ่ร้านค้าในชุมชนไม่ต้องการให้มีการเซ็นเชื่อต้องการเงินสดไปซื้อของเข้ามาเพิ่มเติมในร้านมากกว่า แต่เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนมีรายได้ไม่แน่นอน หาเช้ากินค่ำ งานไม่สม่ำเสมอ เมื่อไม่มีงานก็ไม่มีเงิน ชีวิตต้องกินหลายปากหลายท้องรออยู่ จึงต้องแบกหน้าไปขอเชื่อสินค้าไว้ก่อน เมื่อมีงานมีเงินแล้วจะนำมาจ่ายให้กับร้านค้าทันที แต่ก็ผ่อนผันกันได้อยู่ที่ความจำเป็นและการต่อรอง สาเหตุว่า เมื่อคนซื้อไม่มีงาน ไม่มีเงิน เมื่อมาเซ็นเชื่อสินค้าในร้านเป็นจำนวนหลายราย ร้านค้าซึ่งก็เป็นคนจนในชุมชนก็พลอยประสบปัญหาไปด้วย เชื่อมโยงความจนเข้าหากันต่างแยกไม่ออก

ความช่วยเหลือและสวัสดิการต่าง ๆ

ความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ

1. สน.อุดมสุข ดูแลความสงบสุข และป้องกันยาเสพติดในชุมชน
2. สนง.เขตประเวศ เข้ามาประชุมชาวบ้าน 1 ครั้ง และช่วยเหลือทางเข้าชุมชนที่น้ำท่วมให้สามารถสัญจรผ่านไปมาได้ อีกทั้งยังติดต่อการไฟฟ้าประปาให้ชุมชน
3. ศูนย์อนามัย กทม. 57 ฉีดวัคซีน หยอดวัคซีนป้องกันโรคโปลิโอ แก่เด็ก 2 ครั้ง

ความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาคเอกชน

1. เครือข่ายสลัม 4 ภาค เป็นเวทีกลางระหว่างชุมชนในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชน
2. ศูนย์ประสานงานพัฒนาชุมชนเขตประเวศ เครือข่ายชุมชนที่เป็นเวทีกลางของชุมชนที่มีสมาชิก 6 ชุมชน (รวม มท. 4) และยังจัดสวัสดิการเมนู 5 แก่ชุมชนด้วย
3. สหกรณ์การเคหะสถานเขตพัฒนา จำกัด ส่งเสริมการออมทรัพย์ภายในชุมชน แต่มีสมาชิกไม่มาก
4. มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม ให้ความช่วยเหลือแก่ครอบครัวที่มีเด็กอ่อนและยากลำบาก
5. มูลนิธิดวงประทีป เป็นพี่เลี้ยงให้คำปรึกษาและสนับสนุน ส่งเสริม พัฒนาการแก้ไขปัญหาของชุมชน

ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

จำนวนครัวเรือน 86 ครัวเรือน จำนวนครัวเรือนที่ไม่มีไฟฟ้า ต่อไฟฟ้าจากบ้านอื่นมาใช้จำนวน 7 หลัง

การเดินทาง : ลักษณะถนน ลูกรังระหว่างถนนใหญ่ถึงชุมชน

วิธีการเดินทางที่ชาวบ้านนิยมใช้ เดินไปขึ้นรถประจำทางหรือมอเตอร์ไซด์ เวลาที่ใช้ในการเดินทางไปยังอำเภอ 40 นาที

ราคาค่าโดยสาร รถเมล์ 15 บาท มอเตอร์ไซด์รับจ้าง 20 บาท

ค่าเหมารถเวลามีคนไม่สบาย ชาวชุมชนส่วนใหญ่เสียค่าใช้จ่ายระหว่าง 300-500 บาท สำหรับการเหมารถไปโรงพยาบาล จุฬาลงกรณ์ หรือโรงพยาบาลเลิศสิน ซึ่งต้องเป็นการไปรักษาเฉพาะรายที่มีอาการรุนแรงเท่านั้นจริงๆ

จำนวนรถมอเตอร์ไซด์ 41 คัน จำนวนรถกระบะ 5 คัน จำนวนรถอื่นๆ จักรยาน 10 คัน ซาล้าง 4 คัน แท็กซี่ 2 คัน รถ สี่ล้อเล็ก 2 คัน

โรงเรียนประถมที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากชุมชน 5 กม. ค่ารถ 200 บาท/เดือน

โรงเรียนมัธยมต้น (ม.3) ที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากชุมชน 2 กม. ค่ารถ 200 บาท/เดือน (เดินไป)

โรงเรียนมัธยมปลาย (ม.6) ที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากชุมชน 2 กม. ค่ารถ 200 บาท/เดือน (เดินไป)

สถานีอนามัยที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากชุมชน 3 กม. โรงพยาบาลรัฐที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากชุมชน 20 กม.

ความเป็นมาของชุมชน :

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 มีผู้อพยพเข้ามาปลูกที่อยู่อาศัยบริเวณที่ดินจัดสรรสงเคราะห์แก่ข้าราชการกระทรวงมหาดไทย และ บุคคลอื่น ต่อมาจึงมีกระแสออกไปที่ต่างๆ ทำให้ชาวบ้านมาอยู่อาศัยได้ จึงทำให้มีชาวบ้านเข้ามาอยู่อาศัย การเข้าปลูกบ้าน เรือนของชาวชุมชนมหาดไทย 4 เริ่มมีการปลูกอยู่อาศัยหนาแน่นระหว่างปี 2535-2537 ชาวบ้านส่วนใหญ่มาจากคลองเตย เห็นหลยส์สารธร สุขุมวิท 50 รวมทั้งบริเวณใกล้เคียงและต่างจังหวัดด้วย โดยชาวบ้านจะต้องจ่ายเงินให้กับผู้เข้ามาจับจอง ก่อนแล้วระหว่าง 5,000 – 20,000 บาท ตามขนาดพื้นที่ ปี 2541 ชุมชนมหาดไทย 4 พยายามผลักดันให้สำนักงานเขตเข้ามา รับรองความเป็นชุมชนให้เป็นชุมชนที่ถูกต้อง เพื่อจะสามารถเข้าถึงบริการของรัฐ ราวปี 2542 ชุมชนจึงได้รับทะเบียนบ้าน ชั่วคราวจำนวน 88 ราย จึงได้อนำไฟฟ้ามาใช้ในชุมชนในลักษณะกลุ่ม

สภาพทั่วไปของชุมชน : (สภาพทางภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ และการปกครอง)

ชุมชนมหาดไทย 4 มีลักษณะพื้นที่รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีน้ำท่วมชุมชนตลอดทั้งปี มีทางเดินเท้าภายในชุมชนแบบง่าย ๆ สำหรับการปลูกสร้างบ้านเรือนของชาวชุมชนมีลักษณะเป็นหลังๆ ด้วยวัสดุที่แตกต่างกัน ส่วนใหญ่เป็นบ้านเรือนไม้ชั้นเดียว มี น้ำประปาและไฟฟ้าใช้เป็นกลุ่มๆ โดยน้ำมี 2 กลุ่ม ไฟฟ้าแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ปี 2542 ชุมชนมหาดไทย 4 ได้รับการประกาศ จากสำนักงานเขตแต่งตั้งให้มีกรรมการชุมชนจำนวน 7 คน

ปัญหาเรื่องน้ำ ชาวบ้านเดิมเคยใช้น้ำในบ่อข้างชุมชน ซึ่งแต่ก่อนยังสะอาดสำหรับอาบน้ำ สำหรับน้ำสะอาดชาวบ้านต้องซื้อ มาจากภายนอก ต่อมาชาวบ้านมีน้ำประปากลุ่มๆใช้ในครัวเรือนมีการบริหารน้ำ 2 กลุ่ม ค่าน้ำราคา 20 บาทต่อหน่วย ซึ่งนับว่า มีราคาแพงมาก

อาชีพ : (จำนวนครัวเรือน)

ค้าขาย 8 ครัวเรือน รับจ้าง(อย่างเดียว) 71 ครัวเรือน รับจ้างทั่วไป 61 ครัวเรือน ซาล้าง 3 ครัวเรือน ขับมอเตอร์ไซด์รับจ้าง 3 ครัวเรือน แม่บ้านทำความสะอาด 2 ครัวเรือน ช่างไม้ 2 ครัวเรือน ไปทำงานต่างประเทศ 1 ครัวเรือน

โครงสร้างประชากร :

อายุ	ชาย	หญิง	รวม	จำนวนผู้ที่กำลังเรียน	ไปทำงานนอกชุมชน
0-1 ปี	6	3	9	-	-
1-5 ปี	20	15	35	10	-
6-11 ปี	17	18	35	34	-
12-14 ปี	12	9	21	18	1
15-17 ปี	8	7	15	8	2
18-49 ปี	104	89	193	6	121
50-59 ปี	13	10	23	-	11
60 ปีขึ้นไป	5	3	8	-	2
รวม	185	154	339	76	137

คนจน :

ในชุมชนมีคนจน 61* ครั้วเรือน ลักษณะของคนจนในชุมชน 1. มีลักษณะงานที่ไม่ต่อเนื่อง 2. รายได้ไม่แน่นอน แต่มีค่าใช้จ่ายที่แน่นอน 3. มีหนี้สินทั้งจากการมีหนี้ในการปลูกบ้าน ใช้จ่ายในครั้วเรือน 4. มีคนป่วย/พิการในบ้าน * 61 ครั้วเรือน แยกเป็น จนมาก 9 ครั้วเรือน จนปานกลาง 52 ครั้วเรือน

ในชุมชนมีคนพิการ 4 คน ในชุมชนมีคนเจ็บป่วยเรื้อรัง 28 คน

ความช่วยเหลือจากรัฐ ไม่ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐ ต้องช่วยตนเอง มีประกันสังคม 3 คน ขอรับการสงเคราะห์จากรพ. 1 ราย รายละเอียดด้านความมั่นคงและหลักประกันด้านสังคม

- > คนชราได้รับเงินสงเคราะห์ ไม่มี มี จำนวน 5 คน จาก SIF ซึ่งปัจจุบันหมดแล้ว
- > ครั้วเรือนที่ได้รับเงินสงเคราะห์จากกรมประชาสงเคราะห์ ไม่มี มี จำนวน - ครั้วเรือน
- > คนจนในชุมชนได้รับการช่วยเหลือด้านอาหารและที่พักจากใคร และอย่างไร 1. ครอบครั้ว 2.ญาติพี่น้อง 3. กู้ยืมเงินจากนายทุน 4. เชื้อนเชื้อร้านค้า (อาหาร)
- > สถานพยาบาลเบื้องต้นในชุมชน มี ไม่มี ทำอย่างไรเวลามีคนป่วย ซื้อยากินเอง ช่วยเหลือตนเอง
- > ในกรณีที่ไม่มีความเงินจ่ายค่าเดินทางไปโรงพยาบาล มีวิธีแก้ปัญหาย่างไร ให้คนภายในชุมชนที่มีพาหนะนำพาไปส่งรพ. ก่อน

การรวมกลุ่ม :

ชุมชนได้รับหรือมี กขจ. กองทุนเศรษฐกิจ 100,000 เงินสงเคราะห์ (12,500 บาท) กองทุนชุมชน SIF SIF menu5 มี NGO ในชุมชน อื่นๆ ระบุ.....

ในชุมชนมีกลุ่มทั้งหมด 4 กลุ่ม

ชื่อกลุ่ม	จำนวนสมาชิก	ประวัติการจัดตั้ง (ปีที่ตั้ง เหตุผลในการตั้งกลุ่ม)	ประโยชน์ของกลุ่ม
1. การศึกษา	24	ขอรับสวัสดิการผู้ยากลำบากสำหรับการศึกษาเด็ก	ช่วยให้ครอบครัวของเด็กมีค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของบุตรหลาน
2. ผู้สูงอายุ	5	ช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ยากลำบากอายุ 60 ปีขึ้นไป	ช่วยให้ผู้สูงอายุที่ยากลำบากมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นบ้าง
3. อาชีพ	28	เพื่อเป็นกองทุนอาชีพให้ทุนยืมประกอบอาชีพ	ช่วยให้ครอบครัวมีเงินประกอบอาชีพ คุณภาพชีวิตดีขึ้น
4. กรรมการชุมชน	7	สำนักงานเขตประเวศตั้งให้เป็นตัวแทนประสานงานของชุมชน	เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของชาวชุมชน

ชุมชนไบเล่ย์

ข้อมูลทั่วไป

ชุมชนนี้มีความเป็นมาประมาณ 15-20 ปี ปัจจุบันมีชาวบ้านอาศัยอยู่ด้วยกันทั้งสิ้น 67 ครอบครัว 81 หลังคาเรือน มีประชากร 177 คน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเก็บขยะ ส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละไม่เกิน 100 บาท/วัน ไม่มีน้ำประปา ไม่มีไฟฟ้าใช้ และบางส่วนไม่มีเอกสารแสดงความเป็นคนไทย

ชุมชนดังกล่าวมีความเป็นมาตั้งแต่ในช่วงก่อนที่เมืองโคราชจะมีการพัฒนา ต้นปี 2510 บริเวณที่ตั้งของชุมชนถือว่าอยู่ในเขตนอกเมืองและเป็นพื้นที่ของทหาร แต่ทว่าพอที่จะสามารถทำมาหากินในเมืองได้โดยสะดวก และอยู่ใกล้กับตลาด สถานีขนส่งประจำจังหวัด และสถานีรถไฟ ซึ่งชาวบ้านที่ยากจนในชนบทจากอำเภอต่างๆ หรือต่างจังหวัด ที่มาหางานทำในเมืองสามารถใช้เป็นจุดเริ่มต้นในการหาที่พักอาศัยราคาถูกและหางานทำ ซึ่งมีชาวบ้านบางส่วนมาเช่าบ้านอยู่ และทำงานเก็บสามล้อซึ่งในขณะนั้นนับว่ามีรายได้ดีพอสมควร เมื่ออยู่ได้สักระยะ บางส่วนก็ย้ายออกไปอยู่ยังพื้นที่อื่นที่ดีกว่า และบางส่วนก็หาทางตั้งรกรากในพื้นที่ใกล้ๆ กับชุมชน

ปัจจุบันนี้บ้านที่มีอยู่ในชุมชนมีลักษณะการอยู่อาศัยหลายรูปแบบคือ 1) อยู่ถาวรและใช้เป็นที่ทำมาหากิน 2) บ้านพักชั่วคราวเมื่อเข้ามาทำงานในเมืองหรือกลับมาเยี่ยมญาติพี่น้อง 3) เป็นบ้านเช่าสำหรับให้คนภายนอกที่เดินทางไปมาไม่แน่นอนเช่าพักอาศัย

ในอดีตชาวบ้านในชุมชนแถบนี้ประกอบอาชีพเก็บสามล้อ แต่ต่อมาเมื่อเมืองมีนโยบายลดจำนวนสามล้อ และมีการนำสามล้อเครื่องและมอเตอร์ไซด์รับจ้างเข้ามาบริการในตัวเมือง ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่หลายครัวเรือนหันไปประกอบอาชีพเก็บขยะซึ่งมีรายได้ดีกว่าแทน แต่ปัจจุบันนี้ชาวบ้านมีปัญหาด้านรายได้เป็นอย่างมาก เนื่องจากมีชาวบ้านที่ยากจนกลุ่มอื่นๆ ในเมือง หันมาเก็บขยะกันมากขึ้นและราคาขยะลดลง ซึ่งทำให้รายได้ที่จากเดิมสามารถหาได้วันละ 100 กว่าบาทต่อวัน ลดลงเหลือเพียง 50-80 บาท ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนมีปัญหาความยากจนและรายได้ไม่พอใช้จ่ายอย่างมาก

คนจน

จากการลงไปศึกษาด้วยวิธีการพูดคุยกับชาวบ้านอย่างไม่เป็นทางการ เกี่ยวกับคนจนในชุมชน คำพูดแรกที่ชาวบ้านจะเอ่ยปากขึ้นมาคือ “ชาวบ้านในชุมชนนี้จนกันทุกคน” โดยส่วนใหญ่จะให้เหตุผลว่าทุกคนในนี้ “ไม่มีเงิน ไม่มีจะกิน หากไม่หากินก็อด” “ถ้าไม่จนก็คงไม่ต้องมาอาศัยอยู่ในนี้” แต่หากพยายามถามเจาะหาคนที่ชาวบ้านคิดว่ามีความยากจนกว่าชาวบ้านคนอื่นๆ ในชุมชน ส่วนใหญ่ก็จะตอบได้เพียงหนึ่งถึงสองคน เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนจะรู้จักกันแค่เฉพาะในละแวกบ้านเท่านั้นสังเกตได้จากมีชาวบ้านหลายๆ คนพูดว่า “ไม่ค่อยรู้หรือกว่าบ้านไหนจนไม่จน อยู่ที่นี้ก็ต่างคนต่างอยู่ ไม่ค่อยรู้เรื่องใคร” ซึ่งสาเหตุที่ชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้ไม่ค่อยรู้จักกันเนื่องมาจากสภาพครัวเรือนที่เป็นแนวยาวตามทางรถไฟ และมีชาวบ้านย้ายเข้าออกชุมชนอยู่เสมอ

สำหรับ คนจนที่สุดในสายตาชาวบ้านที่มักจะมีชาวบ้านพูดถึงอยู่เสมอมีอยู่ด้วยกัน 5 ครัวเรือน ได้แก่ครอบครัวของ พี่อ้อด พี่หลอ ยายละออ ยายสันและยายขาม ซึ่งเมื่อสอบถามผู้นำชุมชนแล้วรายชื่อผู้ยากจนที่สุดในชุมชนก็ยังเป็นคนกลุ่มนี้ ส่วนการตรวจสอบของนักวิจัยเองเมื่อใช้เกณฑ์ของชาวบ้านในการจำแนกกลุ่มผู้ยากจน

แล้วปรากฏว่า ยังมีชาวบ้านอีก 6 ครัวเรือนที่มีลักษณะเดียวกันได้แก่ ครอบครัวยงของตาปะ และ ตาแห้ง ตาแขก และ ตาอึ่ง ที่เป็นคนชราที่อยู่ลำพังและอาจมีบางบ้านที่มีภรรยาหรือแม่ที่ชราเหมือนกันอยู่ด้วย และครอบครัวที่มีคนพิการ ขาขาด 2 ครัวเรือนคือครัวเรือนของพี่ฉลองและพี่ไก่ แต่ไม่ค่อยมีชาวบ้านพูดถึงทั้ง 6 ครัวเรือนนี้ ซึ่งอาจเนื่องมาจาก ครัวเรือนเหล่านี้ยังมีสมาชิกอื่นในครัวเรือนทำมาหากินได้และตัวผู้พิการหรือคนชราเหล่านี้เองปัจจุบันยังมีงานหา เลี้ยงครอบครัว

เหตุผลที่ชาวบ้านใช้ในการเลือกครัวเรือนเหล่านี้เป็นผู้ยากจนนั้น ส่วนใหญ่จะให้เหตุผลว่า **1) ไม่สามารถ ทำมาหากินได้อันเนื่องมาจาก ป่วย พิการ แก่ชรา และไม่มีคนในบ้านหรือญาติพี่น้องช่วยเหลือ 2) ไม่มีจะ กินต้องขอคนอื่นเขา** เหตุผลสองข้อนี้เป็นเหตุผลหลักที่ชาวบ้านยกขึ้นมาเมื่อมีการสอบถามถึงคนจนที่สุดหรือ ครอบครัวยงที่ต้องลำบากกว่าครอบครัวอื่นๆ ในชุมชน

นอกจากนี้ยังมีครัวเรือนอื่นๆ อีกที่ชาวบ้านพูดถึงและมีเหตุผลต่างๆ ที่แตกต่างกันไปเช่น ครัวเรือนของ พี่ กุ้ง พี่นาง ลุงอึ้ง พี่ประจวบ พี่สม ซึ่งมีเหตุผลต่างๆ ที่นอกเหนือจากการทำมาหากินไม่ได้และไม่มีคนช่วยเหลือ หรือ การต้องขอเขากิน เช่น **“ไม่มีบ้าน ไม่มีรถสามล้อ ต้องเช่าเขาอยู่เช่าเขาใช้” “มีลูกมาก” “ไม่มีเงินส่งลูกไป โรงเรียน”**

สาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านยากจน

ทำไมชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้ถึงได้ยากจน พวกเขามีความเป็นมาอย่างไร นอกจากจะมีชาวบ้านบางคนที่ยากจนเพราะทำตัวเองแล้ว คนจนที่นี่มีสาเหตุแห่งความยากจนที่หลากหลาย เนื่องจากชุมชนแออัดเป็นที่รวมของชาวบ้านที่มีความยากจน แต่โดยมากแล้วชาวบ้านที่นี่มักจะยากจนมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ หรือไม่กี่ครอบครัวมีปัญหา มาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่เช่น พ่อแม่เสียชีวิต หย่าร้าง หรือการที่พ่อหรือแม่ไปมีคูใหม่และไม่มีความใส่ใจหรือเลี้ยงดู ทำให้ตนเองต้องหนีออกจากบ้าน บางคนเกิดมาก็ไม่รู้ว่ามีพ่อแม่ของตนเองเป็นใคร รู้แต่ว่าตัวเองเติบโตขึ้นมาจากสถานเลี้ยง เด็กกำพร้า

นอกจากนี้คนเหล่านี้จะมีความยากจนมาตั้งแต่อดีตแล้ว ยังมีปัจจัยอีกหลายประการที่ทำให้พวกเขาไม่สามารถดิ้นรนออกจากวัฏจักรแห่งความยากจนได้ ชาวบ้านบางคนเมื่อหนีออกจากบ้านก็ไม่ได้นำหลักฐานทะเบียน บ้าน บัตรประชาชนมาด้วย ไม่ได้เรียน ไม่มีทักษะ ทำให้ไม่สามารถประกอบอาชีพที่มีรายได้แน่นอนได้ บางคนเมื่อ โตขึ้นมาแต่งงานแต่ขาดความรู้ในการวางแผนครอบครัวและการคุมกำเนิด ก็จะมีลูกมากเกินไป หรือบางคนแก่ชราแล้วบุตรหลานหนีไปไม่ได้ให้การดูแล แต่ก็มีหลายคนเช่นกันที่ไม่ได้พยายามดิ้นรนออกจากวังวนแห่งความยากจนนี้ หรือบางทีพวกเขาเหล่านั้นอาจจะพอใจกับการมีชีวิตอยู่ในลักษณะเช่นนี้ก็ไม่ได้

ในที่นี้จะขอยกชาวบ้านสัก 2 ครัวเรือน เป็นตัวอย่างเพื่อให้ผู้อ่านเห็นที่มาของความยากจนของชาวบ้านในชุมชน และเห็นว่าเหตุใดพวกเขาจึงยังยากจนอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน

ยายชาม (60) อาศัยอยู่กับพี่สมศักดิ์ (ลูกชาย อายุประมาณ 30 ปี) และมีตาปะ (สามีเก่า) และยายเนียร (ภรรยาบ่อย) ยังอาศัยอยู่ในชุมชนกับภรรยาใหม่

ยายชามเป็นคนจังหวัดสุรินทร์ พ่อแม่ของยายชามมีอาชีพทำนา แม่ของยายชามเสียชีวิตตั้งแต่เมื่อยายชามยังเป็นเด็ก พ่อของยายชามจึงได้แต่งงานใหม่ ครอบครัวยายชามมีหนี้สินและไม่มีความพอหลังจากที่แม่ของยาย

ขามเสียได้ประมาณ 1 ปี พ่อของยายขามก็เสียชีวิต ทำให้ญาติของยายขามตัดสินใจขายที่เพื่อมาใช้หนี้และทำงานศพให้กับทั้งพ่อและแม่ และยายขามได้ออกมาเร่ร้อนตั้งแต่อายุได้ 13 ปี

ยายขามเร่ร้อนรับจ้างทำสวนทำไร่ไปเรื่อยในจังหวัดสุรินทร์ เช่น งานเกี่ยวข้าว งานเด็ดถั่วดิน ยายขามเล่าให้ฟังว่าชีวิตช่วงนั้นยากจนมากได้กินแต่ปลายข้าว จนกระทั่งเริ่มโตเป็นสาวจึงได้แต่งงานแต่จำไม่ได้ว่าตัวเองแต่งงานตั้งแต่เมื่อไหร่ มีลูก 2 คน แต่เลี้ยงเองไม่ไหวจึงได้ออกไปฝากให้น้าช่วยเลี้ยง แต่พอลูกโตแล้วจึงได้มาอยู่รวมกัน คนหนึ่งคือนางเซยปัจจุบันอายุประมาณ 30 กว่าปี ส่วนอีกคนคือพี่สมศักดิ์อายุประมาณ 30 ปี

ก่อนหน้าที่ยายขามจะย้ายมาอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา ยายขามและลูกทำงานอยู่ในโรงสีที่จังหวัดสุรินทร์ ได้ค่าแรงตามจำนวนกระสอบข้าวที่แบกได้ โดยให้ราคากระสอบละ 1 บาท ต่อมาเมื่อยายขามเริ่มอายุมากและลูกชายยายขามป่วย (ซ้่าใน) จากการแบกข้าวสาร และหมอกก็ไม่อนุญาตให้ทำงานแบกของหนักอีก ทำให้ยายขามเลิกทำงานโรงสีและย้ายมาที่โคราช

เมื่อมาอยู่ที่โคราช ยายขามได้มาอาศัยอยู่ในชุมชนพร้อมกันกับสามีและลูกทั้งสองคน แต่ต่อมาสามีได้ไปมีภรรยาใหม่ ซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชน และลูกสาวได้ไปทำงานที่จังหวัดสระบุรีและไม่ได้ติดต่อกลับมาแล้วประมาณครึ่งปี ทำให้ทุกวันนี้ยายขามลำบากมากกว่าช่วงที่มาอยู่ใหม่ๆ เนื่องจากขาดแรงงานในครอบครัว ลูกชายที่อยู่ด้วยก็มีสุขภาพไม่ค่อยดีต้องหาหมออยู่เป็นประจำ ซึ่งยายขามก็ใช้บัตรสุขภาพไม่เป็น (มีแต่ไม่ได้ใช้) ทำให้นอกจากค่าใช้จ่ายประจำวันแล้ว ยายขามยังต้องเสียค่ายาทั้งของตัวเองและลูกชายอีกด้วย และเมื่อ 3 เดือนก่อนยายขามถูกรถมอเตอร์ไซด์ชน กระดูกแขนและสะโพกเคลื่อน ภรรยาหนีเป็นคนพาไปหาหมอ ได้รับมาแต่ยาเท่านั้นซึ่งทุกวันนี้ยายขามก็ยังปวดสะโพกและแขนซึ่งเป็นผลจากอุบัติเหตุครั้งนั้นอยู่

ตั้งแต่มาอยู่โคราชใหม่จนกระทั่งปัจจุบันยายขามและลูกชายจะเก็บขยะและขายโป่ง (ลูกโป่ง) ตามงานต่างๆ หากวัดหรือสถานที่จัดงานอยู่ค่อนข้างไกลยายขามก็จะนอนค้างใกล้ๆ กับบริเวณที่จัดงานนั้นเลยซึ่งจะอยู่ค้างนานเท่าไรขึ้นอยู่กัระยะเวลา และรายได้จากการขายของในงานนั้นๆ ซึ่งรายได้เฉลี่ยจะอยู่ราวๆ 50-60 บาท/วัน ส่วนค่าใช้จ่ายก็พอๆ กัน บางวันถ้าหาไม่ได้เลยก็จะอาศัยขอข้าวของน้ำจากวัดกิน ซึ่งยายขามเล่าให้ฟังว่าเดี๋ยวนี้ นอกจากขยะจะหายากแล้ว ข้าววัดก็เริ่มไม่ค่อยจะมีกิน ชาวบ้านที่ยากจนเดี๋ยวนี้ก็ไปขอข้าววัดกินกันเยอะ พระเองก็ยังไม่ค่อยมีกิน ทุกวันนี้บางทีก็กินข้าวกับน้ำปลา บางวันก็เข็นของร้านค้ากินเล็กๆ น้อยๆ แต่ว่าไม่ค่อยจะมีหนี้เพราะร้านค้าไม่ยอมให้เข็นมาก และตัวเองก็ไม่อยากเข็นมากด้วยเนื่องจากไม่รู้ว่าเอาจากที่ไหนมาจ่ายหากเอาของเขามากินก่อนมากๆ

พี่อ้อด (อายุ 38 ปี) อาศัยอยู่กับ พี่ประมวล (ภรรยา ไม่ทราบอายุเนื่องจากเจ้าตัวจำไม่ได้และไม่มีหลักฐานอะไรทั้งสิ้น) กับชายน้อย (ลูกชายอายุ 15 ปี แต่เป็นเด็กอายุสมมองน้อยกว่าอายุร่างกาย) พี่อ้อดป่วยเป็นโรคปอดกับโรคหัวใจ และร่างกายถูกน้ำกรดราด ภรรยาติดสุราอยู่แต่ที่บ้านไม่ได้ช่วยทำมาหากิน ส่วนลูกชายก็มีสมรรถภาพและความสามารถต่ำกว่าเด็กอายุเท่ากัน

พี่อ้อดถูกเลี้ยงโดยป้าและลุง เนื่องจากคุณแม่ของพี่อ้อดเสียตั้งแต่ตอนที่คลอดพี่อ้อดออกมา ส่วนพ่อพี่อ้อดก็ทำงานขับรถสิบล้อ ทำให้ไม่มีเวลาดูแลลูกๆ คุณพ่อของพี่อ้อดจึงเอาลูกไปฝากให้คนอื่นเลี้ยง ซึ่งตัวพี่อ้อดเองก็ไม่ทราบว่าเป็น้องของตนมีอยู่เท่าไร

พี่อ้ออยู่กับลุงและป้าจนกระทั่งอายุ 12 ก็เริ่มออกมาหางานทำโดยทำงานก่อสร้างอยู่ในเมืองโคราช ได้ค่าแรงวันละ 7 บาท หลังจากนั้นก็หันมาตีบสามล้อซึ่งก็มีรายได้ดีขึ้นแต่แทนที่จะนอนที่บ้านพี่อ้อกลับอาศัยนอนบนรถสามล้อ

พี่ประมวลตอนเด็กๆ อาศัยอยู่กับแม่และพ่อเลี้ยง เนื่องจากคุณพ่อแท้ๆ เสียตั้งแต่ตอนที่พี่ประมวลเริ่มนั่งได้จนกระทั่งอายุ 15 ปี พี่ประมวลได้หนีออกจากบ้าน เนื่องจากพ่อเลี้ยงพยายามจะข่มขืน ส่วนแม่ของตัวเองก็ไม่ได้ช่วยเหลืออะไร

หลังจากที่หนีออกจากบ้านพี่ประมวลก็ร่อนเร่ไปยังจังหวัดต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรุงเทพฯ ซึ่งระหว่างที่ร่อนเร่อยู่ก็ถูกคนโน้นคนนี้หลอก เช่น สามล้อจะพาไปข่มขืน จนสุดท้ายได้ทำงานอยู่ร้านอาหารด้วยการช่วยเหลือของตำรวจนายหนึ่ง

พี่ประมวลเป็นคนไม่ค่อยมีความอดทน ทำงานได้ไม่เท่าไรหากรู้สึกว่าได้รับค่าแรงน้อยหรือถูกบ่นก็จะออกจากงาน และหางานใหม่ทำไปเรื่อยๆ จนกระทั่งมาทำงานร่ำวงที่โคราชและได้มารู้จักกับแฟนคนเก่าซึ่งมีอาชีพตีบสามล้อ หลังจากที่อยู่ด้วยกันจนมีลูก 2 คน แฟนเก่าพี่ประมวลก็ไปมีแฟนใหม่ และแม่ยายก็ส่งเสริม ทำให้สุดท้ายพี่ประมวลและลูกต้องออกมาเร่ร่อนหาเก็บขยะและขอเขากิน

พี่อ้อเคยอยู่กับพี่ประมวลได้ เนื่องจากตาหนูซึ่งรู้จักกับพี่อ้อเห็นว่าพี่อ้ออยู่ตัวคนเดียวและยังไม่มีแฟนรู้จักกับพี่ประมวลได้แนะนำให้พี่อ้อรู้จัก เมื่อรู้จักกันพี่อ้อก็เกิดความสงสารจึงได้พาเอาพี่ประมวลมาอยู่ด้วยกันที่บ้านพี่ชาย แต่พี่ประมวลเป็นคนไม่ทำงานทำการ หลังจากที่ได้อยู่ด้วยกันพี่ประมวลกับเป็นคนชอบกินเหล้า ทำให้ถูกคนอื่นในครอบครัวของพี่อ้อตำว่าเสมอ ดังนั้นพี่อ้อจึงได้พาพี่ประมวลแยกครอบครัวมาอยู่ในชุมชนนี้

เมื่อมาอยู่ในชุมชนระยะแรกได้ทำงานตีบสามล้อ แต่หลังจากที่เศรษฐกิจตกต่ำพี่อ้อก็ได้หันมาประกอบอาชีพเก็บขยะแทน ครอบครัวของพี่อ้อมีปัญหาอย่างหนักเมื่อ 2-3 ปีมานี้เนื่องจากพี่อ้อประสบอุบัติเหตุถูกน้ำกรดหกท่วมตัว ทำให้ต้องเข้าพ.ร.กษัตริย์ และหลังจากนั้นก็มีปัญหาไม่สบายอยู่เรื่อยๆ ทำให้ไม่สามารถทำงานได้อย่างเต็มที่ครอบครัวพี่อ้อมีปัญหาความยากจนมากก็เนื่องมาจาก ภรรยาพี่อ้อไม่ได้ทำงานและมีลูกชายที่เป็นเด็กหลง (ตอนที่อยู่ที่บ้านราษฎรจะได้รับเงินเลี้ยงดูเดือนละ 500 บาท แต่ปัจจุบันไม่ได้รับแล้วเนื่องจากหนีออกมา) เมื่อพูดคุยกับภรรยาพี่อ้อก็ยอมรับตามตรงว่าทำงานไม่เป็น และไม่เคยทำงานเนื่องมาจากไม่มีบัตรประชาชนหรือทะเบียนบ้าน

ครอบครัวพี่อ้อมีรายได้ประมาณเดือนละ 500-1000 บาท จากการเก็บขยะ พี่อ้อจะต้องออกไปตลาดตั้งแต่ตี 3 ตี 4 เพื่อรองานเข็นของในตลาดประปา ซึ่งจะได้รับเงินค่าแรงครั้งละ 10-15 บาท พอสายหน่อยก็จะไปช่วยทำความสะอาดวัดซึ่งก็จะได้อาหารกินบาตรกลับมา หลังจากนั้นก็จะออกหาขยะ หนึ่งถึงสองอาทิตย์จะนำขยะไปขายได้เงินราวๆ 200 บาท ทุกวันนี้พี่อ้อไม่ค่อยมีรายจ่ายแม้กระทั่งค่าอาหารเพราะว่าไม่มีเงินซื้อ เล่าว่าไม่ค่อยได้ซื้อกับข้าวกิน จะมีเพียงข้าวกับน้ำปลาที่ต้องซื้อเก็บไว้ มีโอหนอไม่มีก็ต้องอดเอา นอกจากนี้ยังมีค่ารักษาพยาบาลที่ต้องเสียเป็นประจำเนื่องจากป่วยมาตลอด พี่อ้อเล่าให้ฟังว่าช่วงก่อนหาหมอกครั้งหนึ่งอาจเสียถึงราวๆ 600-700 บาท แต่ปัจจุบันนี้เสียน้อยลงเนื่องจากได้รับการช่วยเหลือ และหากไม่มีเงินจริงๆ ก็จะขอประชาชนสงเคราะห์เอา

การเปลี่ยนแปลงสภาพความยากจน

คนในชุมชนแห่งนี้มีทั้งคนที่เคยมีฐานะดีในอดีตและปัจจุบันกลับมายากจน และมีทั้งคนที่อดีตเคยยากจนแต่ปัจจุบันมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าแต่ก่อน และมีทั้งคนที่เคยทั้งยากจนและมีความเป็นอยู่ที่หลายครั้งสลับกัน แต่ส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้จะยากจนมาตั้งแต่อดีตซึ่งแต่ละคนจะมีความเป็นมาแตกต่างกันดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น

คนเคยจนและปัจจุบันกลับมามีฐานะดี คนกลุ่มนี้ปัจจุบันจะมีอายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป ซึ่งคนเหล่านี้มีความเป็นอยู่ที่ขึ้นได้ส่วนหนึ่งมีผู้ให้ความช่วยเหลือ เช่น อาจจะมีเงินกู้ลงทุนราคาถูก หรือมีญาติมิตรช่วยดูแลบุตรหลานให้ แต่จุดที่ทำให้มีฐานะที่ดีขึ้นได้เนื่องจากมีทั้งความพยายามและโอกาส คนจนที่ปัจจุบันนี้ถือว่ามีฐานะดีขึ้นในชุมชนได้แก่

ป้าสุข ปัจจุบันเป็นเจ้าของร้านค้า ชีวิตผกผันมาหลายครั้ง ป้าสุขเดิมเป็นลูกเศรษฐีในจังหวัดสุรินทร์ แต่มายากจนเนื่องจากป้าสุขพาลูกที่ยังเล็กหนีมาอยู่ที่โคราชตามลำพังสองแม่ลูก เนื่องจากมีปัญหาเกี่ยวกับทางครอบครัว ด้วยเหตุจำเป็นบางอย่างทำให้ป้าสุขต้องทำงานที่สังคมไม่ค่อยยอมรับนัก ป้าสุขทำงานอยู่ยาวนานถึง 7 ปี จึงได้เลิกจากงานที่สังคมไม่ค่อยยอมรับนั้นได้ เนื่องจากได้รับการช่วยเหลือจากตำรวจและได้แต่งงานกับตำรวจคนนั้นในเวลาต่อมา หลังจากที่ได้แต่งงานแล้วทำให้ชีวิตของตนเองและครอบครัวดีขึ้น

ต่อมาสามีไปทำงานต่างประเทศในขณะที่ตัวเองอยู่ที่เมืองไทย ในช่วงที่ตัวเองอยู่แยกกับสามีนั้นได้ติดการพนันและเสียการพนันจนหมดตัว ทำให้ไม่กล้าติดต่อกับสามีอีกเนื่องจากละอายใจ หลังจากหมดตัวแล้วป้าสุขได้หันกลับไปประกอบอาชีพเดิมอีก แต่ชีวิตของป้าสุขมักจะมีคนมาอุปถัมภ์อยู่เสมอ หลังจากกลับไปทำอาชีพเดิมได้ไม่นานก็มีคนอาสาช่วยเหลือลงทุนค้าขายเล็กๆ ให้ ทำให้ป้าสุขเลือกที่จะเร่ขายส้มตำตามงานต่างๆ ซึ่งนอกจากจะมีโอกาสแล้วป้าสุขยังพยายามทำงานให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทำให้พอที่จะมีฐานะดีขึ้น จนกระทั่งทุกวันนี้นอกจากจะขายส้มตำแล้ว ป้าสุขยังขายของเร่ด้วยซึ่งถ้าเทียบกับชาวบ้านคนอื่นๆ ในชุมชนแล้วครอบครัวของป้าสุขถือว่ามีฐานะที่ดีมาก

พี่มน เป็นเจ้าของร้านค้าเช่นเดียวกับป้าสุข ตอนเด็กเกิดที่จังหวัดนนทบุรี พ่อเป็นลูกคนจีนและได้อพยพมาค้าขายที่จังหวัดนครราชสีมา แต่มามีชีวิตลำบากมากเพราะได้หนีตามสามีที่มีอาชีพขี่สามล้อออกมาอาศัยอยู่ในชุมชนตัวเองต้องทำงานรับจ้างส่วนลูกต้องฝากให้พ่อแม่เลี้ยง พ่อแม่จะไม่ยอมช่วยเหลือในด้านการเงินหรือด้านอื่นๆ เพราะอยากให้ลูกสาวสามารถพึ่งตัวเองได้

ในช่วงที่ยากจนมากยังไม่ได้ทำงานอะไรเป็นชิ้นเป็นอัน ต้องเช่าบ้านอยู่และไม่มีเงินจะใช้จ่ายทำงานรับจ้างได้เงินเดือนไม่กี่ร้อยบาท จุดที่ทำให้ชีวิตตัวเองพลิกผันเพราะว่าได้ไปขอยืมเงินน้องสาวจำนวน 200 บาท แต่น้องสาวไม่ยอมให้ สิ่งนั้นจึงกลายเป็นแรงผลักดันให้พี่มนพยายามที่จะดิ้นรนให้หลุดพ้นจากความยากจนให้ได้ ต่อมาสามีของพี่มนได้เลิกขี่สามล้อและชวนให้พี่มนเลิกทำงานรับจ้างแล้วมาขายของแทน ทำให้พี่มนและสามีหันไปเช่าแผงหมูในตลาดประตูผีขายของแทนซึ่งนับว่ามีรายได้ดีพอสมควร แต่ว่าต่อมาเจ้าของแผงดังกล่าวตัดสินใจจะขายแผงหมูนั้นในราคานับแสนบาท ทำให้พี่มนต้องหันไปขายของเร่แทน แต่พี่มนมีโอกาสนับโชคตรงที่ไปเร่ขายของบริเวณเรือนจำแล้วขายได้ดี ทำให้ไปขายของบริเวณนั้นตลอดมา จนมาตอนหลังทางเรือนจำให้ผู้เยี่ยมชื้อของเยี่ยมหนักโทษจากสหกรณ์ของเรือนจำเท่านั้น ทำให้พี่มนต้องมาเปิดร้านค้าภายในชุมชนเพราะมีสินค้าเหลือจากการขายของเร่ และอาศัยความอดทนขายของทุกวัน และประหยัดใช้ ทำให้ป้ามนมีร้านขายของในชุมชนที่ขายของได้เหมือนกับร้านอื่นๆ ตั้งแต่นั้นมา

จากการพูดคุยกับชาวบ้านหลายคนได้บอกกับนักวิจัยว่า การอยู่อาศัยในชุมชนแห่งนี้มีความสุขสบายกว่าที่ไปอยู่ในที่อื่นๆ หลายๆ ที่ เช่น สภาพบ้านเรือนไม่แออัดมากนักเมื่อเทียบกับชุมชนแออัดที่อื่น ทำมาหากินสะดวก และหากไม่มีจะกินก็ยังพอที่จะสามารถเก็บผักที่ขึ้นริมรถไฟกินได้ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัย สามารถหาเก็บขยะหรือทำมาหากินได้อิสระ ไม่ต้องเป็นลูกจ้างใคร ไม่ต้องถูกตำว่า พอใจจะทำก็ทำ ได้มากก็กินมาก ได้น้อยก็กินน้อย แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่พูดอย่างนี้จะเป็นครอบครัวที่ยังสามารถทำมาหากินได้ และอยู่ตามลำพัง (อาจจะไม่มีลูกหรือเคยมีลูกแล้วแต่ตอนนี้ไม่ต้องเลี้ยงดู) หรือมีลูกไม่มากนัก แต่ถ้าเป็นครอบครัวที่มีลูกมากก็ต้องดิ้นรนทำมาหากินแต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะดิ้นรนให้หลุดพ้นจากความยากจน

ชาวบ้านที่นี้จะนิยมดื่มเหล้าทั้งซื้อกินเองหรือแบ่งกันกิน เมื่อบ้านหนึ่งทำงานหาเงินมาได้มากก็จะซื้อเหล้ามาแบ่งเพื่อนบ้านกินด้วย และบ้านที่มากินด้วยเมื่อมีเงินก็จะซื้อมาเลี้ยงสลบกัน ส่วนวันไหนไม่มีเพื่อนเลี้ยงก็จะซื้อกิน 1-2 ถัง เป็นประจำทุก บางบ้านอาจจะต้องกินทุกเช้า บางบ้านทุกเย็น บางบ้านทุกเช้าทุกเย็น ซึ่งเมื่อสอบถามครัวเรือนที่ชอบดื่มเหล้าเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในแต่ละวัน ค่าเหล้าอาจจะมีสัดส่วนร้อยละ 30-40 ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด

ชีวิตของคนจน

การทำมาหากินของคนจน

การทำมาหากินของคนจนกับชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนนั้น ไม่ค่อยแตกต่างกัน ดังนั้นในส่วนนี้ขอเล่าถึงการประกอบอาชีพของชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนให้ทราบ แล้วจึงค่อยแทรกส่วนที่แตกต่างกันระหว่างชาวบ้านส่วนใหญ่กับชาวบ้านที่จนเป็นพิเศษกว่าชาวบ้านคนอื่นๆ

ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ถีบสามล้อ เก็บขยะ นอกจากนี้อาจมีอาชีพอื่นๆ อีก เช่น ค้าขาย สับเหล็กรื้อ เล่นลิเก หรืออาจไปทำงานต่างถิ่น ชาวบ้านในชุมชนหากไม่มีงานประจำทำก็จะเก็บขยะกันเป็นส่วนใหญ่ บางครอบครัวอาจจะถีบสามล้อ บางวันหากมีคนรู้จักกันมีงานก็จะมาตามไปทำซึ่งงานเหล่านี้อาจจะเป็องานก่อสร้าง ซ่อมแซมต่อเติมอาคาร ติดตั้งเวทีลิเก เกี่ยวหญ้า ฯลฯ รายได้อาจจะแน่นอนขึ้นดีกว่าที่จะออกไปเสี่ยงหาของ

ในการหาขยะชาวบ้านที่ลำบากที่สุดได้แก่ชาวบ้านที่ไม่มีรถเก็บขยะเป็นของตัวเอง พวกเขาเหล่านั้นอาจจะเดินมือเปล่า หรือเดินหัวถุงปุ๋ยสำหรับใช้ในการเก็บขยะที่หาได้ ส่วนผู้ที่ลำบากรองลงมาคือ ผู้ที่ต้องเช่ารถสามล้อกระบะ เพื่อออกไปหาของ ชาวบ้านกลุ่มนี้ที่ไม่มีรถเป็นของตัวเองเช่นกันแต่ยังพอมีศักยภาพที่จะหาขยะได้มากพอจะมาจ่ายค่าเช่ารถได้ ส่วนกลุ่มที่ถือว่าดิ้นรนก็คือชาวบ้านที่มีรถสามล้อกระบะเป็นของตัวเอง และดีที่สุดคือชาวบ้านมีมอเตอร์ไซด์พ่วงสำหรับใช้เก็บขยะ ซึ่งการที่มีรถเองทำให้พวกเขาสามารถเดินทางไปมาที่อื่นๆ ในเมืองได้ โดยที่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอีกด้วย แต่ขณะเดียวกันพวกที่มีรถมอเตอร์ไซด์พ่วงก็ต้องเสียค่าน้ำมัน 20-40 บาท แต่รถพวกนี้จะเหมาะกับบ้านที่แรงงานในครอบครัวเริ่มขาดไปหาเก็บขยะไม่ไหว ก็จะมีรถเหล่านี้ช่วยทุ่นแรง นอกจากนี้ในปัจจุบันที่ชาวบ้านที่ยากจนในเมืองหันมาเก็บขยะกันมาก คนที่มีรถมอเตอร์ไซด์พ่วงก็จะสามารถหาขยะได้เร็วกว่าคนอื่น

ราคาค่าเช่ารถสามล้อกระบะจะเท่ากับ 20 บาท/วัน แต่ถ้าหากซื้อรถเป็นของตัวเองแต่เป็นรถเก่ามีสภาพไม่ดีนั้นก็ต้องปะยางหรือซ่อมอยู่เป็นประจำก็อาจจะมีราคาอยู่ที่ราวๆ 700-1,000 บาท แต่ถ้าเป็นรถใหม่ก็ขึ้นอยู่กับลักษณะของรถที่ขยงเล็กก็อาจจะอยู่ที่พันกว่าบาท ส่วนรถที่มีขยงใหญ่หน่อยก็อาจจะถึง 3,000 บาท ส่วนรถ

มอเตอร์ไซด์ฟ่วงที่นำเอารถมอเตอร์ไซด์เก่าๆ มาต่อกะบะด้านข้างซื้อขายกันเองภายในชุมชนราคาก็อยู่ราวๆ 8,000 บาท อย่างไรก็ตามการที่จะซื้อรถเหล่านี้หากไม่ได้ซื้อจากร้านภายนอก ชาวบ้านก็จะซื้อกันด้วยการผ่อนซึ่งอาจจะมีการกำหนดส่งให้ครบภายในหนึ่งหรือสองเดือนแล้วแต่จะตกลงกัน

ชาวบ้านที่ถือว่าจนที่สุดในชุมชน มีอยู่ 3 ครอบครัวที่ประกอบอาชีพหลักด้วยการเก็บขยะขาย ได้แก่ ครอบครัวของพี่อ้อด ยายขาม และยายสั้น และทั้ง 3 ครอบครัวนี้ก็เป็นอย่างของครอบครัวที่ยากจนมากมีปัญหาทางด้านสุขภาพร่างกาย แต่ก็ยังพยายามดิ้นรนที่จะทำมาหากิน ครอบครัวยายสั้นจะต้องออกไปเก็บขยะแต่เช้า และส่วนใหญ่จะต้องนำขยะไปขายแลกเงินมาตอนเย็น หักค่าเช่ารถแล้วก็เหลือเงินราวๆ 50 บาท/วัน สาเหตุที่หาเงินได้น้อยเพราะว่าทุกวันนี้ขยะหายากขึ้น ทั้งเนื่องมาจากขยะน้อยลงและมีคู่แข่งมากขึ้น ถ้าหากอยากจะมีขยะขายมากหน่อยก็ต้องมีทุนสัก 200-300 บาท สำหรับใช้ซื้อของเก่า ซึ่งก็พอที่จะทำให้มีรายได้วันละประมาณ 100 บาท

สามในห้าของครอบครัวที่ยากจนนั้นนอกจากจะทำอาชีพเก็บขยะเหมือนกับชาวบ้านคนอื่นๆ แล้ว แต่ละวันพวกเขายังต้องใช้เวลาในการทำงานมากกว่าคนอื่นๆ เพราะข้อจำกัดทางด้านร่างกายทำให้การที่พวกเขาจะหาของเก่าให้พอที่จะเลี้ยงชีพได้ จะต้องทำงานให้มากกว่าคนอื่นๆ ซึ่งนอกจากการสัมภาษณ์แล้ว เมื่อเข้าไปศึกษาชุมชนจะสังเกตได้ว่าจู่จะเจอพวกเขาแค่เฉพาะตอนเช้าตรู่ หรือตอนเย็นเท่านั้น ซึ่งชาวบ้านคนอื่นๆ หลายครอบครัวยังเจอในช่วงสายหรือบ่ายบ้าง

งานเก็บสามล้อชาวบ้านที่มีสามล้อเป็นของตัวเองมักจะออกเก็บสามล้อไปตลาดแต่เช้า เพื่อรอรับส่งคนที่มาซื้อของในตลาดซึ่งอดีตเมื่อประมาณ 20-30 ปีก่อนจะได้ค่าจ้างเก็บสามล้อเที่ยวละ 3-5 บาท ต่อมาในช่วงสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี และเมืองโคราชมีการพัฒนาอย่างมาก ชาวบ้านที่เก็บสามล้อหากขยันขันแข็งจะสามารถมีรายได้จากการเก็บสามล้อวันละไม่ต่ำกว่า 300 บาท ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า “ในสมัยนั้นคนเก็บสามล้อจะนอนรอที่ไหนก็ได้ นอนแป็บๆ เดียวก็มีคนมาเรียก ผู้ที่เก็บสามล้อทั้งวันไม่พักบางวันก็ได้ตั้งแปดเก้าร้อยบาท”

นายเด่น (ผู้มีฐานะในชุมชนในอดีต) กับลุงแสงซึ่งเดิมทีทั้งสองคนเป็นคนที่ไม่มีอะไรเลย บ้านยังต้องอาศัยเช่าอยู่ แต่ทั้งสองสามารถตั้งตัวได้จากอาชีพเก็บสามล้อ ในช่วงที่อาชีพสามล้อดิบบูมสุดขีดเมื่อเจ็ดถึงแปดปีก่อน ทั้งสองคนมีสามล้อถีบให้เช้าวันละ 10-15 บาท นับร้อยคัน จนกระทั่งเมื่อ 4-5 ปีก่อน เมืองโคราชมีนโยบายลดจำนวนสามล้อถีบปีละ 10 เปอร์เซนต์ และมีการนำสามล้อเครื่องและมอเตอร์ไซด์รับจ้างมาใช้แทน ทำให้คนจนส่วนใหญ่เลิกเก็บสามล้อ และทำให้ทั้งสองคนเลิกกิจการให้เช่าสามล้อถีบด้วยเช่นกัน

ทุกวันนี้การรับส่งผู้โดยสารครั้งหนึ่งจะได้ราวๆ 15-30 บาท แต่ว่าแต่ละวันก็จะมีผู้โดยสารไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะมีลูกค้ามากในช่วงตอนเช้าที่คนออกไปจ่ายตลาด ซึ่งแค่ในช่วงเช้าถึงสาย อาจจะได้ราวๆ 40-80 บาท หลังจากนั้นก็จะไม่ค่อยมีผู้โดยสารเท่าไร ถ้าบ้านไหนขยันหน่อยก็อาจจะไปจอดรอ ซึ่งจะได้ลูกค้าหรือไม่ก็แล้วแต่โชคของแต่ละคน ทำให้บางบ้านหลังจากที่ออกไปเก็บสามล้อในช่วงเช้าแล้วก็อาจจะไม่ได้ออกไปอีกเลยตลอดทั้งวัน ส่วนบริเวณที่มีคนขึ้นมาก ๆ เช่นแถวหน้ายาโม ก็จะมีการเก็บค่าหัวคิดเหมือนกับมอเตอร์ไซด์รับจ้างเช่นกัน

คนจนในชุมชนส่วนนอกจากเวลาปกติที่เก็บขยะหรือปั่นสามล้อแล้ว เมื่อยามที่มีงานเทศกาลหรืองานวัดโดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงหลังออกพรรษาหรือสงกรานต์ ชาวบ้านก็จะมีรายได้เพิ่มจากการขายของเล่น เช่น ลูกโป่ง หน้ากาก ตามงานต่าง ๆ โดยจะไปซื้อลูกโป่งถุงละ 100 ลูก ราคา 120 บาท ไม่เสียลูกโป่งอีกร้อยละ 20 บาท และจุกมัดลูกโป่ง นำมาเสียบไม้ขายได้ลูกละ 10 บาท แต่กว่าจะขายหมด 1 ถุงก็ต้องขายอยู่เป็นอาทิตย์เหมือนกัน ส่วนการที่จะไปขายที่ไหนชาวบ้านเหล่านี้ก็จะมีกรบอกเล่าต่อๆ กันเอง ว่าที่ไหนมีงาน หากเห็นว่าไม่ไกลเกินไปพอเดินทางไป

ไหวก็จะไป อย่างครอบครัวของยายขาม หากที่ไหนไกลหน่อยแต่ว่ามีงานหลายวัน เมื่อไปแล้วก็จะอาศัยนอนที่นั่นจนวันไหนงานหมดถึงค่อยกลับมาที่ชุมชน บางทีไปอาศัยนอนก็ถูกเทศกิจหรือตำรวจจับหาว่ามานอนเลอะเทอะก็มี

การทำงานนอกพื้นที่ของคนจนในชุมชนนั้น ปรากฏว่า 2 ใน 5 ครอบครัวที่ถือว่ายากจน มี 2 ครอบครัวที่สมาชิกออกไปทำงานในจังหวัดอื่นๆ นอกจังหวัดนครราชสีมา คือ ครอบครัวของยายสันและครอบครัวของยายขาม

ลูกชายของยายสันไปทำงานต่างจังหวัด 2 คน แต่ไม่ทราบว่าไปทำงานอยู่ที่ไหน และไม่ได้ติดต่อกลับมาประมาณ 5 ปีแล้ว ยายสันไม่ทราบว่างานที่ลูกของตนไปทำเป็นงานอะไร และหลังจากที่ออกไปทำงานแล้วก็เคยกลับมาเมื่อตอน 2 ปีก่อนเพียงครั้งเดียว ส่วนเหตุการณ์ที่พี่สาวเสียชีวิต ลูกชายทั้งสองคนที่ออกไปทำงานก็ไม่ทราบ นอกจากนั้นยายขามบอกให้ฟังว่าสาเหตุหนึ่งที่ยังไม่กลับไปอยู่กับพี่น้องของสามีที่บ้านนอกทั้งที่การดำรงชีพในชุมชนทุกวันนี้ค่อนข้างจะยากลำบากเพราะว่า กลัวลูกชายกลับมาหาที่ชุมชนแล้วไม่เจอ

ลูกสาวของยายขามออกจากชุมชนไปทำงานเสิร์ฟในร้านอาหารที่จังหวัดสุพรรณบุรีประมาณครึ่งปีแล้ว เคยกลับมาหาครั้งเดียวเมื่อ 4 เดือนก่อน แแบ่งเงินให้ประมาณ 500 บาท หลังจากนั้นก็ไม่ได้กลับมาอีกเลย ทุกวันนี้ยายขามไม่สามารถติดต่อลูกสาวได้ เบอร์โทรศัพท์หรือชื่อร้านที่ไปทำงานก็ไม่มี การที่จะเจอลูกสาวก็ต้องให้ลูกสาวกลับมาหาที่บ้านเอง

การศึกษา

คนจนในชุมชน 5 ครอบครัว 14 คน ส่วนใหญ่ไม่มีการศึกษา นอกจากนั้นจบไม่เกิน ป.4 เนื่องจากพ่อแม่มีฐานะยากจน หรือบางครอบครัวก็ออกมาเร่ร่อนตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เช่น ครอบครัวของยายละออ ยายขาม และยายสัน พ่อแม่ก็มีอาชีพรับจ้างทำนา ทำให้ทั้ง 3 คนต้องเร่ร่อนและไม่มีโอกาสที่จะได้ศึกษาเล่าเรียน ส่วนกรณีครอบครัวของพี่อ้อด ตัวพี่อ้อดเองหลังจากที่แม่เสียเมื่อตอนพี่อ้อดอายุได้ 10 ปี พ่อของพี่อ้อดก็เอาพี่อ้อดไปให้ญาติเลี้ยงและก็ได้เรียนหนังสือตั้งแต่นั้นมา ส่วนภรรยาของพี่อ้อดก็หนีออกจากบ้านมาตั้งแต่มยังเป็นเด็กทำให้ไม่ได้เรียนหนังสือ ส่วนลูกชายของภรรยาพี่อ้อดก็ไม่ได้เรียนเช่นกันเนื่องจากภรรยาพี่อ้อดถูกสามีเก็บขังไว้ที่นอกบ้านมาตั้งแต่ลูกชายยังเล็กและเร่ร่อนมาตลอดทำให้ไม่ได้เรียนหนังสือเช่นกัน

การแก้ไขปัญหาเมื่อไม่มีจะกิน

การแก้ไขปัญหาเมื่อไม่มีจะกินของชาวบ้านในชุมชนจะมีอยู่ 6 ลักษณะด้วยกันคือ

1. หาเก็บจากของเหลือในตลาด : หลังจากที่ตลาดวายหรือในตอนเย็นชาวบ้านที่ยากจนหลายคนในชุมชนก็จะเข้าไปเก็บผักหรือเศษเนื้อที่แม่ค้าในตลาดทิ้ง หรือบางที่ตอนที่ไปหาขายแถวตลาดก็จะหาของพวกนี้เลยก็มี นอกจากนี้หากคนไหนมีคนรู้จักหรือมีคนสงสารก็จะมีคนเก็บไว้ให้ อย่างเช่นพี่หลอหลังจากที่เข้าไปปรับข้างเขินของในตลาดตอนเช้าให้กับคนที่มาจ่ายตลาดแล้ว แม่ค้าหรือเจ้าหน้าที่ทำความสะอาดในตลาดก็จะแบ่งผักให้กลับมากิน
2. เก็บผักที่ขึ้นริมทางรถไฟ : บริเวณริมทางรถไฟในชุมชนพอที่จะมีที่ว่างและมีบางส่วนที่มีน้ำขัง ทำให้ข้างทางรถไฟในชุมชนมีผักบุง ผักตบช้ำ บางครั้งหากชาวบ้านไม่มีจะกินก็อาจจะเด็ดผักบุง หรือดอกผักตบ มาจมน้ำพริกที่ตำหรือซื้อเก็บเอาไว้กิน

3. ขอข้าวกันบาตร : ในรัศมี 1 กม.รอบชุมชน มีวัดอยู่ประมาณ 6-7 วัด ทำให้ชาวบ้านในชุมชนที่บางครั้งมีปัญหาไม่มีข้าวกินก็อาจจะไปขอข้าวกันบาตรพระ ซึ่งจากการพูดคุยกับครอบครัวที่ยากจนมากๆ ทั้ง 5 ครอบครัว ทุกครอบครัวเคยขอข้าววัดกินมาแล้วทั้งสิ้นแต่อาจจะมีมากบ้างน้อยบ้างแตกต่างกัน บางครอบครัวในชุมชนก็ทำงานรับใช้วัด อย่างเช่นครอบครัวของพี่ทรงเกียรติในอดีตเคยขายไม้กวาด แต่ทุกวันนี้หันมาทำงานรับใช้วัดสมอลายทั้งสามภรรยา พี่ทรงเกียรติจะออกไปวัดตั้งแต่เช้ามีดทุกวัน ทำงานจิปาตะให้กับวัด ซึ่งครอบครัวของพี่ทรงเกียรติจะมีอาหารและมีข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นเช่น สบู่ ยาสีฟัน ผงซักฟอก บางครั้งอาหารที่ได้มามีมาก พี่ทรงเกียรติก็จะนำมาขายให้กับชาวบ้านในชุมชน ถุงละ 3 บาท 5 บาท ซึ่งก็ถือว่าถูกกว่าซื้อเองในตลาดข้างนอก นอกจากนี้บางวันพระที่วัดก็อาจจะให้เงิน 30 บาทบ้าง 50 บาทบ้าง แล้วแต่ท่านจะให้ แต่ถ้าไม่ให้พี่ทรงเกียรติก็คิดว่าไม่เป็นไรเพราะทุกวันทำงานให้วัดก็มีอยู่มีกินอยู่แล้ว
4. ขอตานหรือขอเขากิน : ในครอบครัวที่ยากจนที่สุด 5 ครอบครัวนี้ มีอยู่ 2 ครอบครัวที่รายได้ส่วนใหญ่ได้มาจากการขอ คือ ครอบครัวของยายละออ และครอบครัวของพี่หลอ ทั้งยายละออ และพี่หลอจะไม่ได้ทำงานแม้กระทั่งงานเก็บขยะ แต่จะอาศัยขอตานเขากิน พี่หลอจะพาลูกชายอายุ 5 ขวบ ที่ตาเกือบบอดและเป็นโรคน้ำเหลืองเป็นพิษ ซึ่งผิวหนังจะมีลักษณะเป็นตุ่มเป็นหนอง ไปนั่งอยู่ใกล้ห้างสรรพสินค้าคลังพลาซ่า เพื่อขอเศษเงินจากผู้ใจบุญ ส่วนยายละออจะเดินขอเงินไปเรื่อยๆ กับคนที่เดินไปมาบนท้องถนน แต่ยายละออจะไม่ได้ออกไปขอทุกวันเนื่องจากแก่ชรามาก เดินออกไปไม่ค่อยไหว บางครั้งก็ออกไปเป็นลมอยู่ข้างนอกชุมชนก็มี แต่ว่าออกไปครั้งหนึ่งก็จะมีรายได้พอกินไป 3-4 วัน แต่ค่าใช้จ่ายของยายละออก็ไม่ค่อยมากนัก ค่าอาหารวันหนึ่งก็ประมาณ 10 บาท ซื้อข้าวสวยและกับข้าวตอนเช้า 10 บาท แต่เก็บไว้กินทั้งมือเช้าและมือเย็น หรือบางครั้งยายละออก็จะขอแบ่งอาหารจากชาวบ้านในชุมชน เช่น บ้านที่บุญช่วยมักจะมีซื้อหัวปลาดุกเป็นกิโลกรัมละ 5-10 บาท จากแม่ค้าในตลาดมาต้ม บางครั้งยายละออไม่มีจะกินก็จะขอแบ่งหัวปลาดุกมาทานก็มี
5. อดมือกินมือ : กลุ่มชาวบ้านที่ยากจนมาก หากสอบถามถึงการแก้ไขปัญหาเรื่องอาหารการกิน ส่วนใหญ่ก็มักจะบ่นให้ฟังว่า “มีแค่นี้กินกันแค่นั้น ถ้าไม่มีกินก็อดเอา บางทีข้าวกินกับน้ำปลาที่มี” อาหารหลักๆ ของพวกเขาเหล่านี้จึงเป็นข้าวกับน้ำพริก หรือกับข้าวถุง โอกาสที่พวกเขาจะซื้อเนื้อหรือปลามาประกอบอาหารเองเป็นไปได้อย่างเต็มที่ และส่วนใหญ่ก็กินกันแค่คนละ 2 มือต่อวัน มีอยู่ครั้งหนึ่งนักวิจัยเข้าไปในบ้านของยายสันหลังจากที่ยายสันและสามีกลับมาจากหาของในตอนเย็น นักวิจัยเห็นกล่องน้ำผลไม้หมดยุติที่ภายนอกมีลักษณะเปรอะเปื้อนเหมือนกับเก็บขึ้นมาจากถังขยะ จึงได้สอบถามว่าน้ำผลไม้หมดยุตินี้เก็บมาทำไม สามีของยายสันจึงตอบว่า เก็บเอามากิน น้ำผลไม้หมดยุติเหล่านี้สามารถเอามากินได้ โดยเอาไปต้มก่อนแล้วก็ใส่เกลือ
6. เชื้อจากร้านค้าในชุมชน : ชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้ส่วนใหญ่จะมีหนี้เงินของจากร้านค้าในชุมชนแทบทั้งสิ้นบางบ้านอาจมีมาก บางบ้านอาจมีน้อย แต่ส่วนใหญ่กลุ่มชาวบ้านที่ยากจนมากๆ จะเป็นหนี้ร้านค้าเพียงไม่กี่สิบบาท เนื่องมาจากเหตุผล 2 ประการ คือ 1) พวกเขาเหล่านั้นไม่ต้องการที่จะเป็นหนี้เอง เพราะเกรงว่าจะหามาใช้ไม่ทัน ทำให้ไม่กล้าที่จะเซ็น และ 2) ร้านค้าควบคุมไว้เพื่อป้องกันความเสี่ยงของตัวเอง เนื่องจากทราบดีว่าชาวบ้านเหล่านี้ไม่ค่อยมีรายได้เท่าไร แต่ก็ให้บ้างเพื่อช่วยเหลือกัน และก็เป็นการรักษาลูกค้าเอาไว้

การแก้ไขปัญหาเมื่อไม่มีเงิน

ชาวบ้านในชุมชนที่ยากจนส่วนใหญ่เมื่อมีความจำเป็นจริงๆ ต้องใช้เงินค่อนข้างมากก็มักจะขอยืมจากร้านค้าในชุมชน หรือยืมจากญาติพี่น้องที่อยู่นอกชุมชน การยืมจากร้านค้าก็อาจจะคิดดอกเบี้ยต่อเดือนร้อยละ 10 บ้าง 20 บ้าง ขึ้นอยู่กับแต่ละรายไป ซึ่งบางครั้งอาจจะมีการทำหลักฐานเป็นการเต็มไป้ง การเอาของค้ำประกันหรือมีการถ่ายรูปไว้เป็นหลักฐานการกู้ยืม นอกจากนี้ยังมีการกู้เป็นรายวัน เพื่อเอาไปใช้เป็นทุนในการซื้อขาย และชาวบ้านก็จะนำมาคืนทั้งต้นและดอกเบี้ยในตอนเย็น ซึ่งก็จะคิดดอกเบี้ยร้อยละ 20 เช่นกัน

สำหรับชาวบ้านที่ยากจนมากนั้นแทบจะไม่มีโอกาสได้กู้ยืมเงินจำนวนมากๆ จากร้านค้าเหล่านี้ซึ่งมีเหตุผลเดียวกันกับการไม่ค่อยได้เซ็นสินค้าจากร้านค้า คือ ไม่กล้ากู้เองเพราะไม่มีเงินจะคืน และ ร้านค้าก็ไม่กล้าให้กู้เพราะกลัวว่าจะไม่ได้เงินคืน นอกจากนั้นชาวบ้านที่ยากจนมากเหล่านี้ก็ไม่มีญาติพี่น้องหรือคนรู้จักนอกชุมชนที่พอจะช่วยเหลือได้ ทำให้เมื่อมีปัญหาขึ้นมาก็ต้องอดทนกับปัญหา หรือแก้ไขไปตามมีตามเกิด ยกตัวอย่างเช่น ลูกชายของพี่อี้อดเสียชีวิต ครอบครัวของพี่อี้อดได้รับการช่วยเหลือในการทำงานศพจากพี่ชายเพียง 100 บาท เงินส่วนที่เหลือได้จากการช่วยกันบริจาคของชาวบ้านในชุมชน หรือครอบครัวของยายส้นที่ลูกสาวเสียชีวิตก็ต้องให้มูลนิธิอุทก 31 ซึ่งเป็นมูลนิธิการกุศลเหมือนกับร่วมกตัญญูหรือปอเต็กตึ๊ง รับศพไปดำเนินการ ส่วนกรณีของยายซามที่ถูกรถชนปัจจุบันกระดูกแขนและสะโพกเคลื่อนก็ยังไม่มีการรักษา ต้องซื้อยาแก้ปวดกินทุกวัน

การรวมกลุ่มในชุมชนและทุนทางสังคม (Social Capital)

ภาพรวมของการรวมกลุ่มภายในชุมชนใบเสลย์ ถือว่าไม่ค่อยมีประสิทธิภาพเท่าไร และกลุ่มไม่สามารถสร้างประโยชน์ให้กับชาวบ้านในชุมชนนี้ เนื่องจากกลุ่มขาดผู้นำที่มีความสามารถในการบริหารจัดการและเอาจริงจึงกับการรวมกลุ่ม

ชุมชนนี้เริ่มมีการรวมกลุ่มเมื่อต้นปี 2542 ด้วยการผลักดันของนักพัฒนาจาก สมาคมร่วมกันสร้าง และครูจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน ให้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนสองข้างทางรถไฟ แต่มีปัจจัยหลายๆ ประการที่ทำให้กลุ่มที่จัดตั้งขึ้นล้มเหลวไปในที่สุด และถึงแม้ว่าจะมีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมาใหม่คือกลุ่มออมทรัพย์สตรีแม่บ้าน แต่กลุ่มดังกล่าวก็ยังมีประสิทธิภาพน้อยมาก และไม่สามารถสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน ปัจจุบันนี้กลุ่มที่มีอยู่ในชุมชนมีอยู่ 3 กลุ่มด้วยกันคือ

1. กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนสองข้างทางรถไฟ หรือบางครั้งเรียกสั้นๆ ว่ากลุ่มออมทรัพย์ชุมชน มีสมาชิก 8 ราย 7 ครั้วเรือน แต่มีสมาชิกเสียชีวิตไปแล้ว 1 ครั้วเรือน และย้ายออกจากชุมชนไปแล้ว 2 ครั้วเรือน ดังนั้นกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนนี้จึงมีสมาชิกเหลืออยู่เพียง 4 ครั้วเรือนเท่านั้น จากการบอกเล่าของประธานกลุ่ม กลุ่มออมทรัพย์ดังกล่าวมีเงินออมทรัพย์ของสมาชิกเหลืออยู่ประมาณ 5,000 บาท
2. กลุ่มออมทรัพย์สตรีแม่บ้าน เป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่จัดตั้งขึ้นหลังจากที่กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนฯ ล่มไป โดยการสนับสนุนของครูจากกรมการศึกษานอกโรงเรียนและเจ้าหน้าที่จากสำนักงานการขาด 4 ซึ่งมีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกันกับกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน คือ เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านรู้จักการออม และอาจจะใช้เงินส่วนนี้เพื่อแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน โดยให้ชาวบ้านออมทรัพย์เป็นรายวันวันละ 7 บาท และไม่อนุญาตให้ชาวบ้านถอนเงินออมทรัพย์นี้ เพื่อเก็บเงินนี้ไว้ใช้ยามฉุกเฉินเท่านั้น ปัจจุบันนี้กลุ่มออมทรัพย์ดังกล่าวมีสมาชิก 9 ราย (6 ครั้วเรือน) แต่ว่าประธานกลุ่มก็ยังไม่ทราบว่าการกลุ่มดังกล่าวมีเงินอยู่เท่าไร ส่วนกรรมการกลุ่มให้ข้อมูลว่ามีเงินอยู่ประมาณ 12,000 บาท แต่ประธานกลุ่มปฏิเสธว่าไม่

ใช้ สมาชิกของกลุ่มดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีฐานะดี เมื่อเทียบกับชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนและเป็นกลุ่มที่สนิทสนมกับประธานกลุ่ม เนื่องจากว่าประธานกลุ่มตั้งใจชักชวนให้ชาวบ้านเหล่านี้เข้ามาเป็นสมาชิก เพื่อที่จะเป็นตัวอย่างให้กับชาวบ้านคนอื่นๆ ในชุมชน แต่ว่ากลุ่มดังกล่าวก็ยังไม่มีการเข้ามาสมัครเพิ่มสักคนเดียว

3. กองทุนเพื่อการไถ่หรือ เป็นกองทุนที่เก็บร่วมกันระหว่าง 2 ชุมชนที่อยู่ริมทางรถไฟ โดยการเก็บจากสมาชิกวันละ 1 บาท เพื่อใช้เป็นเงินค่าดำเนินการเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาการไถ่หรือชุมชน เช่น เป็นค่าใช้จ่ายในการไปดูงาน หรือค่าเดินทางเพื่อร่วมประชุมกับเครือข่ายสลัม 4 ภาค เป็นต้น ซึ่งกองทุนดังกล่าวมีเงินกองทุนอยู่ประมาณ 3,000 กว่าบาทเท่านั้น แต่ไม่ทราบจำนวนสมาชิก เนื่องจากว่ากลุ่มดังกล่าวผู้ที่รับผิดชอบได้ย้ายออกจากชุมชนไปแล้วและได้นำเอาเงินดังกล่าวไปด้วย

การบริหารจัดการกลุ่ม

กลุ่มทั้ง 3 กลุ่ม (ปัจจุบันเหลืออยู่เพียง 2 กลุ่ม) และเป็นกลุ่มที่มีการดำเนินการเพียงกลุ่มเดียวคือกลุ่มออมทรัพย์สตรีแม่บ้าน กลุ่มดังกล่าวมีการบริหารจัดการแบบง่าย ๆ และประธานกลุ่มเป็นผู้ดำเนินการทุกอย่าง ตั้งแต่เก็บเงิน ทำบัญชี แต่จะมีลูกบ้านคนหนึ่งที่ประธานกลุ่มใช้สอยเป็นประจำเป็นผู้นำเงินไปฝากธนาคารให้ ซึ่งสมาชิกกลุ่มจะมีสมุดเล่มเล็กๆ เก็บไว้แทนสมุดเงินฝาก แต่บางครั้งชาวบ้านก็ทิ้งสมุดนี้ไว้กับประธานกลุ่ม

กลุ่มออมทรัพย์ทั้งสองกลุ่มของชุมชนถือว่ามีประสิทธิภาพน้อยมากสังเกตได้จากมีจำนวนสมาชิกน้อยมากคือ แต่ละกลุ่มมีสมาชิกไม่ถึง 10 ราย ซึ่งจริงๆ แล้ว กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนฯ ตอนที่สมาชิกมากนั้นมีสมาชิกถึงเกือบ 40 คน แต่หลังจากที่กลุ่มมีปัญหาและสมาชิกต่างพากันถอนเงินออกทำให้ปัจจุบันกลุ่มดังกล่าวเหลือจำนวนสมาชิกเท่าที่มีอยู่ปัจจุบัน แต่กลุ่มดังกล่าวก็ไม่ได้มีการดำเนินการด้านการเงินตั้งแต่นั้นมา

ไม่ทราบขนาดเงินกองทุนที่ชัดเจนและไม่มีการชี้แจงบัญชีกับสมาชิกกลุ่ม เนื่องจาก เมื่อผู้วิจัยทำการสอบถามถึงขนาดของเงินออมทรัพย์ของทั้งสองกลุ่ม ประธานกลุ่มสามารถบอกได้เพียงตัวเลขคร่าวๆ เท่านั้น และไม่ได้ตรวจสอบกับสมุดบัญชีให้ว่าแท้จริงแล้วกลุ่มมีเงินออมทรัพย์อยู่เท่าไร นอกจากนี้กลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนทั้ง 2 กลุ่ม ไม่เคยมีการติดป้ายประกาศขนาดของเงินกองทุนและไม่เคยมีการชี้แจงขนาดเงินกองทุนให้กับสมาชิกได้ทราบ

กลุ่มเคยแตกมาแล้วครั้งหนึ่งและไม่สามารถก่อตั้งขึ้นมาใหม่ได้ จากการที่กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนฯ เคยมีปัญหาเนื่องจากว่าสมาชิกพากันแห่ถอนเงินเนื่องจาก มีการปล่อยข่าวว่าประธานกลุ่มนำเอาเงินของกลุ่มไปใช้ และมีสมาชิกขอถอนเงินแต่ปรากฏว่าประธานกลุ่มไม่ให้ถอน ทำให้ชาวบ้านตื่นตระหนกว่าเงินออมที่ตนเองฝากไว้จะสูญเปล่าจึงพากันถอนเงิน และจากการสอบถามชาวบ้านปรากฏว่าเงินที่ถอนส่วนใหญ่ก็มักจะได้อคืนไม่ครบเท่ากับที่ได้ฝากไว้ โดยให้เหตุผลว่าเป็นค่าวัสดุอุปกรณ์และค่าดำเนินการต่างๆ แต่ก็มีชาวบ้านบางคนที่ได้รับเงินฝากครบ อย่างไรก็ตามหลังจากที่กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนฯ ได้ถูกสมาชิกถอนเงินออกไปจนเกือบหมดเป็นเวลาประมาณเกือบ 2 ปีแล้ว ถึงแม้ว่าจะมีกลุ่มใหม่ที่ก่อตั้งขึ้นมาคือกลุ่มออมทรัพย์สตรีแม่บ้าน แต่กลุ่มดังกล่าวก็ยังไม่ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในชุมชนเหมือนที่เคยมีมา

จากการเข้าไปศึกษาในชุมชนเป็นเวลาประมาณ 5 เดือน ทำให้พอที่จะสังเกตเห็นถึงสาเหตุที่ทำให้กลุ่มที่มีในชุมชนไม่มีสภาพได้ 5 ปัจจัยคือ

1. การริเริ่มกลุ่มเกิดขึ้นจากการผลักดันจากบุคคลภายนอกและชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เห็นประโยชน์จากการรวมกลุ่ม
2. ผู้ที่มีส่วนผลักดันไม่ได้ให้คำแนะนำและติดตามผลในการดำเนินการกลุ่มอย่างจริงจัง
3. คณะกรรมการกลุ่มไม่ได้ต้องการดำเนินการกลุ่มเพื่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชนอย่างแท้จริง แต่ถูกผลักดันจากชาวบ้านบางกลุ่มและจากบุคคลภายนอก
4. การมีที่มาที่หลากหลายของชาวบ้านในชุมชนและภายในชุมชนยังมีบ้านเช่า ทำให้ยากที่จะทำให้ชาวบ้านเข้ามารวมกลุ่มและหวังผลในระยะยาว
5. กรรมการกลุ่มส่วนใหญ่ขาดทักษะและความสามารถในการเรียนรู้ที่จะบริหาร และประพฤติตัวไม่เป็นที่น่าเชื่อถือ เช่น ไม่มีงานทำ ซี้เมา

บทบาทของคนจนในการเข้าร่วมกลุ่มหรือเป็นกรรมการ

การรวมกลุ่มของคนในชุมชนไม่ได้มีการกีดกันคนจนไม่ให้เข้าร่วมกลุ่ม เนื่องจากกลุ่มดังกล่าวเป็นกลุ่มออมทรัพย์ แต่คนจนในชุมชนก็ไม่ได้มีการออมทรัพย์ เนื่องจากนิสัยของแต่ละคนที่อาจจะรักสันโดษหรือไม่รักการออม แต่โดยส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าไม่มีเงินพอจะออม ส่วนการเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะอื่นๆ เช่น การทำกิจกรรมหรือการเข้าร่วมเป็นกรรมการกลุ่มนั้น เนื่องจากคนจนแทบจะไม่ได้รวมกลุ่มแล้ว จึงทำให้พวกเขาไม่ได้เข้าร่วมกับกิจกรรมของกลุ่ม (ปกติแล้วกลุ่มออมทรัพย์สตรีแม่บ้านมีกิจกรรมกลุ่มอาชีพเพียงอย่างเดียว ซึ่งปัจจุบันไม่ค่อยมีสมาชิกเข้าร่วมเนื่องจากไม่ได้รับประโยชน์จากกิจกรรม)

การจัดตั้งกรรมการกลุ่มนั้นไม่มีคนจนเข้าเป็นกรรมการกลุ่มเลยแม้แต่กลุ่มเดียว เนื่องจากกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนจัดตั้งกรรมการกลุ่มโดยการโหวตเสียงจากที่ประชุม และไม่เคยมีการเลือกตั้งกรรมการใหม่ ทำให้กรรมการกลุ่มที่มีจึงเป็นกลุ่มคนที่พอจะมีฐานะและเป็นคนที่ชาวบ้านเกรงใจ แต่ในปัจจุบันนี้ชาวบ้านไม่ทราบว่าการรวมกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนมีใครบ้างเนื่องจากกลุ่มดังกล่าวได้สลายตัวไปแล้ว ส่วนกลุ่มออมทรัพย์สตรีนอกจากประธานกลุ่มแล้วกรรมการคนอื่นๆ ก็ไม่ได้ฝากเงินไว้กับกลุ่มและกลุ่มดังกล่าวก็ไม่ได้มีการเลือกตั้งกรรมการกลุ่ม เพียงแต่มีการกำหนดตัวประธานขึ้นมาหลังจากที่กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนได้ล้มเลิกไป และกรรมการกลุ่มที่มีก็เกิดขึ้นเนื่องมาจากเป็นกลุ่มคนที่ประธานกลุ่มเรียกใช้ให้ทำงานชุมชนเสมอ ทำให้พวกเขาเหล่านั้นเป็นกรรมการกลุ่มไปโดยปริยาย

การได้รับประโยชน์จากการรวมกลุ่มของทั้งคนจนและคนรวย

ชาวบ้านที่รวมกลุ่มจะไม่ได้รับประโยชน์โดยตรงจากการรวมกลุ่ม คือ กลุ่มออมทรัพย์ไม่สามารถช่วยเรื่องการกู้เงินฉุกเฉิน ไม่มีแม้กระทั่งดอกเบี้ยจากการออม แต่คนที่เข้าร่วมกลุ่มอาจจะได้รับข่าวสารทางอ้อม คือ คนเหล่านี้อาจจะสนิทสนมกับกรรมการชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มเดียวกันกับกรรมการกลุ่ม ทำให้เมื่อมีการช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก คนเหล่านี้ก็จะได้รับข่าวสารก่อน และจากการที่กรรมการชุมชนไม่ค่อยให้ความสำคัญในการกระจายข่าวสารและการไม่ค่อยรับฟังของชาวบ้าน ทำให้พวกเขาไม่ค่อยได้เข้าถึงข่าวสารและพลาดจากการช่วยเหลือต่างๆ เช่น การเข้ามาช่วยเหลือเรื่องเงินสงเคราะห์คนชราคนละ 1,000 บาท ก็จะมีเพียงกลุ่มที่สนิทสนมกับกรรมการได้รับข่าวสารและดำเนินการตามเงื่อนไขเท่านั้นที่ได้รับการช่วยเหลือ ทำให้ดูเหมือนว่าคนรวยในชุมชนได้รับการช่วยเหลือไปโดยปริยาย แต่ในความเป็นจริงแล้วส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการช่วยเหลือเพราะมีปัญหาในด้านการสื่อสาร

คนจนในชุมชนจะมีความสัมพันธ์อย่างไรกับเพื่อนบ้านคนอื่น ๆ ในชุมชน ขึ้นอยู่กับอุปนิสัยส่วนตัวของพวกเขาเอง พี่ออด พี่หลอ และยายสัน เป็นคนที่ไม่ค่อยชอบยุ่งกับเพื่อนบ้าน ชอบอยู่แต่ในบ้าน แต่ยายละออกับยายชาม เวลาว่างก็มักจะมานั่งคุยที่ร้านของพี่มน ก็ทำให้รู้จักกับเพื่อนบ้านและก็พูดคุยโต้ตอบกันได้เป็นอย่างดี แต่ก็อาจจะมึนบ้างที่ถูกเพื่อนบ้านจิกหัวต่ออย่างไม่ค่อยให้เกียรติว่าเป็นผู้สูงอายุเท่าไรนัก

เงินกองทุนช่วยเหลือหรือสร้างความแตกแยก?

ในชุมชนแห่งนี้ชาวบ้านขาดศักยภาพในการบริหารจัดการ ดังนั้นเงินกองทุนต่างๆ ที่เข้ามาคือ เงินกองทุน SIF MENU 5 ที่เข้ามาช่วยเหลือเป็นเงินกู้เพื่อการศึกษา และเงินช่วยเหลือคนชรา 1,000 บาท ได้แค่ช่วยให้ชาวบ้านมีเงินใช้เท่านั้น กรรมการชุมชนไม่สามารถนำเงิน SIF บริหารให้เกิดเงินหมุนเวียนต่อได้ หน้าซ้ำยังทำให้ชาวบ้านที่ไม่เข้าใจหลักเกณฑ์หรือกฎระเบียบ ไม่พอใจที่ตัวเองไม่ได้รับเงินอีกด้วย

เงินกองทุน SIF MENU 5 แบ่งจ่ายออกเป็น 2 งวดด้วยกัน งวดแรกมีผู้ได้รับเงิน 22 ราย เป็นเงินทั้งสิ้นประมาณ 30,000 บาท งวดที่ 2 มีผู้ได้รับ 12 คน เนื่องจากคัดให้เฉพาะเด็กที่กำลังศึกษาอยู่จริงเท่านั้น ซึ่งคิดเป็นเงินประมาณ 50,000 บาท

เงินช่วยเหลือคนชรา 1,000 บาท ที่มีเจ้าหน้าที่สังคมสงเคราะห์มาจัดให้ ผู้ที่ได้รับก็เป็นกลุ่มผู้ที่เมื่อเทียบกับชาวบ้านในชุมชนแล้วก็ถือว่าฐานะดี 5 คน เป็นผู้ได้รับเงิน ส่วนคนชราในชุมชนที่มีอยู่ก็ประมาณ 10 คน คนที่หน้าจะได้รับมากกว่ากลับไม่ได้รับ

การช่วยเหลือและการพึ่งพากันภายในชุมชน (Social Protection)

โดยปกติแล้วชุมชนไทยสมัยนี้จะไม่ค่อยได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานรัฐในท้องถิ่นเท่าไร เพราะผู้ปกครองมีมุมมองว่าชาวบ้านที่นี่เป็นผู้บุกรุก จึงถูกละเลยในการให้ความช่วยเหลือ การช่วยเหลือจากบุคคลภายนอกที่เข้าถึงมือชาวบ้านมากที่สุดคือการช่วยเหลือที่เข้ามาดำเนินการแบบแจกทั่วกันหมด เช่น การเข้ามาทำบัตรสุขภาพให้กับชาวบ้านทุกครอบครัว และการแจกข้าวสารของศาลเจ้าในจังหวัด

ชาวบ้านมีการช่วยเหลือกันเองภายในชุมชนอย่างไร

การช่วยเหลือกันเองของชาวบ้านในชุมชนที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย เมื่อมีคนตาย เมื่อลงแขกสร้างบ้าน ถัดมาก็คือ การแบ่งปันอาหาร การให้ยืมเงินเล็กๆ น้อยๆ นอกจากนี้อาจมีการพึ่งพากันระหว่างร้านค้ากับชาวบ้านในชุมชน และการแลกเปลี่ยนข่าวสารต่างๆ ระหว่างชาวบ้าน ซึ่งการช่วยเหลือเหล่านี้นอกจากเรื่องงานศพแล้ว ส่วนใหญ่จะเป็นการช่วยเหลือกันของกลุ่มละแวกบ้าน เนื่องจากสภาพกายภาพของชุมชนที่ยาวเป็นแนวตามรางรถไฟ ทำให้ชาวบ้านรู้จักกันเป็นเพียงกลุ่มเล็กๆ แลวบ้านตัวเอง

เมื่อมีคนเจ็บไข้ได้ป่วย หากคนในครอบครัวไม่สามารถนำไปส่งโรงพยาบาลเองได้ ก็ให้ไปแจ้งกับนำคำให้โทรศัพท์ไปแจ้งฮุก 31 ให้ช่วยเอารถมารับคนป่วยไปส่งโรงพยาบาล ซึ่งหากเดินทางโดยรถยนต์ไปโรงพยาบาลก็จะใช้เวลาประมาณ 10-15 นาที แต่ถ้าบางครั้งขอให้ชาวบ้านที่มีรถบีคอปในชุมชนไปส่งก็อาจจะต้องเสียค่าน้ำมันรถบ้าง

ในอดีตเมื่อบ้านไหนมีคนตายหากไม่มีเงินจัดงานศพก็จะตามให้มูลนิธิชุก 31 มาเก็บศพไปเลย แต่ปัจจุบันนี้ จะมีการเรียไรเพื่อจัดงานศพซึ่งจะช่วยเหลือเท่าไรก็แล้วแต่ความพอใจของแต่ละบ้าน ยังไม่มีการกำหนดอัตรา เหมือนกลุ่มฌาปนกิจตามชุมชน

การสร้างบ้านของชาวบ้านที่ไม่ค่อยมีฐานะ ซึ่งบ้านที่ทำเป็นบ้านเล็กๆ เมื่อเจ้าของบ้านมีวัสดุพร้อมก็จะ เกณฑ์แรงงานจากเพื่อนบ้านประมาณ 5-10 คน แล้วแต่ว่าบ้านใครสนิทกับใคร มาช่วยกันสร้างบ้าน โดยค่าแรงที่เสีย ก็จะเป็นค่าเหล่า 1-2 ขวด และอาจจะมีการแลก 2-3 อย่าง ซื้อมาเลี้ยงตอบแทนกันแทนค่าจ้าง ใช้เวลาสร้างประมาณ 1 วันก็เสร็จ

การแบ่งปันอาหารการกินจะเห็นอยู่ประจำในหมู่บ้าน บางบ้านถ้าไม่มีกินก็จะเดินขอบ้านนั้นบ้านนี้ ซึ่ง หากกล้าเดินขอหน่อยก็จะได้อาหารเล็กๆ น้อยๆ แบ่งใส่ถ้วยมา หรือบางที่บางบ้านกินอยู่นอกบ้านบ้านอื่นก็อาจจะขอ มาร่วมวงด้วยก็มี แต่บ้านไหนจะทำอย่างนี้ได้ก็ต้องมีความสนิทสนมกันพอสมควร

นอกจากนี้บ้านไหนที่สนิทสนมกันเป็นพิเศษและรู้จักกันมานานพอสมควรก็อาจจะให้ยืมเงินกันได้ร้อยละ ร้อยบาท โดยไม่ได้มีการคิดดอกเบี้ย ส่วนบ้านที่กู้เงินจากร้านค้าส่วนใหญ่บ้านไหนอยู่ใกล้ร้านไหนก็จะกู้จากร้านนั้น เพราะจะไปซื้อของร้านนั้นอยู่เสมอ ก็เลยรู้จักมักคุ้นกับเจ้าของบ้านและพอที่จะช่วยเหลือได้บ้าง แต่ก็มีมีการคิดดอกเบี้ยร้อยละ 20 ต่อเดือน เช่นกัน

การช่วยเหลือด้านสวัสดิการจากรัฐ

เนื่องจากได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่าชุมชนแห่งนี้ไม่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้การช่วยเหลือจากรัฐเข้ามาน้อยมาก และชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนมีปัญหาด้านการดำรงชีพอย่างสูง

ปัญหาสำคัญที่ไม่ได้รับการแก้ไขของชาวบ้านได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับทะเบียนราษฎร ชาวบ้านร้อยละ 50 ไม่มีทะเบียนบ้านและบัตรประชาชน เด็กในชุมชนจำนวนมากไม่มีใบเกิด เมื่อไม่มีทะเบียนบ้านชั่วคราว ก็ไม่ได้รับ บริการสาธารณสุขไปคจากรัฐ น้ำใช้ที่ชาวบ้านใช้ทุกวันนี้ต้องเข็น รถละประมาณ 150 ลิตร ราคา 10 บาท ไฟฟ้า สำหรับหลอดไฟ 1 ดวงและอาจจะมิโทรัคส์ 1 เครื่อง ต้องเสียค่าเติมแบตเตอรี่สัปดาห์ละ 20-30 บาท และเด็กเมื่อ ไม่มีหลักฐานก็ไม่สามารถเข้าเรียนหนังสือได้

ปัญหาข้างต้นเป็นเพียงปัญหาพื้นฐานที่คิดว่าประชาชนทุกคนควรจะได้รับช่วยเหลือหรือแก้ไขเท่านั้น นอกเหนือจากนี้ชุมชนยังมีปัญหาอีกมากมายที่ต้องการการแก้ไข

หน่วยงานที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือ

สำนักงานกาชาด 4 เป็นหน่วยงานที่เข้ามาช่วยเหลือชาวบ้านมากที่สุด ซึ่งได้เข้ามาช่วยเหลือด้านการทำ บัตรสุขภาพ ทำให้ลดภาระของชาวบ้านในการจ่ายค่ารักษาพยาบาลเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยได้มาก นอกจากนี้ยังช่วยเหลือ ในด้านการส่งลูกหลานเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียน เช่นขอความร่วมมือจากทางโรงเรียนวัดสมอลายและโรงเรียน โยธินฯ และหาผู้บริจาคเสื้อผ้า หนังสือ และอุปกรณ์การเรียนให้กับเด็กๆ ที่เข้าเรียน และยังช่วยเหลือด้านต่างๆ อีก มากมายที่ชาวบ้านขอร้อง เช่นการประสานงานกับทหารในการนำรถมาบริการน้ำใช้ให้กับชาวบ้าน การหาเงินมาช่วย ถมทางเดินภายในชุมชน การให้เงินกู้ไม่มีดอกเบี้ยเพื่อช่วยเหลือชาวบ้านในชุมชนที่ไม่มีที่อยู่อาศัยผ่านทางประชาชน ชุมชน

สมาคมร่วมกันสร้าง ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน ได้เข้ามาให้คำแนะนำชาวบ้านในการรวมกลุ่มออมทรัพย์ และจัดหางบประมาณจากโครงการ SIF เมนู 5 มาช่วยเหลือด้านการศึกษาให้กับเด็กๆ ในชุมชน แต่การรวมกลุ่มดังกล่าวไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะขาดการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันกลุ่มออมทรัพย์ได้ล้มไปและยังไม่สามารถสร้างขึ้นมาทดแทนได้

กรมการศึกษานอกโรงเรียน เข้ามาให้ความช่วยเหลือด้านการส่งเสริมให้ชาวบ้านได้มีโอกาสได้ศึกษาเพิ่มเติม แต่ในช่วงที่ลงมาทำการวิจัยศูนย์เด็กเล็กที่สร้างขึ้นเพื่อใช้จัดสอนหนังสือ ไม่มีครูลงมาสอน แต่ก็มีชาวบ้านบางคนในชุมชนที่ได้เรียนกับ กศน. จนได้วุฒิ นอกจากนี้ปัจจุบัน กศน. ยังมีบทบาทในการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของชุมชนให้กับหน่วยงานปกครองท้องถิ่นอีกด้วย

ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

จำนวนครัวเรือน 64 ครัวเรือน 81 หลังคาเรือน จำนวนครัวเรือนที่ไม่มีไฟฟ้า 80 หลังคาเรือน

การเดินทาง : ลักษณะถนน ดิน

วิธีการเดินทางที่ชาวบ้านนิยมใช้ เดินเท้า ถึงรถสามล้อกระบะ เวลาที่ใช้ในการเดินทางไปยังอำเภอ 10 นาที

ค่าเหมารถเวลามีคนไม่สบาย เรียกรถมูลนิธิ

จำนวนรถมอเตอร์ไซด์ 6 คัน จำนวนรถกระบะ 6 คัน จำนวนรถอื่นๆ รถสามล้อกระบะ สามล้อถีบ

โรงเรียนประถมที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากชุมชน 1.5 กม. ค่ารถ บาท/เดือน

โรงเรียนมัธยมต้น (ม.3) ที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากชุมชน 2 กม. ค่ารถ บาท/เดือน

โรงเรียนมัธยมปลาย (ม.6) ที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากชุมชน กม. ค่ารถ บาท/เดือน

สถานีอนามัยที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากชุมชน 2 กม. โรงพยาบาลรัฐที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากชุมชน 2 กม.

ความเป็นมาของชุมชน :

- ◆ ก่อนปี 2510 อดีตชุมชนถือว่าอยู่บริเวณนอกเมืองโคราช พื้นที่ชุมชนเป็นของการรถไฟฯ บริเวณรอบๆ เป็นพื้นที่ทหาร
- ◆ ปี 2510-2520 เนื่องจากอยู่ใกล้แหล่งงาน เช่น โรงงานขนาดเล็ก คลังสินค้า และเจ้าของที่ดินมิได้ดูแลพื้นที่จึงเกิดการบุกรุก
- ◆ ปี 2520-2530 เกิดการไล่รื้อชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ทหาร ผู้ที่มีบ้านในพื้นที่ถูกย้ายไปบริเวณโคกกรวด ผู้ที่อยู่บ้านเช่า ก็ลงไปบุกรุกพื้นที่การรถไฟ
- ◆ ปี 2530-2540 มีการปลูกบ้านให้เช่าในพื้นที่รถไฟ และมีการบุกรุกเพิ่มเติมโดยชาวบ้านที่ถูกไล่รื้อจากพื้นที่ ทำให้ชุมชนหนาแน่นขึ้น
- ◆ ปี 2540-ปัจจุบัน มีการไล่รื้อเจ้าของบ้านเช่าออก แต่ผู้เช่าได้ซื้อบ้าน ยึดครองที่ดินเพื่ออาศัยต่อ

สภาพทั่วไปของชุมชน : (สภาพทางภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ และการปกครอง)

ภูมิศาสตร์ พื้นที่ชุมชนเป็นพื้นที่ของการรถไฟฯ ถูกขนาบด้วยบ้านพักทหาร ทิศใต้ของพื้นที่แถบนี้เป็นพื้นที่ทหาร ส่วนบริเวณรอบนอกชุมชนเป็นพื้นที่เมืองที่ได้รับการพัฒนาแล้ว

ภูมิอากาศ มี 3 ฤดู ฝนตกในช่วงฤดูฝน อากาศคล้ายกรุงเทพฯ คือร้อนเกือบตลอดปี ชึ่ง พย.-มค. หนาวเป็นบางครั้ง

การปกครอง ไม่มีหน่วยงานรัฐปกครองโดยตรง เนื่องจากพื้นที่อยู่บริเวณรอยต่อของเขตเทศบาลเมืองโคราชและอบต.หนองไผ่ล้อม แต่มีการรวมกลุ่มกันภายในชุมชน ผู้ที่ชาวบ้านจะเชื่อฟังจะต้องเป็นผู้มีฐานะ มีบ้านเช่า ปล่อยให้รัฐและบุคคลภายนอก

การใช้ที่ดิน : พื้นที่ทั้งหมด ประมาณ 25 ไร่ ที่อยู่อาศัย 25 ไร่

ประเภทของเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกิน ที่ดินการรถไฟ "บุกรุก" ไม่มีเอกสารสิทธิ์

ปัญหาเรื่องน้ำ ชาวบ้านไม่มีน้ำประปาใช้ เพราะเป็นชุมชนบุกรุกที่การรถไฟ และเทศบาลไม่รับรอง ต้องซื้อน้ำใช้

อาชีพ : (จำนวนครัวเรือน)

ค้าขาย 5 ครัวเรือน รับจ้าง(อย่างเดียว) 6 ครัวเรือน สามล้อ 2 ครัวเรือน แร่หมู 3 ครัวเรือน
จับเต่า 1 ครัวเรือน ลีเก 2 ครัวเรือน สับเหลอ 1 ครัวเรือน เก็บขยะ 1 ครัวเรือน วางงาน 3 ครัวเรือน

โครงสร้างประชากร :

อายุ	ชาย	หญิง	รวม	จำนวนผู้ที่กำลังเรียน	ไปทำงานนอกชุมชน
0-1 ปี	3	-	3	-	-
1-5 ปี	9	5	14	-	-
6-11 ปี	11	9	20	} ยังไม่ได้เข้าเรียน 18 คน กำลังเรียน 20 คน ไม่ได้เรียน 31 คน	-
12-14 ปี	6	1	7		-
15-17 ปี	2	3	5		-
18-49 ปี	51	42	93	-	-
50-59 ปี	7	12	19	-	-
60 ปีขึ้นไป	9	7	16	-	-
รวม	98	79	177	20	-

คนจน :

ในชุมชนมีคนจน 5 ครอบครัว ลักษณะของคนจนในชุมชน จริงๆ แล้วเมื่อสอบถามชาวบ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่จะตอบว่า ชาวบ้านที่นั่นจนกันแทบทุกคน แต่หากพยายามคาดคั้นแล้ว คนที่จนมาก ๆ ในชุมชนจะมีลักษณะ 1. ครอบครัวทำมาหากินไม่ค่อยได้ เช่น มีแต่สมาชิกที่แก่หรือป่วย 2. หากหาไม่ได้ก็มักจะต้องอดเอา หรืออาจจะแก้ปัญหาด้วยการขอเขาหรือเก็บเศษอาหารกิน

ในชุมชนมีคนพิการ 1 คน ในชุมชนมีคนเจ็บป่วยเรื้อรัง หลาย คน ระบุโรค เอคส์ (ดูไม่ออก)

ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐอย่างไร แทบจะไม่ได้รับความช่วยเหลืออะไรเลยเป็นพิเศษ อาจจะมีบัตรสุขภาพเอาไว้หาหมอ ยามเจ็บไข้เท่านั้น

รายละเอียดด้านความมั่นคงและหลักประกันด้านสังคม

- > คนชราได้รับเงินสงเคราะห์ ไม่มี มี จำนวน 5 คน
- > ครอบครัวที่ได้รับเงินสงเคราะห์จากกรมประชาสงเคราะห์ ไม่มี มี จำนวน - ครอบครัว
- > คนจนในชุมชนได้รับการช่วยเหลือด้านอาหารและที่พักจากใคร และอย่างไร ด้านอาหารได้จากวัด ตลาด คนใจบุญทั่วไปที่เจอตอนออกไปหาของ โดยการให้เศษอาหารหรือของเหลือใช้ หรือเศษสตางค์เล็กๆ น้อยๆ
- > ในกรณีที่ไม่มีความเงินจ่ายค่าเดินทางไปโรงพยาบาล มีวิธีแก้ปัญหาอย่างไร ตามกฎหมายข้อ 31 มารับ

การรวมกลุ่ม :

ชุมชนได้รับหรือมี กขคจ. กองทุนเศรษฐกิจ 100,000 เงินสงเคราะห์ (12,500 บาท)
 กองทุนชุมชน SIF SIF menu5 มี NGO ในชุมชน

ในชุมชนมีกลุ่มทั้งหมด 3 กลุ่ม

ชื่อกลุ่ม	จำนวนสมาชิก	เงินทุนหมุนเวียน (ปัจจุบัน)	ประวัติการจัดตั้ง (ปีที่ตั้ง เหตุผลในการตั้งกลุ่ม)	ประโยชน์ของกลุ่ม
1. กลุ่มออมทรัพย์สตรี แม่บ้าน	9	กรรมการบอกว่า 12,000 บาท แต่ประธานยังไม่แน่ใจ	ตั้งปี 2543 เพื่อให้ชาวบ้านรู้จักออม และใช้เป็นทุนหมุนเวียน	ออมทรัพย์
2. กลุ่มออมทรัพย์ชุมชน	3	5,000 กว่าบาท	ตั้งปี 2542 เพื่อให้ชาวบ้านรู้จักออม	ออมทรัพย์
3. กองทุนเพื่อการใส่รื้อ	ไม่ทราบ	3,000 กว่าบาท	ตั้งปี 2542 ใช้เป็นทุนดำเนินการแก้ปัญหาการใส่รื้อ	ไม่มี